

**T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ABD VE SSCB’NİN POLİTİK İSTİHBARAT
YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsmayıl HASANOV

**Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Bilim Dalı**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üy. Filiz KATMAN

Ocak, 2019

**T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ABD VE SSCB’NİN POLİTİK İSTİHBARAT
YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsmayıl HASANOV

Y1612.300017

**Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Bilim Dalı**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üy. Filiz KATMAN

Ocak, 2019

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Enstitümüz Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelenemeleri Tezli Yüksek Lisans Programı Y1612.300017 numaralı öğrencisi İsmayıl HASANOV'ın "SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETİ BİRLİĞİ'NİN POLİTİK İSTİHBARAT YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 13.02.2019 tarih ve 2019/03 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Tezli Yüksek Lisans tezi 21.02.2019 tarihinde kabul edilmiştir.

<u>Unvan</u>	<u>Adı Soyadı</u>	<u>Üniversite</u>	<u>İmza</u>
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi	Filiz KATMAN	İstanbul Aydın Üniversitesi
Asıl Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Hüseyin KAZAN	İstanbul Aydın Üniversitesi
Asıl Üye	Doç. Dr.	Ateş USLU	İstanbul Üniversitesi
Yedek Üye	Prof. Dr.	Hatice Deniz YÜKSEKER	İstanbul Aydın Üniversitesi
Yedek Üye	Doç Dr.	Şakir DİNÇŞAHİN	Hasan Kalyoncu Üniversitesi

ONAY

Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Soğuk Savaş Döneminde ABD ve SSCB’nin Politik İstihbarat Yöntemlerinin Karşılaştırması” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’ da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (.../ .../ 2019)

İsmayıl HASANOV

ÖNSÖZ

Her şeyden önce, bu fırsatı bana sağladığı için İstanbul Aydın Üniversitesi'ne teşekkür ediyorum, özellikle danışmanım Dr. Öğr. Üy. Filiz KATMAN, tezimin babam ve anneme, ablama ve abime, çok yakın arkadaşlarıma değerli katkıları ve desteği için sunma konusunda tam destek için ve ilgili konularda daha ileri çalışmalar için faydalı olmasını diliyorum.

Bu konuyu incelemek fikri, İstanbul Aydın Üniversitesi Siyaset Bilimleri ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisansı'nda kristalleştirildi. Tarihin Soğuk Savaş dönemi çok disiplinli bir konudur ve tarih, siyaset bilimi ve sosyoloji içerir. Soğuk Savaş günümüzde bile dünyanın gündeminde olan bir konudur.

Ocak, 2019

İsmayıl HASANOV

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT	x
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: POLİTİKA, ULUSLARARASI POLİTİKA, İSTİHBARAT, POLİTİK İSTİHBARAT.....	3
2.1 Politika	3
2.2 Uluslararası Politika	4
2.3 İstihbarat.....	5
2.4 Politik İstihbarat	9
2.4.1 İkinci dünya savaşı ve istihbarat	11
2.5 Özel İstihbarat Operasyonları.....	14
3. SOĞUK SAVAŞ VE YENİ İSTİHBARAT ANLAYIŞI.....	16
3.1 Soğuk Savaş'ın İstihbarat Örgütleri	17
3.1.1 Merkezi istihbarat ajansı (CIA).....	18
3.1.2 Devlet güvenlik komitesi (KGB)	20
3.2 Çift Kutuplu Dünya	22
3.2.1 Soğuk savaş döneminde ABD-SSCB ilişkileri	24
3.3 Soğuk Savaş Döneminin Karakteristiği	25
3.4 ABD- SSCB'nin Soğuk Savaş Döneminde Politik Gücü	27
3.5 Çevreleme Politikası	29
3.5.1 Harry S. Truman döneminde ABD dış politikası.	31
3.6 Truman Doktrini.....	33
3.7 Marshall Planı	36
4. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ABD VE SSCB'NİN POLİTİK İSTİHBARAT AKIMLARININ KARŞILAŞTIRMASI	39
4.1 Soğuk Savaş'ta kullanılan istihbarat yöntemleri	40
4.2 Soğuk Savaş'ta kullanılan politik istihbarat metotları	44
4.3 ABD ve SSCB'nin Politik İstihbarat Yöntemlerinin Karşılaştırması	48
4.3.1 Soğuk savaş döneminde ABD istihbarat topluluğu	51
4.4 Tarihsel ve Kurumsal Çerçeve	53
4.5 Ulusal Düzeyde İstihbarat Birimleri	55
4.5.1 Soğuk savaş döneminde SSCB istihbarat kurumları.....	56
4.6 Rus İstihbarat Servisleri	58
4.7 Sovyet Kontrol Sistemi	59
4.7.1 SSCB'de Gorbaçov dönemi	61
4.8 Detant Dönemi (Yumuşama)	63

4.8.1 Detant dönemi gerginlikleri	66
4.8.2 Bandung konferansı	67
4.8.3 Bağımsız devletler topluluğu	69
4.8.4 Varşova Paktı'nın dağılması	71
4.8.5 Soğuk savaş dönemi'nin sona ermesi	72
5. SONUÇ.....	77
KAYNAKLAR	79
ÖZGEÇMİŞ.....	84

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı
CIFA	: Kontrespiyonaj Saha Faaliyetleri Birimi
DEA	: Uyuşturucuyla Mücadele Kurumu İstihbarat Birimi
DIA	: Savunma İstihbarat Ajansı
DNI	: Ulusal İstihbarat Direktörlüğü Ofisi
FBI	: Federal Araştırma Bürosu
INR	: Dışişleri Bakanlığı İstihbarat ve araştırma Birimi
KGB	: Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti (Sovyet Gizli polis Teşkilatı)
MOSSAD	: İstihbarat ve Özel Görevler Enstitüsü
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
NGA	: Ulusal Coğrafi İstihbarat Ajansı
NRO	: Ulusal Taktik İstihbarat Dairesi
NSA	: Amerikan Ulusal Güvenlik Teşkilatı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1: Milli İstihbarat Çarkı.....	7
--	---

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ABD VE SSCB’NİN POLİTİK İSTİHBARAT YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

ÖZET

Bu tezin temel argümanı 2.Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan politik istihbarat akımıyla, aynı dönemde SSCB’de meydana gelen istihbaratı incelemek ve Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu sisteminde ABD ve SSCB’nin politik istihbarat alanındaki üstünlük mücadelesine ışık tutmaktır. Soğuk Savaş döneminde iki süper güç arasında cereyan eden ideolojik kutuplaşma, politik istihbarat bakımından kendini açıkça ortaya koymuştur. Çalışmada, politika ve istihbaratın özellikleri, bu dönemde olan olaylar (Yalta Konferansı, Varşova Paktı, Kominform’un kurulması, Çevreleme politikası, Truman Doktrini vd.) izlenen siyasi, ideoloji ve ekonomik istihbarat politikaları, ikili siyasi anlaşmalar ve kullanılan yöntemler dikkate alınarak dönemin değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Politika, İstihbarat, Soğuk Savaş, Yumuşama*

COMPARISON OF US AND USSR POLITICAL INTELLIGENCE METHODS DURING THE COLD WAR ERA

ABSTRACT

The main argument of this thesis is to examine the intelligence in the USSR during the same period with the political intelligence flow that emerged after the Second World War and to shed light on the struggle of the US and the USSR in the field of political intelligence in the bipolar system of the Cold War. The ideological polarization that took place between the two superpowers in the Cold War period revealed itself clearly in terms of political intelligence. In this study, the characteristics of policy and intelligence, political, ideology and economic intelligence policies, bilateral political agreements and the methods used will be evaluated.

Keywords: *Politics, Intelligence, Cold War, Softening*

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarına baktığımızda milyonlarca insanın öldüğü, yıkıma uğradığı, bununla birlikte büyük bir kargaşa ve yokluğa neden olduğu görülmektedir. ABD bu savaştan daha az kayıplarla çıkmayı başarmıştır. ABD ve SSCB bu savaşın sonrasında iki "süper güç" olarak anılmaya başlanmıştır. Uluslararası sistem iki kutuplu olmuştur. ABD atom bombası ile ilgili ilk başarılı denemesini New Mexico eyaletinde 1945 yılında gerçekleştirmiştir. İki süper güç olarak adlandırılan ABD ve SSCB arasında savaş sonrasında dünya düzeni ile ilgili konularda ilk gerginlik yaşanmıştır. ABD'nin elinde iki koz vardır ve bu kozlar müzakerelerde istediğini aşabilmesi için kullanacağı kozlar olmuştur, bunlar güçlü ekonomisi ve atom bombası olarak yer almıştır. Ancak SSCB, nükleer silaha çok kısa bir zaman içerisinde sahip olmuştur ve bu güç ile birlikte ABD ile eşit olarak rekabet edebilecek bir seviyeye gelmiştir. Soğuk Savaş artık ülkelerin bu durumu sonrasında başlamıştır.

1945-1960 arası Soğuk Savaş Dönemi'nin yaşandığı yıllarda dünya, ABD ve Sovyetler Birliği'nin başında olduğu hem Doğu hem Batı bloklarının vermiş olduğu mücadeleye tanık olmuştur. Blok lideri olan ülkeler, hem askeri hem de psikolojik olarak bu dönemde sürekli olarak birbirlerini test etmişler, bu testlerin sonucunda da mevcut olan savunma sistemlerini daha da güçlendirmeye çalışmışlardır. Bu güçlendirme silahlanma yarışını beraberinde getirmiş, füze teknolojisinin de gelişmesi sonucu rekabet ciddi oranda artmış ve havada birbirleriyle mücadele içerisinde olan iki lider devlet bu rekabeti uzayda da devam etmiştir.

Bu dönem ittifak arayışlarıyla birlikte silahlanma yarışlarına da sahne olmuştur. Sovyet Rejimi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında işgal etmiş olduğu topraklardan çekilmeyi reddetmiş, Almanya ve Japonya'nın yenilmesi sonucunda ortaya çıkan doğusunda ve batısındaki boşluklarda yayılma politikasını tercih etmiştir. ABD, Sovyet Rejimi'nin bu politikası karşısında, 1949 yılında Batı Avrupa'da bulunan güçlü ve demokrat devletlerle birlikte Kuzey Atlantik Anlaşması

Örgütü (NATO) kurmuştur. ABD, bu örgütün kurulması ile Marshall Planı adı altında ekonomik olarak yaptığını, askeri açıdan da yerine getirmek istemiştir.

Türkiye, NATO'ya 1952 yılında üye olmuştur ve bu üyelikle birlikte Sovyetlerin yaymak istedikleri komünizm karşısında, tercihi Batı bloğu olmuştur. Sovyet Rusya'nın Türkiye'den 1945 ve 1946 yılları arasında toprak ve Boğazlardan da üs talebinde bulunması Türkiye'nin bu tercihte bulunmasında önemli bir etkindir.

Bu çalışmanın temel argümanını ABD ve SSCB arasındaki çatışmaların nedenleri ve istihbarat kurumlarının bu savaştaki rolü kapsamaktadır. Soğuk Savaş olayları, 20. Yüzyılda gerçekleşen en önemli olaydır. Bütün dünya ilgiyle bu süreci takip etmiştir ve iki büyük devletin yüzleşmesinden de korkmuştur. Aynı zamanda, bu konuya dikkat çekmek çok zordur, çünkü her iki rakip kampında sahne arkasında yaşanan entrikaların çoğu uzun süre bilinmeyecektir. Ancak, artık çeşitli anılar ya da özel yazılan makalelerden yeterince bilgi edinilebilir.

Bu çalışmanın amacı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Soğuk Savaş sırasında yaşanan dünyadaki durumu gösterebilmektir. 20. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası ilişkiler alanında neler olup bittiğini araştırmak ve çıkan sonuçları analiz etmek çalışmanın en önemli hedeflerindendir. Çalışmanın bir diğer amacı da, bu süreçte SSCB ve ABD arasında yaşanan soğuk savaş döneminde istihbarat kurumlarının ne tür yöntemlerden yararlandığını ortaya çıkarmaktır. Bu tezin amacına ulaşmak için ise şu araştırma soruları üzerinden yola çıkılmıştır: Soğuk Savaş Döneminde ABD ve SSCB Politik İstihbaratı Uluslararası Güvenlik açısından nasıl tehditler oluşturmuştur? ABD ve SSCB'nin politik istihbarat alanındaki üstünlük mücadelesi nelerdir? Soğuk Savaş döneminde istihbaratın yeni bakış açısı nedir? İki Süper Güç arasında cereyan eden ideolojik kutuplaşma nedir? Soğuk Savaş döneminde Politik İstihbarat ne denli rol oynamıştır? Araştırmanın büyük bir kısmı ise, SSCB ve ABD arasında yaşanan savaşın sebeplerini, bu iki devletin istihbarat kurumlarını ve bu kurumların yöntemlerini karşılaştırmalı olarak analizine ayrılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: POLİTİKA, ULUSLARARASI POLİTİKA, İSTİHBARAT, POLİTİK İSTİHBARAT

2.1 Politika

Politikanın anlamına bakılmadan önce etimolojik kökeninden bahsedilmelidir. Politika (politics) kavramı “polis” kelimesinden türemiş olup, Antik Yunan’da da “şehir” anlamına gelmektedir. Polis anlam olarak “her şeyin başı ve sonu olan şehir devletini ve insanların vatandaş olarak mutlu oldukları siyasi bir topluluk” olarak yer almaktadır. Vatandaşların böyle bir toplulukta şehrin tüm işleriyle ilgilenmiş olmaları vazife olarak kabul edilmesinin yanında bir hak olarak da görülmektedir. Dolayısıyla, politika aynı zamanda” şehir devleti ile ilgili yapılmakta olan işler” anlamını da taşımaktadır (Türköne, 2005, s. 4).

Politika kavramı etimolojik olarak bir şekilde tanımlansa da modern anlamda tanımlamada bazı sorunlarla karşılaşmak mümkündür. Bu sorunlar arasında kaçınılmaz olarak karşımıza çıkan iki temel sorun vardır. Bunlardan ilki, politika kelimesi günlük kullanımda oldukça “yükü” bir anlam olarak karşımıza çıkarken, başka alanlardan bahsettiğimizde, örneğin, biyoloji, ekonomi gibi alanların uzmanlık gerektiren alanlar olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu alanlardan biri politika olduğunda genelde yalan, herkesin kolayca fikir sahibi olduğu, “kirli” bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Türköne, 2005, s. 6).

Politikanın tanımına ilişkin birçok tanım ve görüş bulunmaktadır, bu da politika ile ilgili sorunlardan bir tanesidir. Bu çalışmada, politika kavramına ait olan tanım ve görüşlerin tamamından bahsedilmeyecek, aksine tartışma konusu oluşturan iki görüş ve tanım açıklanmaya çalışılacaktır. Bu görüşlerden bir tanesi, politikanın iktidar bilimi olduğunu, iktidarın olduğu her yerde bu kavramdan da rahatlıkla bahsedilebileceğini savunan bir görüş iken (Türköne, 2005, s. 4), iktidarın en iyi haline devlet örgütlenmesi içinde ulaşmanın mümkün olduğunu, bundan dolayı da kavramın özellikle bu çerçevede dahilinde kullanılması gerektiğini savunan görüş (Duverger, 1984, s. 9-10) daha belirgin

bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda birinci görüş “insan ve toplumları yönetme sanat ve faaliyetleri” olarak tanımlanırken, ikinci görüş “devletleri yönetme bilimi” tanım olarak karşımıza çıkmaktadır (Duverger, 1984, s. 9). Birinci tanımda politika “gücün ve kaynağın dağıtımı” olurken; ikinci görüş için bu kavram “hükümet etme sanatı” olmaktadır.

Bu tanıma politikanın dar ya da klasik anlamdaki tanımı da denilmektedir. Sınırlı bir alanı kapsayan bu tanımda, sadece politikanın devlet işlerinden bahsedilmekte, sosyal organizasyonlar bu tanımın dışında kalmaktadır (Türköne, 2005, s. 7-8). Bu tanımlardan yola çıkarak, politikayı net bir şekilde “devlet işlerini yönetme ve yürütme” olarak tanımlamak mümkün olmaktadır.

Buradan yola çıkarak, siyasal ilişkiyi diğer ilişkilerden ayrı tutan ve daha geniş bir tanımla karşımıza çıkan Aristoteles’ten bahsetmemiz gerekmektedir. Aristoteles politikayı “en anlamlı ve en yüce faaliyet ve insan mutluluğu için gerçekleştiren sanat” olarak tanımlamaktadır (Türköne, 2005, s. 4) .

O halde, politika için “insanların iyiliği için yürütülmekte olan toplumsal ilişkiler” tanımı da yapılabilmektedir (Aristoteles, 2000). Ancak, her otorite arasında bir ayrılık olduğunu iddia edenlere karşı Aristoteles, bunun yanlış olduğunu belirtmekte ve tersini savunmaktadır. Aristoteles, bir siyasi topluluğun otoritesini, örneğin, babanın çocukları, kocanın karısı gibi diğer otorite örneklerinden ayrı tutmaktadır ve yöneticinin, siyasal yapı liderinin ayrı bir otoritesi olduğunu belirtmektedir. İşte, poliste bu kapsayıcı olan otoritenin hükmü geçmektedir (Zabunoğlu, 1973, s. 3).

Aristoteles’in yapmış olduğu tanımda bulunan iyilik ve erdem ile ilgili kavramların doğal hukuk ve insan haklarının gelişimine bağlı olarak politik sisteme yansımış olduğunu söylememiz mümkün olmaktadır. Kapani’ye göre, demokrasi ile modern anlamda politika ayrı düşünülmemesi gereken kavramlardır (Kapani, 2000, s. 19-22).

2.2 Uluslararası Politika

Uluslararası politikanın hem niteliği hem de doğası ile ilgili ortaya atılan görüşler eskiye dayanmaktadır. Bu konuya dayanarak ünlü Floransa’lı düşünür Nicolo Machiavelli (1469-1527) “Prens” adlı kitabında devletin gücünün ve

yapısının devletlerarası ilişkiler için ne kadar önemli olduğu hakkındaki fikirleri, çağdaş çözümleme alanında yapılan ilk çalışmalardan olmuştur. Ancak, bu ve buna benzeyen diğer yapıtların ortaya çıkmasına rağmen, Birinci Dünya Savaşından önceki yıllarda detaylı araştırılan ve sunulan uluslararası politika kuramlarına rastlamak pek mümkün olmamıştır (Gönlübol, 2000, s. 3).

Uluslararası politika bir bilim dalı olmakla beraber, asıl konusu uluslararası siyasal alanda yaşanmakta olan sorunların ortaya atılması, gözlenmesi ve bu sorunlar hakkında tahminlerin yapılabilmesi için çeşitli model ya da kuramların geliştirilmesine yardımcı olmaktır (Gönlübol, 2000, s. 2). Şunu net bir şekilde belirtmek gerekir ki, uluslararası siyasal alanında ortaya çıkan problemlerin çözülebilmesi adına uluslararası politika biliminde birçok kuram, model geliştirilmesine rağmen, henüz istenilen bir şekilde sonuç alınamamaktadır. Uluslararası politika bilimi, uluslararası alanda yer alan siyasal konular ile ilgili olarak birçok fikir ortaya atmakta ve seçenekler sunmakta, ancak bu seçenekler arasında doğru tercihi yapabilmek ve değerlendirmek politikacıya düşen bir görev olmaktadır

Ancak, öğrencilerin, diplomatların ya da devlet adamlarının uluslararası politika alanında her zaman başvurabilecekleri, devletlerarasında olan siyasal ilişkiler hakkında yeterli bilgi veren “büyük kuram” (Grand theory) henüz geliştirilememiştir. Özellikle son yıllarda ortaya atılan çalışmalar bu konunun sadece tek bir yönü üzerinden bilgi vermekte, diğer yönlerine değinmemektedir. Bu çalışmaların ortak yönü, politikanın süreç yönünü ele almaları olmaktadır (Gönlübol, 2000, s. 3).

2.3 İstihbarat

İstihbarat kavramı, sosyal bilimlerde bir bilim dalı olmasının yanında bir zanaattır. İstihbarat, milli güvenlik politikaları için önemli bir bilim dalı olmasıyla birlikte, düşmanların özellikle başka hatlara geçmesine engel olan bir savunma hattıdır. Bir devlet, istihbarata gereken önemi vermiyorsa, maratonda gözleri bağlı bir sporcudan çok farkı yoktur (Özdağ, 2016, s. 18).

İstihbarat, Arapça kökenli olmasının yanında, “istihbar” kelimesinden türemiştir, “istihbar” yeni öğrenilen bilim ya da haber anlamına gelmektedir.

Arapça kökenli olan “haber” kelimesi ise “istihbarat” kelimesine bir temel oluşturmaktadır. İngilizcede istihbarat anlamına gelen “intelligence” ise zeka, anlayış, akıl, istihbarat anlamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlamlar arasında yaşanan bu farklılığın temel nedenlerinden biri milletlerin yaşamış olduğu tarihsel süreç ve sosyolojik yapı olarak görülmektedir (Bozdağ, Sahipkıran, 2016).

Mehmet Atay’a göre istihbarat, “siyasi bir partinin yıkılması, yabancı devlet adamlarının ve ulaşmak istedikleri hedeflerinin ziyan olması, kişi ya da ajanların kaçırılması ya da öldürülmesinden ayrı tutularak bir ülkenin rakiplerine oranla daha fazla avantaj elde etmesini yada yaşamasına devam etmesine katkıda bulunacak bilgilerin elde edilmesidir” (Atay, 1996, s. 80).

İstihbarat, örtülü operasyon olarak tanımlanan faaliyetlerin yanında detaylı bilginin elde edilmesi ve bu bilgilerin analizinin yapılmasıdır (Özdağ, 2016, s. 29).

İstihbarat hakkında herkesin kabul edebileceği çeşitli tanımlar yapılabilmektedir, dolayısıyla bu kavram için tek bir tanıma ulaşmak pek mümkün olmamaktadır. Teknik boyutta yapılan istihbarat tanımı üzerinde ise herkesin anlaşabilmesi kolay gibi gözükmemektedir. Bu tanıma göre istihbarat, “malumatın değerlendirilmesi, birleştirilmesi, toplanması, karşılaştırılması ve yorumlanması” sonucunda elde edilen üründür (Özdağ, 2016, s. 30).

Şekil 2.1: Milli İstihbarat Çarkı

Kaynak:<http://www.mit.gov.tr/t-cark.html> erişim tarihi 30.09.2018.)

İstihbarat “devletlerin planları ve bu planları ortaya koyabilmeleri ile ilgili haber toplama ya da bilgi edinebilme şeklidir” (Şenel & Şenel, 1997, s. 32).

Birçok tanımı ile karşımıza çıkan istihbarat, genel olarak, gelecekte yaşanabilecek durumlarla ilgili başarılı tahminlerde bulunabilmek, bunun yanında doğruluk, süreklilik ve gizlilik ilkelerine dayanarak toplanan bilgilerin en doğru şekilde değerlendirilmesi ile ilgili faaliyetlerdir (Ünal, 2011, s. 73).

Bu konuda yaptığı çalışmalarla adından söz ettiren Prof. Dr. Adda Bozeman istihbarat kavramını “toplumların çevrelerindeki diğer toplumlar ile ilgili doğru, sürekli ve güvenilir bilgi etmelerine dayanan, devlet yönetiminin bir parçası olarak adlandırdığı eylem “olarak ifade etmektedir (Bozeman, 1992, s. 1).

İstihbarat, “kamuya açık olmayan bilgilerin ve buna dayanılarak yapılan analizlerin hükümet içerisinde yer alan başka aktörler için hazırlanması sürecidir. İstihbaratı diğer kavramlardan ayıran özelliği, gizli bir şekilde elde edilen bilginin kullanılması ve karar verecek kişilerin isteklerini zamanında yerine getirebilecek bir biçimde hazırlanmasıdır (Özdağ, 2016, s. 31).

İstihbarat açık ya da gizli kaynaklardan her türdeki aracın kullanılması ile ulaşılan veri ve bilgilerin genel ya da ulusal alandaki politikaların gerçekleştirilmesi amacıyla yola çıkarak, ulusal politikalarının zarar görmesini engelleme, bu bilgilerin karşılaştırılması, sınıflandırılması ve elde edilen bilgiler sonucunda değerlendirilmesidir (Özdağ, 2016, s. 31).

İstihbarat bir meslek olmasının yanında değişik amaçlar için yapılmakta olan bir ticaret olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdağ, 2016, s. 41).

Sun Tzu M.Ö. 500’lerde yaşayan Çinli bir generaldir ve Savaş Sanatı (Pingfa) adlı eserinde istihbarat kavramını iki ayrı şekilde faaliyet ve bilgi olarak tanımlamıştır. Sun Tzu bilgi olarak istihbaratı “İyi bir generali veya hükümdarı başarıya ve iyi işler yapmaya götüreni, geleceği tahmin etmesidir” olarak tanımlamaktadır. Sun Tzu faaliyet olarak istihbarat kavramını ise “Geleceği görebilmek ruhlardan, geçmişte yaşanan olaylar ile karşılaştırma yapılmasından ya da birtakım hesaplamalar sonucunda ortaya çıkarılamaz. O, düşmanın nasıl bir durumda olduğunu bilen insanlardan elde edilebilendir “olarak tanımlamaktadır (Tzu, 1992, s. 196).

İstihbaratın özellikle stratejik istihbarat kavramının faaliyete geçirilmesinin ve kurumsallaşmasında yaşanan gecikmenin neden olduğu maddeler şu şekilde sıralanmaktadır. Bunlardan ilki, tarafların elde ettikleri askeri teknoloji büyük oranda askeri sürprize olanak sağlamadığı için stratejik istihbaratın ortaya çıkmasına neden olacak durumlar oluşmamıştır. Diğer bir neden, savaş teknikleri de yeterli derecede gelişmemiştir ve bu durum strateji istihbaratın oluşmasına engel olmaktaydı, dolayısıyla da bu kavramın faaliyete geçirilmesinde de önemli engellerden biri olmuştur. Üçüncü neden ise, savaşın yayılmış olduğu alanların dar olması ve bu savaşa harcanmış olan kaynakların da sınırlı olması stratejik nitelikteki bir istihbaratın yapılmasının önünde bir engel oluşturmaktaydı (Özdağ, 2016, s. 46).

“İnanın bana, savaşın ortaya çıkardığı sonuçlar değerlendirildiğinde, süvarinin, topçunun piyadenin göstermiş olduğu kahramanlıkları, şu görülmeyen lanetli ordusunun yanında bir hiçtir “ (Özdağ, 2016, s. 47).

İstihbaratın profesyonelleşmesi, kurumsal olarak olgunlaşması ve yetkinleşmesi 2. Dünya Savaşı’nın öncesinde gerçekleşmiştir (Orlov, s. 49).

ABD’nin ve SSCB’nin Soğuk Savaş döneminde istihbarat teknolojileri ile ilgili yapmış olduğu büyük yatırımlar sonucunda istihbarat öncekilerle kıyaslanamayacak kadar gelişme göstermiştir (Barron, 2005, s. 50).

İstihbarat kavramının genel olarak “bilginin toplanması ve bunun sonucunda kullanıma uygun bir duruma getirilmesi” olarak yapılmaktadır. İstihbarat;

“bilgiyi üretebilmek adına gerçekleştirilen faaliyetler, bu sürece verilen ad, bu süreç zarfında elde edilmiş olan verilerin tümü, bu verileri elde eden kurum ve kurumlar tarafından ortaya çıkartılan raporlar” şeklinde tanımlanmaktadır (Köseli, 2011, s. 89).

Tarihin eski zamanlarından bu yana devletler istihbarata büyük bir ihtiyaç duymuştur. Günümüzde de en küçük devletten, en büyük devlete kadar hepsi birer istihbarat teşkilatına sahip olmaktadır. Dünya özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra iki kutuplu bir yapı şeklini almıştır (Pehlivanlı, 1993, s. 67).

İstihbaratla ilgili çok değişik tanımlar yapılsa da genel anlamına bakıldığında “gelecekte gerçekleşebilecek durumlar hakkında doğru tahminde bulunabilmek için tarafsızlık, doğruluk, süreklilik ve gizlilik ilkelerine bağlı kalınarak elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi “şeklinde bir tanımla karşılaşılmaktadır (Acar, 2011, s. 73).

İstihbarat kavram olarak sadece bilgi ve haber elde etmek anlamına gelmemektedir, bununla birlikte bu bilgilerin kullanılması, dağıtılması, incelenmesini de kapsamaktadır. İstihbarat kelime anlamının da ötesinde, işlenmiş ve istenilen zamanda kullanılmaya hazır olan bilgiyi de içermektedir (Korkmaz, 2001, s. 123).

2.4 Politik İstihbarat

Politik sistem bir ülkenin incelenmesinde ilk sırada yer almaktadır. Politik istihbarat ise stratejik istihbarat için anahtar bir kavramdır (Şenel & Şenel, 1997, s. 46).

Politik istihbarat için tarih çok önemli bir kavramdır. Bir ülkenin politik analizinin yapılması için öncelikle tarihini anlamak gerekmektedir. Bugün toplumsal yapının tarihsel bir devamlılığı bulunmaktadır ve araştırmalar bu tarihsel süreklilik içerisinde netlik kazanmaktadır. Tarihinden ayrı tutulan bir politik izah yeterli ve doğru değildir. Bozeman, tarihi, haklı olarak istihbaratın en önemli ve en vazgeçilmez parçası olarak kabul etmektedir (Bozeman, 1992, s. 3).

Siyasi istihbaratın önemli alanlarından da biri politik psikolojisi. Politik psikoloji yeni bir bilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır ve diğer sosyal

grupların, halkların, siyasi parti liderlerinin zihin çözümlemesinde çok önemlidir ve ayrı bir uzmanlık gerekmektedir (Çevik & Birsen, 1995).

Kararların nasıl alındığını anlayabilmek açısından karar alma süreci hakkında bilgi sahibi olmak çok önemli ve gereklidir. Resmi ve gayri resmi süreç; 1) Görevde bulunanlar 2) Liderlerin mesleki geçmişleri ve kişilikleri, motivasyonlar, 3) Karar alma mekanizmasının kendisi ve politikacıya ulaştırılan bilgi şeklinde sıralanmaktadır. Stratejik analizci, analiz yaptığı sırada politik sistemin gerçekte ve teoride nasıl çalıştığını, bunlar arasında bulunan farklara dikkat etmelidir. Bir ülkenin hangi politikayı temel alacağına dair gerekli bilgiyi doğru bir politik istihbarat vermektedir. Doğru bir analiz yapılması için siyasi karar alıcılar, kuramlar, aralarındaki ilişki ve bununla bağlantılı süreçlerin de dikkatle takip edilmesi gerekmektedir (Tıslık & Akbal, 2006, s. 46-52).

İç politikaya ait istihbaratın toplanması ucuzdur ve büyük bir bölümü açık kaynaklardan oluşmaktadır, toplanan kaynaklar diplomatlara ait raporlarla desteklenmektedir. ABD içindeki kaynaklar Soğuk Savaş esnasında diğer ülkelere ait istihbarat toplama faaliyetlerini büyük bir oranda gerçekleştirmiştir, bu şaşırtıcı ancak gerçek bir durumdur. CIA, misyonerler, işadamları, turistlerle ilgili bilgi edinebilmek için kendine özgü bir takım yöntemler bulmuştur (Czajkowski, 1970, s. 66-90).

Ancak otoriter ve totaliter rejimlerde politik istihbarat istenilen oranda sağlanamamaktadır. Buna bağlı olarak gizli ve açık rejim muhalifleri istihbarat ve bilgi edinmede önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Demokratik rejime karşı olarak yapılan istihbarat çalışmalarında aşağıda elen alınan iç politik istihbaratın sadece %10 gibi bir oranında örtülü faaliyet uygulanması gerekmektedir (Herman, 1999, s. 138).

İstihbarat tek olarak değerlendirildiğinde fazla bir önemi yoktur. Karar vericilerin doğrultusunda önem kazanmaktadır. Bundan dolayı, istihbarat planlamasında karar vericilerin bilgi talepleri doğrultusunda yönlendirilmesi, politikada ortaya çıkan gereksinimler sonucunda başlaması, uygulanacak kararlarda devamlılık olması ve etkilerinin tahmin edilebilmesi önemli kurallar olarak yer almaktadır. Ayrıca istihbarat kapsamlı olmasının yanında özel politikada yer alan kararlara bağlı olmadan, siyasi tercihlerden de hiçbir şekilde etkilenmemelidir.

İstihbaratçılar, bilgi toplama aşamasında niteliği ne olursa olsun üzerinde çalışılan konu ile ilgili elde edilen bilgileri karar vericilere sunmak zorundadır. Bu nedenle istihbarat toplama, öncelikli hedefler koyarak sınırlandırma yapmamalı, aksine daha geniş bir kapsamda hedefine ulaşmalıdır. Özellikle politikanın oluşumunda kullanılmakta olan istihbarat, olaylarla ilgili yüzeysel bir analizden ziyade, genişliği ve derinliği olan bir çalışmayı kapsamalıdır (Erol & Bingöl, 2013, s. 15-16).

Siyasi istihbarat alanında yapılmakta olan faaliyetler, dernek, sivil toplum kuruluşları, vakıf gibi özel kuruluşlar olan örgütler tarafından da yürütülebilmektedir. Diplomatik elçiler, konsoloslara, katibler bir ajan gibi düşünülerek bunlarla birlikte hareket edilmelidir (Avcı, 2004, s. 15).

Siyasal istihbarat, devletin sistematığında bulunan, bir ülkenin siyasal anlamda yapısını oluşturmada etkili olan bir istihbarattır (Özdağ, Stratejik İstihbarat, 2003, s. 122).

İstihbarat çarkı, istihbarat ve politika arasında bulunan ilişkiyi anlatmaktadır. Politika ve istihbarat birbirlerini bu süreçte etkilemektedirler. Bu duruma “nedensellik bacası” adı verilmektedir. İstihbaratın kararların verilmesinde kullanılması ise yeni bir ortamın oluşmasına neden olmakta ve bu ortam da yeni bir istihbarat açığını ortaya çıkarmaktadır. Bundan dolayı politika yapımı için istihbaratın sürekliliği ortaya çıkmaktadır (Erol & Bingöl, 2013, s. 14).

2.4.1 İkinci Dünya Savaşı ve İstihbarat

Yirminci yüzyılda milyonlarca insan özgürlüğe ve daha iyi yaşam koşullarına kavuşurken, bazıları da derin acılar yaşamıştır. Birinci Dünya Savaşı’yla birlikte insanlık, tarihinde görülmemiş acı olaylarla karşılaşmıştır. Fakat insanlık daha bu facianın izlerini silemeden aynı acıları İkinci Dünya Savaşı’nda tekrar yaşamıştır. Bu acılardan sonra barışçıl duygular yok olurken dünyamız da temelden sarsılmıştır. İkinci dünya savaşı ve sonrasında yaşananları ünlü İngiliz tarihçi Eric Hobsbawm “Kısa 20.Yüzyıl (1914-1991)” adlı kitabında şu şekilde değerlendirmiştir: “1914’ten başlayıp İkinci Dünya Savaşı’nın sonrasına kadar devam eden felaketlerin ardından yirmi beş ya da otuz yıl kadar süren bir toplumsal dönüşüm ve ekonomik büyüme yaşanmıştır. Bu süreçte yaşanan dönüşüm insanları olabildiğince derin bir şekilde değiştirmiştir. Bu çağ geriye

bakıldığında “Altın Çağ” olarak adlandırılmaktadır. Ancak bu dönem 1970’li yılların başında son bulmuştur. Yüzyılın son bölümü ise, Afrika, eski SSCB ve dünyanın birçok bölgesi için kriz, dağılma ve felaket çağı olmuştur (Yakut, 2015, s. 3).

İkinci Dünya Savaşı en büyük hava eylemini, tarihteki en büyük tank savaşını, tarihte atılmış olan ilk atom bombasını bünyesinde barındırmaktadır ve başarısızlıklar bir tarafa koyulduğunda büyük bir sosyal değişime yol açtığını görmek mümkündür (Parker, 2005, s. 1).

Afrika kısmında ise sömürgecilik hızla etkisini göstermeye devam etmekteydi. ABD, buna karşın savaştan siyasi anlamda ekonomik ve istikrarlı fiziksel olarak ise güvenli olarak çıkabilmeyi başarmıştır. Dünyanın şimdiye kadar ki etkili askeri güçlerinden “demokrasi cephanesi” Franklin Roosevelt tarafından yaratılmıştır. Amerikalılar, otuz yılda ikinci kez, bir dünya savaşında yer alıp, savaştan galip olarak çıktı (Zelizer, 2010, s. 4). Bu durum, İkinci Dünya Savaşından sonra yeni bir düzenin ortaya çıkması ve kurulmasında özellikle Amerikan dış politikasının önemli ölçüde etkili olacağını gösterdi

3 Eylül 1939 yılında İngiltere ve Fransa’nın Polonya’yı işgal etmiş olan Almanya’ya savaş açmasıyla birlikte 2. Dünya Savaş’ı başlamıştır. Japonya, İtalya ve Almanya’dan oluşan Mihver Devletleriyle, SSCB, ABD, İngiltere ve Fransa’dan oluşan Müttefikler dünyanın birçok ülkesinde savaşmıştır. 2. Dünya Savaşı’nda savaşta olan tüm ülkelerin kaynakları ve insan gücü bu savaş için kullanılmıştır. Askerlerle birlikte milyonlarca insan öldürülmüştür. Savaş İsveç, İspanya, Portekiz ve İsviçre dışında tüm Avrupa’ya yayılmıştır. ABD, bu savaşa Aralık 1941 yılında deniz filosunun Japon uçaklarını bombalaması sonrasında katılmıştır. Eylül 1945 yılında Japonya’nın koşulsuz teslimiyet prensiplerinde anlaşarak resmen teslim olmasıyla 2.Dünya Savaş’ı sona erdi. Dünyanın çok az bölgesi bu savaşın sonuçlarından kendisini kurtarabilmiştir. Adolf Hitler’in Almanya’daki diktatörlüğü, büyük çapta can kayıpları ve çok büyük üzüntüler sonrasında yıkılmayı başarmıştır. SSCB ve bazı Doğu Avrupa ülkeleri bu savaşın sonunda yeni topraklar kazanmayı başarırken, İtalyan ve Japon imparatorlukları sona ermiştir.

Sovyet istihbaratı 2. Dünya Savaşı’nın hem öncesi hem de savaş esnasında dünyada bulunan en iyi istihbarat teşkilatı olmuştur. Birçok kaynağı vardı,

inançlı ve aynı zamanda kalabalıktı. Rus ajanlarının hizmet etmiş oldukları liderin o güne dek karşılarına çıkmış olan bir düşmandan daha da tehlikeli bir boyutta olduğunu öğrenmeleri Sovyet tarihinde yaşanan en acı gerçeklerden biri olmuştur.

2.Dünya Savaşı sonrasında istihbarat servislerinde antik dönem Yakındoğu'su üzerine çalışmakta olan akademisyenlerin elde etmiş oldukları bilgileri kullanmaktan ziyade, Ortadoğu coğrafyası hakkında çalışan uzman kişilerin yetiştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Jacobs, 2011, s. 6). Bu ihtiyaç sonrası uzmanların yetiştirilmesi Soğuk Savaş döneminde, 2. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi devam etmiştir. Bölge üzerine yapılan çalışmalar ve bu konuda uzmanlaşan akademisyenler, karar alıcılar üzerinde önemli derecede etkili olmuş ve ilgisini çekmiştir.

Roosevelt'in savaş sırasında Sovyetler Birliğine yönelik bir dostluk girişiminde bulunma nedeni Hitler tehdidi ve Sovyet- Amerikan çıkarlarının bundan sonraki süreçlerde çatışmasını istememesidir. Ancak bu dönemde, Roosevelt'in bu dostluk girişimine karşılık, Stalin'in Amerikan hükümetine hiçbir şekilde güvenmediğini gösteren Sovyet politikaları ön plana çıkmıştır. ABD, daha önce hiçbir güce benzemeyen ve sahip olduğu siyasal gelişimiyle birlikte, farklı alandaki politikaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Soğuk Savaş ile etkileşimde bulunan Wilson'cu idealizm küresel iyilikseverlik (globalmeliorism) akımının oluşmasını sağlamıştır. Bu akımı savunan kişilere göre, uzun vadeli bir faaliyet olan politikayı ABD sadece belirli bir bölgede yaşamaya devam eden halklar üzerinde ve sosyoekonomik boyutlardaki araçlarla ortaya koyabilmektedir. Dış dünyadan gelen baskı bu sentezin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Daha çok demokratlar tarafından savunulan bu anlayışa “yumuşak emperyalizm” adı da verilmektedir (Sümer, 2008, s. 129).

Siyasilerin bakış açıları Amerikan dış politikası üzerinde ne derece etkiliyse, dış çevreyi algılayabilme, coğrafya da o derece etkisini göstermiştir. İngiltere Almanya'yı kontrol altına alabilme girişiminde öncü olduğu kadar, Sovyetler Birliği'ne karşı koyabilmek için 1945 yılından sonra ilk girişimi de Washington yerine Londra atmıştır. ABD, Sovyet gücünü dengeleme işini ancak İngiltere'nin gücünün yetersiz kalmasından sonra devralmıştır (Stevan W & Spanier, 2003, s. 40). İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından

Sovyetler açıklanabilmesi oldukça güç bir yayılma politikası uygulamıştır. Bu yayılma politikasından Yunanistan, Türkiye, İran gibi devletleri de etkilenmiştir.

Amerika İkinci Dünya Savaşı'na 7 Aralık 1941'de Japonya'nın ABD'ye ait olan Oahu adasında askeri tesislere karşı göstermiş olduğu Pearl Harbor saldırısından sonra katılmıştır ve Nazi Almanya'sının da kendisine savaş açmasıyla birlikte hem Büyük Okyanus, hem de Avrupa'da büyük bir savaşa dahil olmuştur. İkinci Dünya Savaşı, insanlık tarihinin en kötü olaylarından biri olmakta ve 5 Mayıs 1945'de Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olması ile ilgili belgeyi Amiral Dönitz'in imzalamasıyla başlamış olduğu yerde Avrupa'da son bulmuştur. Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan bombaların ardından savaş tüm cephelerde son bulmuştur ve 14 Ağustos 1945 yılında Japonya Almanya'nın kabul etmiş olduğu şartlara benzer bir şekilde teslim olmuştur (Erhan, 2010, s. 259).

İkinci Dünya Savaşı insanlık tarihinin en yıkıcı çatışması ve milyonlarca insanın ölümüne, yıkımına ve yokluk çekmesine neden olmuştur. 40 milyondan fazla savaşta ölen insanların çoğu Avrupa'da hayatını kaybetmiştir. Bunlardan 1.7 milyonu Yugoslav, 410 bini İtalyan, 4,3 milyonu Polonyalı, 4,2 milyonu Alman, 600 bini Fransız ve 390 bini de İngiliz'dir. Ayrıca sayıları yaklaşık 6 milyon olarak tahmin edilen Macar, Çingene, Yahudi ve diğer halklar da hayatını kaybedenler arasındadır (Çağrı, 1996, s. 259).

2.5 Özel İstihbarat Operasyonları

Hem savaş hem de barış zamanında uygulanmış olan faaliyetlerden biri de casusluk olmuştur. Ancak, özellikle barış zamanlarında yerine getirilemeyen örtülü faaliyetler, örneğin sabotaj, suikast gibi, savaş başladığı andan itibaren rahatlıkla uygulanabilir bir faaliyet olmuştur. Avrupa ve Asya topraklarında İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulanan özel operasyonlar işgal altında olan insanların hayatlarını kurtarmış ve savaş süresini daha da kısaltmıştır. İngiltere Savaş Kabinesi 22 Temmuz 1940 yılında "Özel Operasyon İdare Merkezi"ni (SOE) kurmuştur. Organizasyon Savaş Ekonomisi Bakanlığı adı altında faaliyet gösteren bir bakanlık tarafından gerçekleştiriliyordu. İngilterenin bu merkezi kurmasındaki amaç; işgal altında olan bölgeler üzerinde ekonomik olarak yıkımlar meydana getirmek, mihver devletlerin morallerini bozmak, işgal

altında bulunan halkı ihtilal yapmak için ayaklandırmaktır. SOE Gizli İstihbarat Servisi SIS'in özel operasyon D Bölümü'nü, Savunma Bakanlığı Sabotaj Bölümünden MI(R)'yi ve Dış İşleri Bakanlığı'nın Propaganda Bölümü'nü Ekonomik Savaş Bakanlığı'na bağlı faaliyetlerini ortaya koyarken kendi bünyesine eklemiştir (Richelson, 1995, s. 147).

Mayıs 11-12'de JOSEPHINE B kod adıyla bulunan sekiz elektrik santralının altı tanesinin patlatılıp bu santralin bir yıl süresince devre dışında kalması 1941 yılında yaşanan en önemli başarı olarak gösterilmektedir. SOE'nin genel olarak başarısız olması üzerine Albay Maurice Buckmaster yönetimin başına getirilmiştir. Mayıs 1942'de Norveç'te, Almanların kimyasal silah üretiminde kullanmış oldukları ham madde kükürttün çıkarılmakta olduğu Orkla madenlerine saldırılması, BBS yayınlarının yapılmasını engelleyen iki radyo vericisinin ortadan kaldırılması, Alman birliklerine yemek götüren elli vagonluk bir trenin sabote edilmesi, Orkla Metal şirketine ait olan maden ve filizlerin çıkış noktalarına kurulmakta olan raylı sisteme elektrik sağlayan transformatör ve jeneratörlere zarar verilmesi, şirkete ait madenlerin taşınmasında kullanılan trenlerin raydan çıkması gibi operasyonlar Buckmaster 'in olduğu dönemde yaşanmıştır (Richelson, 1995, s. 150).

3. SOĞUK SAVAŞ VE YENİ İSTİHBARAT ANLAYIŞI

Akademik literatürde yer alan “Soğuk Savaş” kavramı, 1947-1991 yılları arasında ABD ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında yaşanmakta olan hem ideolojik hem siyasi rekabeti ve bu rekabete bağlı olan çift kutuplu bir dünya düzenini kapsamaktadır. Bu ülkelerin başında olduğu bloklar ve bu bloklar arasında yaşanmakta olan mücadelelerin yanında vekalet savaşlarının (Proxy wars) olarak meydana gelmesi ve 1. 2. Dünya Savaşı gibi büyük savaşların yaşanmamış olması nedeniyle bu savaşlara “sıcak” değil “soğuk” adı verilmiştir. Bu dönemde güvenlikle ilgili endişeler ortaya çıkması, birçok savaşın yaşanmasına rağmen Dünya Savaşlarının önüne geçilmesi ve daha az ölümlerin yaşanması konusunda başarılı olunmuştur.

Oral Sander Soğuk Savaşı “İkinci Dünya Savaşının ardından savaşı kazanan iki büyük devlet ve bunlar arasında yaşanan çatışmaların, birbirlerine karşı direkt olarak silah kullanmadan devam ettiği tarihsel dönem” olarak tanımlamaktadır (Sander, 2014, s. 224).

Savaş sonrasında dünya düzeni ile ilgili olarak iki süper güç arasında gerginlikler yaşanmaya başlamıştır. ABD müzakerelerde istediğini alabilmek adına elinde iki koz vardı: atom bombası ve güçlü ekonomi elinde bulundurduğu kozlardı. Ancak, SSCB kısa sürede nükleer silaha sahip olarak ABD ile eşit bir şekilde mücadele edecek duruma gelmiştir, Bunun sonrasında artık Soğuk Savaş başlamıştır.

Bu dönemde uluslararası ilişkiler alanında birçok değişim yaşanmıştır. İki devlet o güne kadar önemli işler yapmamış olmasına rağmen “süper güç” olarak görülmüş “dünyanın paylaşılması sorunu” bu iki devlet tarafından şekillenmiştir. Bu dönemde uluslararası ilişkiler alanında doktrin ve ideoloji ilk kez giriş yapmıştır, sömürge imparatorlukları ortadan kalkmış ve bağımsız devletler yerine gelmiştir, bunun sonucunda da uluslararası politikaya “Üçüncü Blok, Üçüncü Dünya ya da Bağlantısızlar Blok” adı verilen bir kuvvetin giriş yapmış ve beraberinde yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Uluslararası ilişkiler

boyut olarak öncelikle havayı sonra atmosferi ve en son olarak da uzayı kapsama alanına almıştır (Uçarol R. , 1995, s. 844).

Bunun dışında aldatma ve dezenformasyon ile ilgili Soğuk Savaş dönemi süresince bazı tedbirler alınmıştır. Batı, 1950 yılında kod adı “Altın Operasyonu” olan bir tünel ortaya çıkartarak komünist Doğu Berlin’e Sovyet askeri haberleşmesinin ele geçirilmesi amaçlanmıştır (Volkman, 2005, s. 52). Yaklaşık bir yıl çalışan bu tünel bu süre zarfında yaklaşık olarak yarım milyon Sovyet haberleşmesini dinleyebilmiştir. Tünelin farkına varan Sovyetler Birliği’nin resmi olarak açıklama yapmasının ardından operasyon son bulmuştur. Aslında gerçekte olan bu değildir. George Blake İngiliz istihbaratında çalışan bir ajandır ve bu tünel hakkında inşaat henüz başlamadan KGB’yi yapılan planlarla ilgili uyarmıştır. Bu uyarılara rağmen, bir yıl boyunca Batı istihbaratı yanlış bilgilendirilmiş ve operasyonun devamına da izin verilmiştir (Whitaker, 1999, s. 12).

3.1 Soğuk Savaş’ın İstihbarat Örgütleri

İstihbarat yüzbinlerce çalışanıyla birlikte Soğuk Savaş Dönemi sürecinde dünyadaki en geniş endüstri olmuştur. Bazen rekabet içinde olup birbirlerinden bilgi saklama derecesinde olan büyük istihbarat bürokrasilerde her devlet birbirleriyle yapılan anlaşmalarla birlikte kenetlenip birlik içerisinde olmuştur. 1947 yılında ABD CIA’yı, İngiltere belli başlı gizli servislerini 1952 yılında çıkan bir yönetmelikle tanımlamış, 1954 yılında Sovyetler Birliği KGB’yi, 1946 yılında SDECE’yi (Dış Dokümantasyon ve Karşı İstihbarat Servisi), 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti MSS’yi (Devlet Güvenlik Bakanlığı) ve 1951 yılında İsrail Mossad’ı (İstihbarat ve Özel Görevler Enstitüsü) kurmuşlardır. Bütün büyük ve küçük devletler 1970 yılına kadar bir istihbarat teşkilatı geliştirmişlerdir.

Sovyetler Birliği üzerinde 4 Haziran 1956’da yapılmış olan ilk U-2 uçuşundan yaklaşık iki ay sonra operasyonel gerekçeler keşif uydusunun üretimi için ortaya koyulmaya başlandı. CIA, ABD Başkanı’na üretilmiş olan istihbarat ve önemli hassas fotoğrafları, askeri planlamacılara, ekonomi analizcilerine yaymasını sağlayacak bir analiz merkezi kurmuştur (Yılmaz, 2015, s. 8).

ABD istihbaratı denildiği anda akla sadece bir istihbarat servisi değil, toplam 16 istihbarat servisi ve bunlarla iş birliği içerisinde olan tüm adresler gelmektedir.

Bunlara “İstihbarat Toplumu (Intelligence Community)” adı verilmektedir. Amerikan İstihbarat servisleri iş birliği içerisinde bir uyum göstermekten ziyade, rakip olan kabileler gibi çalışmaktadırlar. ABD devlet istihbarat içerisinde bulunan istihbarat servisleri; 1) Bağımsız CIA, 2) Savunma Bakanlığı’na bağlı istihbarat teşkilleri, 3) Diğer Bakanlıklara ait olan istihbarat teşkil ya da işlevleri olarak üç grupta toplanmaktadır. Bakanlık İstihbarat servisinin yedisi Sivil Politika Bakanlığı, sekizi Savunma Bakanlığı dahilinde bulunmaktadır. Resmi olarak 200.000’den fazla kişi ABD İstihbarat toplumunda görev almaktadır. Ülkede 850.000 güvenlik firması ve bunların çoğunun istihbarat işinde olduğu düşünüldüğünde bu sayının artması kaçınılmazdır. ABD İstihbaratı’nda ilk sırayı FBI alırken onu CIA takip etmektedir.

3.1.1 Merkezi İstihbarat Ajansı (CIA)

Amerikalı liderler İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar olan dönemde barış zamanında herhangi bir istihbarat teşkilatına gerek duymuyorlardı. Onlara göre istihbarat sadece savaşı kazanmada etkiliydi. Truman 1947 yılında istihbarat barışı korumak adına gereklidir teorisi CIA kanunuyla birlikte hayata geçmiş oldu. CIA başlangıç olarak ülke dışında olan örtülü faaliyetleri yapmak ve stratejik sürprizlerle ilgili bilgilendirme görevlerinde bulunmuştur. Bununla beraber istihbarat stratejisi, liderlerin komşu ülkelerle ilgili planlarını gösterebilmek, yeni teknoloji ve gizli yapılan istihbaratla ilgili ittifakları ortaya çıkarabilmek, Sovyet silahlarının gelişimini anlatabilmek bazı hedefleri arasında olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında görüntü ve sinyal istihbaratının önemli olduğunun bir kez daha anlaşılmasıyla teknoloji yönündeki arayışlar bu yöne çevrilmiştir.

CIA açık kaynak istihbaratı ve insan istihbaratı yöntemlerini gerçekleştirebilmek amacıyla stratejik istihbarat toplamayla görevlendirilmiş olan Ulusal Gizli Servis, ham olarak elde edilen verileri belirli bir istihbarat süzgecinden geçirdikten sonra bilgiyi dönüştürmede görevli olan İstihbarat Direktörlüğü, teşkilatta teknik ve yönetim işlerinden sorumlu Destek Direktörlüğü ve teşkilatı sistem ve teknik beceriler yöntemlerini kullanarak

desteklemekle görevli olan Bilim ve Teknoloji Direktörlüğü olarak dört direktörlükten oluşmaktadır (The Modernization of Intelligence in WWI, 2018).

CIA 1947 yılında kurulduğu zaman askerlerden sivil bir istihbarat teşkilatının kurulmasına dair tepkiler gelmiştir. Bunun nedeni, askerlerin zaten savaş esnasında askeri istihbarat teşkilatını kurmuş olmalarıdır ve herhangi bir savaş anında bu teşkilatın çok yararını görmeyeceklerini düşünmeleri olmuştur (Yılmaz, 2015, s. 9).

Bugün ise askerler hala CIA'nın oluşumundan ziyade, görev ve ayrıcalıklarını sorgulamaktadırlar. Bunun nedeni ise, CIA'nın savaşta askerlerin kontrolü altına girmesi ve ne zaman savaşta olup olmayacaklarının uzun süreli tartışma konusu olmasıdır. Askerler, resmi olarak bir savaş ilanı olmasa da, CIA ve benzer gizli operasyonel kabiliyetler oluşturmaya devam etmiştir. CIA, 1947 yılında Ulusal Güvenlik Kanunu'nun çıkarılmasıyla birlikte ulusal güvenliğin tam merkezinde olmuştur (Engelhardt, 2013).

CIA örtülü operasyonlarının Soğuk Savaş boyunca temel hedefi komünizm olmuştur. CIA Soğuk Savaş Dönemi boyunca, Kennedy'den Reagan dönemine, ABD çıkarlarına uygun bir şekilde dünyayı manipüle etmiş, Sovyet muhalif grupları eğitmiş ve silahlandırmış ancak bunları gölgede tutmuştur. Gizli banka hesapları, arka kapılar, yabancı hesaplar ve dezenformasyon CIA'nın başlıca önde gelen vasıtaları olmuştur (Fisher, 2011).

CIA 1960'lı yıllardaki zehirli puro, Domuzlar Körfezi, Güney Amerika'da olan katliam ve darbeler gibi örtülü faaliyetlerini Kongre denetlemelerinin 1970'li yılların ortasından itibaren başlamasıyla duraklatabilmiştir. İstihbarat denetleme komiteleri 1975 yılında Senato ve Kongrede meydana gelebilecek istismarları ortaya çıkartabilmek üzere kurulmuştur. CIA'nın uğursuzlukları, rüşvet ve suikastları birçok Kongre sorgulamasının ardından sınırlamalar koyup ardından denetlemeleri akla gelmiştir Örtülü faaliyet durmasa da, istihbarat dünyasında asıl amaç 1980'ler ve 1990'larda öldürücü örtülü güç kullanmak yerine, istihbarat toplama ve analiz olmuştur. CIA Soğuk Savaş'ın 40 yılı boyunca birçok örtülü operasyon yapmasına karşın, bunların birçoğu kamuoyuna yansımamıştır (Daugherty, 2007, s. 286).

CIA'nın Sovyetlerle dansı Soğuk Savaş sırasında üç ajan etrafında olmuştur (Mattox, 2007, s. 25). CIA bugün; akıcı Arapça, Farsça, Urdu ve diğer dilleri de konuşabilen Amerikalı elemanla aramaktadır. Ortadoğu'nun kültürel, siyasi ve toplumsal yapısı ve İslamcı çalışmalarla ilgili birçok uzman aranmaktadır. Bu coğrafyayla ilgili daha fazla çalışma ve yapılanma yapılmasının nedeni stratejik anlamda ağırlığın Güney Asya'ya kayması olmuştur. Temel amacı da fikirler savaşında galip gelebilmek olmuştur. Bunu sağlamanın yolu olarak da toplum ve kültürleri daha iyi anlamak olduğu düşünülmektedir. Bundan dolayı akademik seferberlik konusunda yeniden ağırlık verilmiştir (Hayden, 2007).

3.1.2 Devlet Güvenlik Komitesi (KGB)

Dünyanın önde gelen şirketlerinden biri Rus istihbarat teşkilatıdır. Bu örgüt devletin gücüne ve ülkede uygulanmakta olan politikalara bağlı olarak tarih boyunca düşüş ve yükseliş süreçlerinden geçmiştir. Teşkilatın en yükseldiği dönem Sovyet rejiminin yaşandığı dönem olmuştur. Sovyetler Birliği totaliter bir devlettir ve bu devlette siyasi iktidarın uygulamış olduğu politikalar bağlamında istihbarat teşkilatının uyguladığı faaliyet ve etkinlik alanları devletin tüm bölümlerine sızmıştır (Yılmaz, 2015, s. 25).

Rusya'da bugün istihbaratla ilgili yapılmakta olan çalışmalar ciddi araştırmalardan popüler araştırmalara dayanarak tarihi belgeler eşliğinde çeşitli araştırmalara dayanmaktadır.

Sovyet Devlet Güvenlik Komitesi (KGB), 1954 yılında kurularak Sovyetler Birliği'nin en yüksek bütçe ve en fazla çalışanıyla en ünlü istihbarat servisi olmayı başarmıştır. Dünyanın birçok yerinde resmi ve resmi olmayan çalışanlar aracılığıyla operasyon yerine getirme ve istihbarat toplama gibi görevlerde bulunmuşlardır. Konsolosluk, elçilik, ticaret misyonları ve bazı uluslararası kuruluşlarda resmi görevliler çalışırken, gayri resmi çalışanlar gitmiş oldukları ülkelerde o ülkenin vatandaşı gibi çeşitli işlerde çalışmışlardır. Ülke içerisinde ülke dışında olduğu gibi çeşitli faaliyetlerde bulunmuş, rejim muhaliflerinin takip ve tespiti, istihbarat, sınır koruma ve asayişin sağlanabilmesi gibi alanlarda çalışmışlardır (Atay, 2002, s. 232). KGB'nin geçmişi başka ülkelerin istihbarat servisleri ile karşılaştırıldığında eskidir. 1971'den beri varlığını sürdüren Rusya'nın istihbarat servisi bazı zamanlarda şekil değiştirmiştir

SSCB ve yabancı ülkelerde bulunan istihbarat birimlerini kontrol eden 3 şube bulunmaktadır.

- 1.Şube: Dünyadaki ajan ve casus şebekelerini kontrol eder, toplamış olduğu haberleri Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne aktarır. Bu şube bilimsel, kültürel, ekonomik, askeri olarak birçok bölümden meydana gelmektedir. Bu bölümlerden biri olan on birinci bölüm, 800 uzmanla birlikte NATO'nun savunmaya yönelik planlarını bulmak ve yorumlamakla görevlendirilmiştir. Uzmanların çoğu Baltık sahilinde bulunan Borgensee casusluk okulunda eğitim görmüşlerdir. Bu bölüm de diğer şube ve bölümlerde olduğu gibi komünist devletin İstihbarat servislerinden faydalanmıştır.
- 2. Şube: Dış ülkelerde gerekli olan sahte belgeleri hazırlayan bölümdür.
- 3.Şube: Casus şebekeleri arasında koordinasyon sağlayan, bu şebekeleri idari olarak kontrol eden bölümdür.

Rusya'da casusluk ve istihbarat her zaman güçlü olmuştur. Son zamanlarda dünyada en etkili Rusya Gizli Servisi olan KGB kendini CIA'ye alternatif bir gizli servis olarak kabul ettirmeyi başarmıştır. ABD Dışişleri Bakanlarından C.Herter tahminde bulunarak, dünyadaki Rus ajanlarının sayısını 300.000, FBI Başkanı E. Hoover ise 400 olarak açıklamıştır. Bunlardan ortalama 22.000'i suikast, adam kaçırma, sabotaj gibi işlerde yer almıştır (Atay, 2002, s. 3).

KGB, "Cheka"nın (Lenin gizli polisi) gelişimiyle birlikte kurulmuştur. Bugün KGB'de çalışanlar teşkilat birkaç kez isim değişirse de "Cheksit"ler "olarak tanımlanmaktadır. Cheka (gizli polis) 1918 yılında Lenin tarafından kurulan bir teşkilat olmuştur. Sovyetler Lenin'in Chekası ve Korkunç İvan'dan bu yana iç güvenlik konusuna daha fazla ağırlık vermişlerdir. KGB barış döneminde Komünist Partisine karşı yapılabilecek herhangi bir tehdit ana sorumlu olmuştur. KGB ajanları ülke dışında ise, örtülü faaliyetler, casusluk, terör gibi olaylarla ilgilenmişlerdir. Rusya'da ise KGB önlemlerine devam ettirmeye yönelik herhangi bir askeri kuvvet bulunmamaktadır. İhtiyaç duyulduğu takdirde milis ya da MVD Dahili Birliği'ne başvurulması zorunlu kılınmıştır. KGB, 1962 yılında yaşanan "ekmek ayaklanmaları" olayında Bölge Askeri Komutanlığına zorunlu olarak başvurmuştur (Peter, 1990).

Sınır muhafızları Sovyet askeri yasasına göre Sovyet silahlı kuvvetlerinin önemli 4 parçasından biri şeklinde kabul edilmiştir. Bunun sonucunda, herhangi bir sıkıyönetim durumunda idare alanında bulunan bölgelerin kontrolü, KGB Askeri Komutanlığına devredilecektir. KGB çalışma alanı büyüyordu. 1978 yılında “SSCB’nin KGB’si şeklinde genişletilmiştir. Bu şekilde, KGB, Komünist Genel Sekreteri’ne bağlı olarak, Genel Sekreter’in direkt bu anahtar organ üzerinde kontrolünü elde etmesini sağlamayı amaç edinmiştir.

3.2 Çift Kutuplu Dünya

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından uluslararası ilişkiler alanında önemli değişiklikler olmuştur. Tarih boyunca güç anlamında önemli bir noktada Avrupa’da; Avrupa devletleri savaşın bitmesinin ardından maddi manevi, büyük kayıplar yaşamıştır. Uluslararası siyasetin artık eskisi gibi olmasının mümkün olmayışı savaş sonrası Sovyetler Birliği ve ABD’nin “Süper Devletler” olarak anılmasıyla birlikte netlik kazanmaya başlamıştır. Bir diğer yünden, dünyanın pek çok ülkesinde ortaya çıkan ulusalcı hareketlerin “Avrupa İmparatorluklarına” karşı ihtilalcı bir şekilde tutumlarının oluşması, silahların teknolojinin kullanımıyla geliştirilmesi, uluslararası anlamda ilişkilerin değişiminde 2. Dünya Savaşı’nın ne kadar etkili olduğunu göstermiştir. Avrupa savaş sonrasında dünya politika sahnesine veda ettikten sonra, ABD ve Sovyetler Birliği çevresinde dünya net bir şekilde kutuplaşmaya başlamıştır. 1980’lerin sonuna kadar uluslararası ilişkilerin boyutunu bu iki ters görüşe bağlanmış ABD ile (emperyalist) ve Sovyetler Birliği’nin çabası oldukça etkilemiştir. Avrupa devletleri savaşı büyük bir yıkımla bitirmiş ve bu iki güçlü devlet etrafında kendi ideolojileri doğrultusunda konumlanmıştır. Bu durum iki kutuplu bir sistemin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş olarak tanımlanan bu sürecin etkisi uzun yıllar devam etmiştir.

Soğuk Savaş zamanı 1946-1991 yılları arası kabul edilmektedir (Armaoğlu, 2010, s. 429). Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu dönemde, iki kutuplu yeni bir sistemin varlığından söz edilmektedir. ABD ve İngiltere’nin bu yaklaşımı Sovyetleri kutuplaştırmış, Sovyetlerin çekim ve güç merkezi olmasının sonucu ABD, karşı bir kutup oluşturularak, merkezine oturtulmuştur. Önce biri “öteki”ni, sonrasında da öteki bir diğerini oluşturmuştur. Ancak buradaki

önemli nokta, her iki kutup “diğeri” merkezli politikaya bağı bir ürün olmaktadır (Öztürk, 2007, s. 7).

Doğu ve Batı bloklarının oluşturduğu bu ikili sistem birbirlerinin “öteki”leri konumundadır (Hüsamettin, 2005, s. 1-25). ABD Batı kutbunda liderlik konumunda olurken, SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) Doğu kutbunda yer almıştır. Üye devlet ve blok liderlerinin oluşturmuş oldukları askeri siyasi, stratejik iktisadi uygulamalar, iki kutuplu sistemde önemli parametreler olmuştur. Buna bağı olarak iki kutuplu sistemin güç dengesi; iki bloğun da özellikle de blok liderlerinin güçlerini arttırması ile meydana gelmiştir (Sönmezoğlu, 2002, s. 35). Bu doğrultuda Doğu ve Batı blokları her anlamda birbirlerini dengeleme politikası uygulamıştır.

Dünyanın siyasal anlamdaki gücüne iki dünya savaşı arasında Avrupa ülkeleri karar vermiştir. İngiltere ve Fransa savaşı kazanmış olsalar da, Almanya ve İtalya gibi savaşı kaybetmiş ülkelerle birlikte siyasal anlamda ikinci planda kalmıştır. İki kutuplu oluşan bu dünyaya “Soğuk Savaş” denilmiştir. Soğuk Savaş; “İkinci Dünya Savaşının ardından savaşı kazanmış iki devlet ve bu devletlerin etrafında yer alan diğeri devletlerarasında yaşanan çatışmaların silah kullanılmadan sürdürüldüğü dönem “şeklinde tanımlanmaktadır (Sander, 2014, s. 181).

Çift kutuplu yapılanma şekli ve Soğuk Savaş dönemi, 2. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkmıştır ve beraberinde Avrupa tarihindeki en zor marjinal süreci yaşamıştır. Uluslararası güç dengesi iki güç tarafından belirlenmiş olup biri Kuzey Amerika’da (ABD) diğeri Avrasya derinliklerinde (SSCB) yer almaktadır ve bu durum Avrupa kavramının da dönüşümüne neden olmuştur. Avrupa bu dönem içerisinde büyük bir oranda Batı Avrupa ile özdeşleşmiş, Varşova Paktı bünyesinde bulunan, orta ve doğu Avrupa genel olarak bir doğu kavramıyla birlikte anılmıştır. Doğu kavramı genel olarak Asya ülkeleri için kullanılsa da, Soğuk Savaş boyunca Avrupa içinde geçerliliği bulunan bir çerçeve içerisinde kullanılmıştır. Bu şekilde hem doğu hem Avrupa kavramları yeni boyutlar kazanmıştır (Davutoğlu, 2010, s. 201).

3.2.1 Soğuk Savaş döneminde ABD-SSCB ilişkileri

Soğuk Savaş dönemi Rusya ile ABD arasında bulunan ilişkiye bakıldığında ilk akla gelen dönemdir. Soğuk Savaş dönemi, Batı ve Doğu Bloğu arasında ekonomik, askeri, siyasi ve ideolojik çatışma olarak tanımlanmaktadır. Bu dönem 1945 yılında Yalta Konferansı ile başlayıp, 1990/91 yılında Varşova Paketi'nin ortadan kalkmasıyla sona ermiştir. Bu dönemde Batı ve Doğu Bloğu adı altında kutuplaşmalar olurken, Rusya ve ABD başkahraman olmuşlardır. ABD önderliğinde Batı Bloğu; NATO üyesi olan ya da olmayan ABD ile müttefik olmuş antikomünist ve kapitalist ülkelerden meydana gelmektedir. Varşova Paketi'ne üye olan ya da olmayan geri kalan komünist ülkeler ise Sovyet Rusya'nın başında olduğu Doğu Bloğu'nda yer almaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından iki kutba ayrılan dünyanın bir kutbunda ABD, diğer tarafta ise SSCB bulunmuştur. SSCB ve ABD kimi zaman savaşmanın eşiğinde olsalar da, buna bir türlü cesaret edememişlerdir. İki taraf da savaşın nedenlerini ve sonucunda yaşayacakları yıkımları biliyordu, bundan dolayı, savaşmak yerine, diğer devletleri kendi hesaplarına savaştırma taktiğini denemişlerdir. SSCB ve ABD savaşmamıştır fakat savaştırmıştır. Dolayısıyla aralarında yaşanan bu durum “Soğuk Savaş” olarak değerlendirildi. ABD'li Bernard Bruch bu değerlendirmeyi yapan ilk kişi olmuştur ve bu değerlendirmesi kabul edilip yaygın bir şekilde kullanılmıştır.

Uzayın keşfedilmesi Amerika ile Rusya arasında yaşanan silahlanma yarışının önemli bir noktası olmuştur. Roketler, savaş başlıklarını dünya çevresinin en uzak yerine gönderebilecek güçte iken, aynı oranda dünya çevresinde dönmekte olan yapay uyduları da fırlatabilme özelliği bulunmaktaydı.

Bu başarıyı ilk gösteren ulus 1957 yılında Ruslar olmuştur. Yuri Gagarin'in dört yıl sonra yeryüzü üzerinde bir yörüngede dönüp yeryüzüne başarılı bir şekilde inmesi, bu alanda yapılan yeni bir atılım olmuştur. Rusların bunun gibi başarılı işler yapması, Amerika hükümetini uzay teknolojisi konusunda harekete geçirmiştir. Sonuç olarak, 1969 yılında iki kez Amerikan uzay gemileri ayın yüzeyine başarılı bir şekilde inip geri dönmüştür (Kennedy, 1985, s. 215-232).

Sovyetler Birliği ve Birleşik Devletler Arasında herhangi bir durumda ortaya çıkabilecek savaşın ve roket sistemlerinin gelişme göstermesi, yaratacak olan

yıkımın yaratmış olduğu büyük bir korku duygusu başka bir yan ürünün oluşmasına neden olmuştur. Bu iki devletin savaşa istekli olmadıklarını göstermelerinden sonra, devlet müttefikleri nükleer silahların kendilerine karşı kullanılmanın pek mümkün görünmediğı sonucuna varmıştır.

Dünyada yeni sorunların ortaya çıkması, Soğuk Savaş'ın ikili kutuplaşmasını bozan bir diğer etken olmuştur. Birleşik Amerika ve Rusya'nın bu anlaşmazlıkları, Birleşik Amerika'da daha önceleri sevilen Küba Devrimi ve sonrasında Amerikan Hükümeti ve Küba hükümetiyle arasında büyük anlaşmazlıklara neden olmuştur. Bu durumdan Rusya faydalanmak istemiştir fakat Birleşik Amerika ile tartışma olasılığı doğunca, 1962 yılında geri çekilme kararı almıştır ve Ruslar ile Küba rejimiyle arasında yaşanan ilişkilerin de soğumasına neden olmuştur.

2. Dünya Savaşı'nın ardından Sovyet Rusya Komünizmi yayabilmeyi amaç edinecek ve bu amacı için de 3 ana istikamet üzerinden yayılmaya çalıştığı görülecektir. İran üzerinden; Basra Körfezi, Hint Okyanusu ile Ortadoğu petrolleri, Türkiye üzerinden ise; Doğu Akdeniz, Ege Denizi, Yunanistan üzerinden de; Doğu Akdeniz üzerinde yayılma çabalarına girişmiştir.

3.3 Soğuk Savaş Döneminin Karakteristiğı

Soğuk Savaş, bloklar arası ilişkilerde blokları ve üyelerin davranışlarını denetlendiğı, taraflar tarafından benimsenen kuralların olmadığı ve güce dayalı ilişkilerin olduğu bir dönem olmuştur. Soğuk savaş zamanında, ülkeler arasında anlaşmalar yapılmasına ve ilişkilerde belirli bir düzen içerisinde gücün sınırlı bir şekilde yürütülmesini sağlayacak diplomasi ortadan kalkmıştır. Kurallar ortaya koyan diplomasi yerini güç ilişkilerine devretmiştir.

Yüzdeler Antlaşması (1944), Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğı lideri Joshep Stalin ve İngiltere Başbakanı Churchill arasında imzalanan Ekim 1944 tarihli antlaşmasının ismidir. Bu antlaşma doğrultusunda İngiltere ve SSCB, Doğu avrupadaki nüfuzlarını kesin olarak saptamış ve sahip olacak üstünlükleri yüzdelerle ifade etmişler.

Moskova Yüzdeler Antlaşması kimilerine göre savaşı başlatan bir olay olsa da, bu antlaşmayla savaş sonrasında tartışmalı konular ortaya çıkmıştır. Şöyle ki;

Genel müttefik saldırısı 6 Haziran 1944'te Batılıların Normandiya'ya çıkarma yapması sonucu başlamışken, 23 Haziran 1944'te Sovyet Güçleri Doğu Avrupa'da harekete geçmiştir. Bu saldırı sonucunda, Sovyet orduları Avrupa ve Balkanlar'a ilerlemiştir. Romanya Kızıl ordu tarafından ilk elde ele geçirilmiştir. Ülkede milli kabine kurulmuştur. Batılı kaynaklara göre, Londra ve Washington'a danışmadan Stalin, 5 Eylül 1944 yılında Bulgaristan'a savaş ilan ederken, Kızıl ordu 48 saat içerisinde Romanya'nın ardından savaş ilan etmiştir. Bunun sonucunda, gücü eline alan komünist önderliğinde bulunan Yurtsever Cephe duruma hakim olarak 8 Eylül 1944 yılında Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Bu sırada Macaristan'da Amiral Horthy de savaştan bir şekilde çıkmaya çalışırken, Tito'nun adamları ve Sovyet birlikleri 15 Eylül'de temasa geçmiş, Yunan partizanları da saldırıda bulunmak için hazırlık yapmıştır (Akalin, 2003, s. 59).

ABD'nin Soğuk Savaş başlatmasında atom tekeli kullanması önemli rol oynamaktadır. Churchill'in 5 Mart 1946 yılında Amerika'nın Missouri eyaletinde bulunan kolejde yapmış olduğu ve Truman'ın da haberinin olduğu Fulton konuşması kimilerine göre geri noktası olarak görülmektedir. Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 68 no'lu bildirisi, bu bildiri aynı zamanda "NSC-68" olarak da bilinir ve hemen sonrasında Kore Savaşının ortaya çıkması soğuk savaşın dönüm noktası olmuştur.

Uluslararası çatışma kültürünün görüntüsü şeklinde ortaya çıkan Soğuk Savaş; sürekliliği, kimliği, yaygınlığı, derinliğiyle ölüm sonrasındaki dünya felsefesinin siyasal anlamdaki kültürde yer alan karakterini (eschatological) anlatmaktadır. Winston Churchill'in soğuk savaşın başlarında dile getirdiği "Demirperde" nin hepimizi hapsetmesinin ölüm sonrası yer alan dosyanın kültürüdür. Batı ve Doğu blokları çatışmakta ve uluslararası oynamış oldukları savaş oyunlarında bu kültürden faydalanmışlardır.

Winston Churchill pazarlığın ayrıntılarını anı'larında şu şekilde aktarmaktadır: "Yarım bir kağıdın üzerine şunları (yukarıda verilmiş olan oranları) yazdım. Kağıdı çevirinin yapıldığı Stalin'e ittim. Kısa bir süre kesinti yaşandı.

Daha sonra mavi kurşun kalemini eline alarak onay anlamına gelen kalın bir çizgi attı. Her şey yazı gibi kısa sürede oldu. Uzun bir sessizlik yaşandı. Çizgili mavi kağıt masanın üzerinde durmaktaydı. Son olarak şunları aktardım:

“Milyonlarca insanın kaderini ilgilendirmekte olan bu sorunları bu şekilde şövalye edasıyla çözmüş olmanız sinsî olarak karşılanmayacak mı? Şu kağıdı yakalım. “Hayır, saklayın” yanıtını verdi Stalin (Uçarol R. , 1985, s. 97).

Soğuk Savaş Doğu Avrupa’ya yönelik Stalinist politikanın değişmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş, emperyalizmin, Stalinist partilerin vermiş olduğu destek sonucunda erişmiş olması siyasi anlamda bir istikrar olmuştur. Sovyetler Birliği üzerindeki asker, ekonomik ve siyasi baskı Batılı hükümetlerin devrim tehdidinden korkmamaları sonucu ortaya çıkmıştır. Batı Avrupa’nın ekonomik olarak tekrar inşa edilmesi 1947 yılında Marshall Planı temeline dayanarak başlamıştır. Bir yılın sonunda, Batı Avrupa ve ABD arasında askeri ittifak NATO kurulmuştur. Ardından Kore Savaşı’nın 1950 yılında başlaması sonucu Soğuk Savaş zirveye ulaşmıştır.

3.4 ABD- SSCB’nin Soğuk Savaş Döneminde Politik Gücü

Dünya, Soğuk Savaş Dönemi’nin olduğu yıllarda (1945-1991), Sovyetler Birliği ve ABD’nin başta olduğu Batı ve Doğu bloklarının nasıl mücadele ettiklerine sahne olmuştur. Her iki blok liderinin olduğu bu ülkeler, birbirlerini psikolojik ve askeri alanlarda sürekli test etmiş ve ortaya çıkan bilgiler doğrultusunda kendilerinin ve müttefiklerinin savunma sistemlerine yönelik tedbirler almışlardır. Bu durum, silahlanma yarışını beraberinde getirmiş, füze teknolojisinde rekabet artmış, havada üstünlük kurmak isteyen bu iki lider devlet mücadelelerini uzaya taşımışlardır (Gülmez & Tahancı, 2014, s. 226).

Bu dönemde silahlanma yarışıyla birlikte ittifak arayışları da önemli olmuştur. ABD, işgal ettiği topraklardan çekilmeyen, Japonya ve Almanya’nın savaşı kaybetmesiyle doğusu ve batısında oluşan boşluklarda yayılmak isteyen Sovyetlere karşı, Batı Avrupa’da bulunan güçlü devletlerle birlikte Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’nü (NATO) 1949 yılında kurmuştur (Sarınay, 2006, s. 46). Bu şekilde ABD, Marshall Planı ile birlikte ekonomik anlamda yapmış olduğunu, NATO’nun kurulmasıyla askeri anlamda da ortaya koymak istemiştir (Kennedy, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, 1994, s. 445).

1945-1952 yılları arasında meydana gelen Soğuk Savaş döneminde nükleer silah alanında üstün olan ABD, (Uçarol R. , 2000, s. 706), 4 Ekim 1957 yılında

Sovyetler Birliği'nin Sputnik I uydusunu taşımakta olan roketi başarıyla uzaya göndermesiyle artık liderliğini kaybetmiştir ve bu şekilde iki devlet nükleer anlamda bir denge oluşmuştur. Bunun sonucunda Sovyetler Birliği havada üstünlük sağlamış ve Batı bloğunda bulunan ülkeleri korkutmuştur.

Genel olarak Washington'un Soğuk Savaş boyunca George Kennan'ın geliştirmiş olduğu “çevreleme” stratejisini izlediği düşünülmektedir. Bu stratejiyle ABD, mücadele edilmesi gereken tehdidi ortaya çıkarmış, uluslararası konumuyla ilgili tutarlı davranmıştır. Büyük savaştan uzak durup Sovyet tehdidini ortadan kaldırmak çevreleme stratejisinin hedefidir. Amerikan karar yetkilileri, milyonlarca insanın hayatını yitireceği, kıtalara yayılacak 2.Dünya Savaşı'na benzer bir savaşa girmeden Sovyet tehdidiyle başa çıkmayı amaçlamıştır. İmparatorluk Japonya'sı ve Nazi Almanya'sı gibi bir tehditle karşılaşınca çözüm olarak çevreleme stratejisi geliştirildi. Sovyet tehdidiyle başa çıkma çevreleme stratejisi ile savaşa girmeden amaçlandı. Soğuk Savaşın bitişı ve Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla yeni bir strateji oluşturulması gerektiği düşünüldü.

NATO Konseyinin Paris'te 16-19 Aralık 1957 yılında yapmış olduğu toplantıda Sovyetlere karşı alınması gereken önlemler ve bu konuyla ilgili yapılması gerekenler konuşulmuştur. Amerikan Dışışleri Bakanı Dulles yapmış olduğu konuşmada, NATO üyeliği bulunan ülkelere ABD'nin yaptığı teklifi aktarmıştır. Fakat bu teklifi İtalya, Türkiye, İngiltere hariç diğer NATO üyeliği bulunan ülkeler kabul etmemiştir. 9 Aralık 1957 yılında Başbakan Adnan Menderes NATO toplantısından önce, ABD'den füzelerin (I.R.B.M.) gelmesine onay verdiklerini ve bu füzelerin kullanımı için Türk subaylarını ABD' ye gönderdiklerini belirtmiştir.

Ayrıca bu toplantıda, teklifi desteklediğini de açık bir şekilde belirtmiştir (Sander, 1979, s. 182).

ABD, yalnızcılık politikasını 2. Dünya Savaşından sonra bırakarak, başta Avrupa olmak üzere, bütün dünyada angajman stratejisini liberal bir düzen amacıyla uygulamıştır. Truman'ın uygulamış olduğu bu politika üç başlıkta incelenebilir: Birincisi, yeni düzenin oluşturulması için kurumlar, kurallar ve uluslararası örgütlerin oluşturulmasıdır. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler kurulmuştur. Ayrıca IMF Bretton Woods sistemiyle GATT ve Dünya Bankası

kuruluşunda önemli rol oynamıştır. Bir diğer madde, Sovyetler Birliği'nin çevrenmesi olmuştur. NATO'nun kurulmasına ABD öncülük etmiştir ve Marshall, Truman yardımı gibi hem ekonomik hem de asker, yönden yapılan yardım programları yapmıştır. İsrail'in Ortadoğu'da kurulmasını sağlamıştır. ABD dış politikasının Truman'dan sonraki üçüncü boyutu, ABD'nin bu düzeni devam ettirebilmesi için yapmış olduğu operasyonlardır.

3.5 Çevreleme Politikası

Soğuk Savaş döneminde çevre politikası ABD'nin Sovyetler Birliği'nin (SSCB) yayılma politikasına karşı izlemiş olduğu ekonomik, diplomatik ve askeri unsurları barındıran bir dış politika stratejisi olmuştur.

ABD, savaş sonrasında kurulmuş olan kurum ve benimsenen para sistemiyle birlikte küresel anlamda hakimiyet kazanmıştır. ABD bu gücü, diğer ülkelere kıyasla İkinci Dünya Savaşı'ndan daha avantajlı olarak çıkmasından almıştır. ABD, savaş sonrasında askeri ve ekonomik anlamda çok üstün olmuştur. Öncelikle, savaşın uzağında durarak ekonomisinin kötüleşmesini önlemiştir. Bu şekilde hiçbir çaba göstermeden savaşa katılmış ülkeler arasında öne geçmeyi başarmıştır. İkinci olarak ve en önemlisi, ABD, döneminde büyük bir nükleer güç olmuştur. Bu nedenlerle ABD, savaş sonrasında büyük bir güç olarak uluslararası arenada yer almıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan iki kutuplu sistem, ABD'nin küreselliğinde yeni bir düzene dönüşmüş ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar olan döneme dek sürmüştür. Bu dönemde temel yaklaşım realizm anlayışına dayanam askeri güvenlik olmuştur.

ABD ve Sovyetler Birliği nükleer silahlanma yarışı ve kutuplar arasında yaşanan konvansiyonel yüzünden birçok kez karşı karşıya gelmiştir. Buradaki paradigma Sovyetler Birliği'nin çevrenmesi ve bu paradigmanın altında yatan Amerikan hükümetlerinin yeni politikalar geliştirmesi olmuştur. Bu yaklaşım Sovyet'leri ve onun bağlı olduğu Komünizm ideolojisini her alanda sınırlamak için uygulanmıştır ve ABD'yi Tayvan'dan Mısır'a, Sudan'dan Küba'ya, Kore'den Vietnam'a birçok yerde savaş durumunda bırakmıştır. Bölgesel müttefiklerini kullanan ABD, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi

Asya- Pasifik bölgesinde Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı (SEATO) ve Ortadoğu’da ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı CENTOM benzeri güvenlik temeline dayalı oluşumlara gitmiştir (Keskin, 2016, s. 3).

Çevreleme politikası Sovyetler Birliği’ni çevrele amaçlı başlamış ve artık önü alınamamıştır. Bu rekabet Doğu Avrupa kıyılarında başlamış, Asya üzerinden Çin’e, Türkiye üzerinden Ortadoğu’ya kadar uzanmış ve Tayvan, Kore, Vietnam, Küba, Kore gibi aşılması pek mümkün olmayan krizlerin merkezinde yer almıştır. Soğuk Savaş’ın salt bir askeri paradigmayla Asya topraklarına kadar genişlemiş olması doğrudan Vietnam’a karşı yapıla bir saldırı olmamıştır, bunun nedeni ise Komünist ittifaklarda bulunan güçlendirici etkidir (Griffiths, 2011, s. 7).

Soğuk Savaş sonrası tek taraflı askeri güvenliğe dayalı anlayış yerine, terör, küresel ısınma, salgın, ekonomik kriz olarak bilinen alçak politikalar gibi sorun ve büyük göç gibi tehditler patlak vermiştir. Fakat bazı devletlerin bu gibi sorunlarla mücadele edebilmeleri için diğer devletlerle ortak bir iş birliği içerisinde olması gerekmektedir. Robert Keohane’nin ve Joseph Nye’nin kazandırmış olduğu “karşılıklı bağımlılık” kavramına göre, devletler eskiye kıyasla artık birbirlerine daha fazla bağımlı durumda olmuşlardır ve bu sistemde bulunan aktör sayısının artmasına neden olmuştur. Bundan dolayı ülkeler artık güvenlikleri için daha da çoğulcu bir yaklaşım benimsemek zorundadır.

Washington, kendisine rakip olan Komünist rejimleri tehdit olarak görmüş ve 2. Dünya Savaşından sonra hegemonyasını tesis etmek istemiştir. Bundan dolayı uluslararası çıkarları garanti altına alabilmek adına her türlü stratejiyi uygulamıştır. ABD’nin ulusal güvenlik anlamında en büyük tehdidi Sovyetler Birliği olmuştur, nedeni ise komünizm ve hakim gücünün elinde olmasıdır. George Kennan, 22 Şubat 1946 yılında Moskova’da bulunan ABD Büyükelçiliğinden iletilmiş olan “uzun telgrafta” ABD’nin 50 yıl kadar sürmesi beklenen “büyük yeni stratejisi” nin başı olmuştur (Hook, 2014, s. 36). Kennan “Sovyetlerin savunmasız toprakları olmasından dolayı tarihsel olarak güvenli olmadığını bu nedenle ABD’nin “sabırlı, uzun döneme dayanan, dikkatli ve kati çevreleme” politikasından ilerlemesi gerektiğini savunmuştur. Bu strateji, donanma komutanı olan James Forrestal’ın da onayını almış ve yönetimi de ikna etmede önemli bir rol oynamıştır. Kennan pragmatik hareket edip realist

düşünen bir diplomattı ve düşüncelerinin ABD tarafından kabul edilmesinde fazla zorlanmadı. Amerikan dış politikasının fırsatçı ve pragmatik oluşu, Kennan'ın ortaya koyduğu düşüncelerin benimsenmesinin dönemin şartları düşünüldüğünde neden kısa zaman içerisinde kabul edildiğini anlamak zor olmamıştır.

ABD, savaş sonrasında sanayi gücünü elinde bulunduran bir ülke olmakla beraber, serbest ticarete ortaya attığı politikaların hemen uygulanmasını istemesi, kendi açısından gayet normal bir davranıştır. Mamul malların 1945 yılı sonrasında dünya ticaretindeki ağırlığı göz önünde bulundurulursa, ABD'nin dünya ticaretini istediği doğrultuda nasıl kullanabileceği kolayca anlaşılabilir.

3.5.1 Harry S. Truman döneminde ABD dış politikası.

İngiltere'nin savaştan galip çıkabilmek için bütün olanaklarını kullanması ve elinde bulunan dolar ve altın kaynaklarını tüketmesi ABD'nin bu derece öne çıkmasında önemli etkenlerden olmuştur. Kaynakların bitmesi, İngiltere'nin savaş sonrasındaki sürede dışa bağımlı olmasına neden olmuştur (Kennedy, 1991, s. 429). İngiltere bu zor durumdayken, ABD dışişlerine 21 Şubat 1947 yılında bir muhtıra vererek Yunanistan ve Türkiye 'ye savaş sonrasında verilen yardımını, Mart 1947 'den sonra vermeyeceğini açıklamıştır. Yunanistan ve Türkiye'nin önemli ülkeler olarak görülmesi ve SSCB'ye karşı ve Batı'nın karşı savunulması açısından yardımın devamı konusunda ABD'ye yeni bir görev eklenmiş ve Truman Doktrini'ne giden süreç başlamıştır (Bilge, 1992, s. 334).

1. Sovyetlerin Balkanlar üzerindeki amacını daha II. Dünya Savaşı sırasında anlayan Amerikan askeri uzmanların ve İngiltere'nin fazla ısrarda bulunmaları üzerine Truman'ın politikasını değiştirmeye yönelik girişimlerde bulunması. Buna göre, ABD'li askeri uzmanlar, Sovyetlerin istemiş olduğu doğrultuda Boğazlar rejimi değiştirilirse ve Boğazlara milletlerarası bir su yolu statüsü verilirse bu yolun her iki kısmında geniş bir alanın silahsızlandırılmasının gerekebileceğini ve bu durumun da Türkiye'nin savunmasını etkileyebileceğini bildirmişlerdir. Truman bu olasılıklar üzerinde Boğazlar konusunda yeni bir tutum göstermeye karar vermiştir. (Ülman, 1991, s. 63)

Yunanistan, Yugoslavya ve İtalya'nın komünizm ile ilgili etkilerinin olması, Avrupa'nın güneyinin çevrelenmesine ve bu doğrultuda İtalyan Komünist Partisi'nin etkisini daha da arttırmasına sebep olabilirdi. Bu durum Avrupa için önemli ölçüde bir tehlike oluşturacak ve Fransa'nın İtalya'dan sonra komünizm'in etkisine kısa bir süre içerisinde girmesine neden olacaktı (Sander, 1979, s. 51). Tüm bunlar, Avrupa'nın geleceğiyle ilgili İngiltere'nin yerine gelen ABD'yi harekete geçirecekti. 1947 yılı komünizme karşı Amerikan politikasında başlatılan bir savaş dönemi olmakla birlikte Truman Doktrini bu savaşın temelinde yer alacaktı.

2. İran, Sovyet Birlikleri ve İngiliz tarafından İkinci Dünya Savaşı'nda işgal edilmiştir. İngiltere, İran ve Sovyetler Birliği 6 Ocak 1942 yılında aralarında bir anlaşma yapmış ve bu iki devlet savaşın bitiminden sonra 6 ay içerisinde İran'dan askeri unsurlarını çekme konusunda onay vermiştir. İngiltere ve Sovyetler Birliği 1945 Eylül ayında Londra'da yapılmakta olan dışişleri bakanlığı konferansında 2 Mart 1946 yılında İran'da bulunan Sovyet ve İngiliz askerlerini çekmeye karar vermişlerdir. Ancak Sovyetler Birliği İran'daki askerlerini tarih yaklaşırken çekmek yerine sayı olarak daha da arttırmıştır. Bu olay üzerine ABD, Kasım 1945 yılında Sovyetler Birliği'nden İran'da bulunan güçlerini 1 Ocak 1946 yılı itibariyle çekmesini talep etmiştir. Moskova bu durumu kabul etmemiştir. ABD ise Sovyet politikasının bu tavrından rahatsız olmaya başlamıştır. Truman, Sovyetler Birliği'nin zayıf bir devletin haklarına saygısızlık yaptığını ve bu durumun ileri zamanlarda Sovyetler Birliğiyle yapılacak anlaşmalarda büyük bir sorun olacağını belirtmiştir. Bununla birlikte İran petroleri Sovyet kontrolüne girdiği takdirde hammaddeki dengeler de değişecektir. Batı bu durumdan etkilenecek ve İran petrolerinden yararlanamayacaktır. Truman ayrıca, İran'ın Sovyet kontrolüne girdiği takdirde Türkiye üzerinden Sovyet baskısının daha fazla olacağını, Türkiye'nin bu duruma direnemeyeceğini, bu durumun Sovyet'i genişletebileceğini belirtip bu konudaki endişelerini dile getirmiştir (Ülman, 1991, s. 69-72).

ABD Başkanı Truman'ın 5 Nisan 1945'te Missouri'nin İstanbul'a ulaştığı günde, Chicago'da yapmış olduğu "Ordu Konuşması" ABD- Türkiye arasındaki ilişkilerin değişime uğradığını gösteren bir diğer gelişme olmuştur. Truman bu konuşmasında, kuvvetli bir devletin Birleşik Amerika'ya sorumluluklar

getirdiğini, Sorumlulukları yapmamanın güven bakımından olumsuz bir durum oluşturacağını belirtirken, Amerika'nın dış politikada uygulaması gereken yeni yönünü çizmiştir. Truman'ın Ortadoğu'nun durumuna ilişkin konuşması Türkiye'de en çok dikkat edilen kısımdır. Başkan Truman, ABD'nin milletlerarası deniz ulaşımında bulunan engellerin ortadan kaldırılması ve herhangi bir devletin coğrafi yönden elverişsizliğinden dolayı milletlerarası su ve liman yollarına çıkmaktan mahrum olmaması için mücadele edeceğini belirtmiş ve Ortadoğu ile ilgili de şunları aktarmıştır (Ülman, 1991, s. 73-74).

“Ortadoğu’ya gözlerimizi çevirdiğimiz anda önemli durumların olduğu bir bölge görmekteyiz. Bu bölgede geniş çapta doğal kaynaklar bulunmaktadır. En işlek kara, deniz ve hava yolları burada bulunmaktadır. Bundan dolayı stratejik ve iktisadi bakımdan önemlidir. Ancak bu bölgede bulunan milletlerle birlikte, ne kuvvetli ne de yalnızdırlar. Dolayısıyla Yakın ve Orta Doğu’nun büyük devletler için önemli ölçüde rekabet oluşturduğunu ve bu rekabetin çatışmaya dönüşebileceğini görmek kolaydır. Yakın ve Orta Doğu’da hiçbir devletin, küçük ya da büyük olsun, Birleşmiş Milletler aracılığıyla diğer devletlerin çıkarlarıyla uzlaştıramayacağı bir meşru menfaati bulunmamaktadır. Birleşmiş Milletlerin, Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin toprak ve egemenlik bütünlüğü herhangi bir baskı ya herhangi bir sızma yoluyla tehdit almaması konusunda ısrar etmesine hakkı bulunmaktadır.”

3.6 Truman Doktrini

Truman Doktrini, ABD Başkanı Harry S. Truman'ın Mart 1947 yılında Yunanistan ve Türkiye'ye yapmak için vaat etmiş olduğu askeri yardımlardan adını almaktadır (Tekeli & Selim, 2004, s. 402). Türk- Amerikan ilişkilerinde doktrin bir dönüm noktası olsa da, asıl nedeni, Türkiye'nin Sovyet tehditlerine karşı savunulması olmamakta, Batı Avrupa'nın savunulması (Sander, 2014, s. 11), SSCB'ye doğusu kaptırılmış olan Avrupa'nın batısını da kaptırmak istememek olmuştur.

İngiltere, Alman işgaline II. Dünya Savaşı'nda uğramış olan Yunanistan'a ekonomik ve askeri olarak savaş devam ederken destek vermiştir. İngiltere'nin savaş sonrasında bölgeden kendini çekmesiyle Yunanistan'da aşırı bir solcu iktidar yerini almıştı. SSCB bu durumu fırsata çevirmek istedi ve Yunanistan'ı

da içine alacak bir etki alanını genişletmesi, ABD yöneticilerinin dikkat etmesi gereken bir konu oldu (Sander, 2014, s. 334). Yunanistan İngiliz'in desteğini kesmesiyle iç savaşa sürüklendi, ABD bu bölgeye yardım etmeliydi, nedeni ise, Yunanistan'ın komünist rejim altında olması ve Türkiye'yi de aynı etkinin altına sokabilme ihtimalinin bulunmasıydı (Esenbel, 2000, s. 52).

ABD'nin 1823 yılında ortaya koyduğu Monreo Doktrini'ne (1823 yılında Amerikan Başkanı P. Monroe'nin Kongreye sunduğu bir mesajdan doğmuş bir politika anlayışı ve tutumudur) göre, Asya ve Avrupa'da bulunan bir devletin, ABD dünyasına siyasi sistemini yaymak istemesi, ABD açısından güvenliği ve barışı için tehdit unsur olmaktaydı. Bundan dolayı ABD ve beraber hareket halinde olduğu ülkelerin güvenliği ve barışı için Sovyetlerin çevrelenmesi gerekmektedir (Kocabaşı, 2004, s. 461). ABD Başkanı Truman, bu konu ile ilgili kongre liderleri ve hükümet üyelerini toplayarak görüşmüş, bunun sonucunda kendi adıyla anılacak ve ABD dış politikası için dönüm noktası olacak ünlü mesajını 12 Mart 1947 'de kongrede okumuştur. Truman'ın mesajı daha sonra "Truman doktrini" şeklinde anılacaktır. Tarihi konuşmada şunlar yer alıyordu:

Yunanistan Hükümetinden Amerikan Hükümeti'nin acil bir şekilde iktisadi ve mali olarak yardım isteği aldığını, ABD Büyükelçisi ve Yunanistan'da bulunan Amerikan Ekonomik Misyonu raporlarına bakıldığında " Yunanistan'ın söz konusu yardımlarla ancak özgür bir ülke olabileceğinin" anlaşıldığını, Yunanistan'ın varlığının komünistler tarafından yönetilen birkaç bin silahlı tarafından tehdit edildiğini, bu durumla Yunanistan Hükümeti'nin mücadele edemediğini, Yunan ordusunun zayıf ve bir o kadar küçük olduğunu, bunlardan dolayı da kendi kendiyi başa çıkabilecek ve kendine saygısı olabilecek bir demokrasileri olabilmesi için Yunanistan'a yardım yapılmasını gerektiğini belirtti. Yunanistan ile ilgili düşüncelerini açıkladıktan sonra Yunanistan'ın komşusu Türkiye'nin de ABD ilgisinden mahrum olduğunu, Türkiye'nin Batı Dünyası ve ABD için öneminden bahsetti. Truman, Türkiye'nin iktisadi açıdan istikrarlı ve bağımsız bir ülke olduğunu, geleceğinin özgürlük seven halkla için Yunanistan'dan daha az önemli olmadığını belirtti. Truman, Türkiye şartlarının Yunanistan'dan farklı olduğunu, ABD ve İngiltere'nin savaş sırasında Türkiye'ye malzeme olarak yardım ettiğini söylemiş ve "Türkiye'nin yine de

bizim desteğimize ihtiyacı vardır. Ulusal bütünlük için Türkiye, bu konuda ABD ve İngiltere'den yardımlar almıştır. Ancak bu şekilde Ortadoğu'da bir düzen sağlanabilmektedir. İngiltere, içinde bulunduğu durumdan dolayı daha fazla Türkiye'ye yardım yapamayacağını belirtmiştir. Yunanistan gibi Türkiye 'de yardım almalıdır. ABD bu yardımı sağlamalıdır. Bu yardımı yapabilecek tek ülke biziz “şeklinde konuşarak Kongreyi de ikna etmeye çalışmıştır (Oran, 2002, s. 528-529).

Başkan Truman, 12 Mart 1947 tarihli konuşmada Kongre'den 3 istekte bulunmuştur. Bunlar:

- Yunanistan ve Türkiye'ye 30 Haziran 1948 tarihine kadar geçerli olması kaydıyla 400 milyon \$ bütçe yardımı,
- Türkiye ve Yunanistan'a askeri ve sivil Amerikan personellerinin gönderilmesi,
- Seçilecek olan Yunan ve Türk çalışanların ABD'de eğitilmesidir (Satterthwaite, 1972, s. 78).

Bu konu Amerikan Kongresi'nde, Başkan Truman'ın konuşmasından sonra detaylı bir şekilde tartışılmıştır. Kongrede üyeler arasında doktrini eleştirenler de Amerikan dış politikasının bir örneği olarak görenler de vardı. ABD, hiçbir çıkarı olmamasına rağmen Türkiye ve Yunanistan'ı savunuyordu. Bazı Kongre üyeleri Yunanistan ve Türkiye'nin demokratik olmadığını, yapılan yardımların rejimleri güçlendirebileceğini dile getirerek, savaştan sonra yapılan para aktarımlarının gereksiz olduğunu belirttiler. Yunanistan'a yapılacak olan yardımı destekleyip, Türkiye için yapılacak olanı engellemek isteyenler de olmuştur. Bazı üyelere açısından, II. Dünya Savaşına Türkiye katılmamış ve bu savaşın getirmiş olduğu yıkımları yaşamamıştı ve 245 Milyon \$'lık döviz ve altın stoku vardı. Dolayısıyla bu yardımı alması gerekmiyordu (Oran, 2002, s. 531).

Türkiye'nin demokratik olmadığı, yapılacak herhangi bir yardımın Türkiye'deki rejimi güçlendireceğine dair eleştirilere karşı, Truman Doktrini'nin Kongre'den geçmesini isteyen kişiler, 1946 yılında Türkiye'nin çok partili rejime geçtiğini, Türkiye'nin iç ve dış sorunlarını yapılacak yardımların azaltacağını ve bu

durumun çok partili demokratik sistemi de güçlendireceği dair görüşlerde bulunmuşlardır.

Soğuk savaşın iç ve dış gerekleri Truman Doktriniyle birlikte, ideolojik ilkelere seslenme altında karşılıklı birbirlerini beslemiştir. Evrensel iki görüş olan komünizm ve liberaliz, birbirlerini dışlamışlardır. Bu şekilde her iki taraf, tüm dünyayı ideolojik kavganın olduğu bir arena olarak görmüştür. Bir devlet ABD ya da Sovyet bloğu içerisinde yer almaktaydı. Bunun ortası hiçbir şekilde yoktu (Kennedy, 1994, s. 437).

Bu çevreler II. Dünya Savaşı'na Türkiye'nin girmemesiyle ilgili, Türkiye'nin hiçbir şekilde Almanya'nın tarafında olmadığını, müttefiklerin Türkiye'nin savaşa girmesinden daha çok tarafsız kalmasının daha faydalı olduğunu ve Türk tarafsızlığının savaşlardan galip çıkılmasında çok önemli olduğunu belirtmişlerdir (Ülman, 1991, s. 104).

Truman'ın istekleri 2 ay süresince Kongre'de tartışılmıştır. Tartışmalar sonucunda Yunanistan ve Türkiye'ye askeri uzmanlar gönderme ve bu ülkelere yardım edilmesi için Başkan'a 400 Milyon \$ (300 Milyon \$ Yunanistan, 100 Milyon \$ Türkiye için) kullanabilmesi için yetki verilmiştir. Bu teklif, 22 Nisan 1947 tarihinde Senato'da 23'e karşı 67 oyla, 9 Mayıs 1947'de Temsilciler Meclisi'nde 107'ye karşı 287 oyla kabul edilmiştir (Sönmezoğlu, 2006, s. 38).

3.7 Marshall Planı

Avrupalı devletler II. Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu yıkımdan etkilenmiş, siyasi ve ekonomik anlamda güçlerini yitirmişlerdir, ABD, gücünü kaybetmiş olan ülkelerde sosyalist akımın güç kazanmasından dolayı endişelenmeye başlamıştır. ABD'yi bu durum Avrupa'ya yardım etmesi için zorlamıştır. Özellikle güçsüz ülkeleri kullanan Sovyetler bu ülkelere sosyalist rejimi getirmiştir. Komünistler için fakirlik bir araç niteliğindeydi. ABD Avrupa'nın ekonomik olarak yeniden gücünü kazanmasını isteyerek bu durumu tersine çevirmeyi amaçlamıştır. ABD Dışişleri Bakanı George Marshall 1947 yılında yapmış olduğu konuşmadığı düşündüğü planlarını ilk defa açıklamıştır. Avrupa'nın ekonomik olarak kötü bir durumda olması ABD ekonomisine de ters gelmekteydi. ABD elde ettiği sanayi fazlalığını Avrupa pazarında tüketmesi

gerekiyordu. ABD bu yardımla birlikte hem verilen yardımlarla elde ettiği sanayi fazlası ürünlerini bu ülkelere satarak gelir elde etmek hem de Avrupa ülkelerine destek vermek istemiştir (Gözen, 2008, s. 388). Aynı zamanda da Avrupa'nın birlikte hareket etmesi ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur (Kennedy, 1991, s. 430).

Bu plan Türkiye açısından çok kolay uygulanmamıştır. Amerikalı teknik uzmanların yapmış olduğu araştırmaya göre, Türkiye'nin bu yardım içerisinde olması istenmiyordu. Türkiye'nin hazırda bulunan altın ve dövizini bulmaktaydı. Ancak Türkiye herhangi bir Rusya tehdidine karşı bu stoku kullanmıyordu. Uzmanların bu şekilde düşünmesi Türk kamuoyunu şaşkına uğratmıştır. Vatandaşlar ABD'nin Türkiye'ye ekonomik olarak destek olmamasından sonra siyasi olarak da yanında olmayacağını düşünmeye başlamıştır. ABD Türkiye'yi bu plana dahil etmenin bazı şartlara bağlı olduğunu belirtmiştir. Türkiye bu şartları kabul etmiştir. Bu anlaşma sonucunda üretim artışı ulusal tarım sisteminin yenilenmesi ve tarım aletlerinin modernizasyonu için uygulanmalıydı. ABD'nin bu yardımlarda bulunmasındaki temel amaçlarından en önemlisi Türkiye ve Avrupa'yı hammadde deposu gibi kullanıp bu bölgede kendi mallarını satmak olmuştur. Bu noktada yapılan yardım tarım alanında kullanılmıştır. Demokrat Partinin olduğu dönemde traktör de tarım sistemine dahil olmuştur (Topal, 2015, s. 117).

Marshall, 5 Haziran'dan sonra kendi adıyla anılması muhtemel olan planları anlatırken hiçbir plan çizmemiştir. Sadece yapmış olduğu ekonomik olarak ortaklığa giden bu yolu açmaktı. Aslında o tarihlerde tam bir plan da ortada yoktu. Nitekim Nisan 1947- Aralık 1948 döneminde ABD Dışişleri Bakanı olan George Marshall, Kennan'a bakanlığının Politika Planlama Bölümü'nü kurdurdu. Böylelikle Kennan, Marshall Planının hazırlanmasında önemli bir rol oynama şansı elde etti. Bu çerçeveyi Amerikalı ve Avrupalılar dolduracaktı. Marshall, Avrupalıların bu plana direkt katılması görüşündeydi. Ancak bu şekilde ihtiyaçların karşılanıp sorumluluğun da Avrupalılarda olmasından dolayı, bir arada olup ortak bir ekonomide buluşmalarının daha kolay olabileceğini düşünüyordu.

Marshall Planı'nı uygulayanlar, Almanya'yı Batı Avrupa'ya katabilmek ve bu ülkenin tamirini komşularında oluşan güvenlikle ilgili endişeleri yok ederek

yapmak istiyorlardı. Bu yaklaşıma en çok Fransa karşı çıkmıştır. Fransa, Almanya'nın bölünmüş olarak kalması gerektiğini 1920'lerde Alman egemenliğinde sınırlamalar olması gerektiğini savunuyordu. Zaten, Fransız iş adamı Jean Monnet'in adını taşımakta olan kendi planlarını da geliştirme aşamasındaydılar. Bu plan temelde, Alman endüstri bölgesindeki kullanım haklarının Fransa'ya verilmesini içermekteydi (Hogan, 1983, s. 22).

Diğer ülkelerin yaptığı yardımlar Marshall Planı kapsamına yapılan yardımların yanında daha fazla görülmektedir. Bununla birlikte yapılan yardımlar git gide azalmış ama devam etmiştir. ABD'ye Dışişlerinin yollamış olduğu bildiride, yapılan yardımlarının birçoğunun askeri harcamalarda kullanıldığı, bu nedenle yardımların arttırılması istenmiştir. Askeri harcamalar sonucunda geriye kalan paranın da az miktarda olduğu belirtilmiştir. Bildiride dikkat çeken noktalardan biri de; istenilen yardımın bütçe açıklarının kapatılmasında kullanmak yerine güvenlik için daha çok askeri harcama olarak kullanma açısından ABD'ye söz verilmiş olmasıdır. Türkiye bu yardımları önemli ölçüde değerlendirmesine rağmen iç ve dış dinamiklerden dolayı askeri harcamalara yatırımlarının büyük bölümünü ayırmaktaydı. Bu durum ülke ekonomisinde bozulmalara neden olmuştur. Alınmış yardımlar ise kalkınmada, tarımda ve askeri harcamalarda ABD'nin isteğine göre kullanılmıştır. Bu yardımlar sayesinde makineli tarıma geçilmiş daha fazla ürün elde edilmiştir. Ancak askeri alanda yüksek harcamaların yapılması verimliliğin azalmasına neden olmuştur (Topal, 2015, s. 118).

4. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ABD VE SSCB’NİN POLİTİK İSTİHBARAT AKIMLARININ KARŞILAŞTIRMASI

İkinci Dünya Savaşı sonrası istihbaratın kurumsallaşma ve profesyonelleşmesi yönünde önemli adımlar atmıştır. ABD, istihbarat dünyasında önemli bir yer edinmiş, sabotajlar, özel operasyonlar, suikastlar bu servisler aracılığıyla planlanmış ve uygulanmıştır, ayrıca çift taraflı casuslar savaşta ciddi rollerde bulunmuş, sürpriz ataklarda bulunan devlet için istihbarat alanındaki başarısı diğer devlet açısından ise başarısızlık olarak görülmüştür. Teknolojiden son derece az yararlanılmıştır ve savaşta bulunan devletlerin vatandaşları birlikte istihbarat ve karşı istihbarat olarak faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Hitler’in Sovyetler Birliği’ne saldırısından sonra 6 ay geçmesiyle Japonya Güney Asya’ya saldırıda bulunmuş ve kendisine ekonomik olarak yasak koyan Hollanda, İngiltere ve Amerika’ya savaş ilan etmiştir (Richelson, 1995, s. 115). Amerika’nın Hawaii’deki Pearl Harbor limanına 7 Aralık 1941 günü yapılan saldırı, Amerika tarihinde en acı olay olmuştur. Japonya tarafından istihbarat olarak iyi başarı olarak görülse de, baskın sonucunda ulaşılan başarının ABD tarafından diğer savaşlarda dengelendiği ve neden olarak Japon istihbaratının eksikliğinin gösterildiği söylenebilmektedir (Volkman, 2004, s. 299).

Genel olarak Amerikan istihbarat servisleri, birbirlerinden haberdar olmadan ve bilgileri paylaşmadan çalışmaktaydılar. Her bir teşkilat ellerinde bulunan parçalar ile bir istihbarat üretme çabasındaydılar. Bu dönemde Japonya’nın da içinde olduğu birkaç istihbarat kaynakları bulunmaktadır. Bunlar, Japon donanma sinyallerini ortaya çıkartma ve bunları tespit etmeye yarayan ONI alt radyo tarayıcı istasyonları, Hawaii ve diğer bölgelere Japon üslerini dinleyen gizli dinleme harekatları, Japon donanma kodlarını hedef haline getiren ONI kod kırma birimi OP-20-G, Amerika diplomatik ve ticari Japon heyetlerine karşı olan ONI gizli dinleme harekatları (Volkman, 2004, s. 308). Askeri İstihbarat Bölümü MID ile Yüksek oranda diplomatik kodlarını yapan makine PURPLE’in şifresini kırmış olan ve bundan dolayı Japon Hükümeti’nin savaşa gireceğini

öğrenebilecek olan Amerikan askeri kript analitik hareketi MAGIC olmuştur (Richelson, 1995, s. 118).

Sovyet casusluk sistemi; her yerde bir teşkilatı olan, dünyanın birçok yerinde bulunan, yasal ve yasadışı komünist parti ve solcu aydın ve sempatizanlara ve istihbaratlara karşı avantajı daha fazla olan bir konumdadır. Ayrıca bu casuslar, istihbaratı kendilerine zorla yaptırılan bir nedenden dolayı değil, gönüllü olarak yapmalarından dolayı daha güvenilir olmuştur (Akar, 2005, s. 256).

Almanya’da Nazizm İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasının ardından egemenliğini kurmuş ve komünistler ile Yahudilerin en büyük düşmanları olmasından dolayı bu iki kesimi Almanya aleyhine faaliyetlerde bulunmaya itmiştir. Komünist Parti Almanya’da dağıtılmış, üyeleri öldürülmüş ya da tutuklanmış bazıları da yurt dışına kaçmıştır, bundan kurtulmuş olanlar da “Rote Kapelle”yi (Kızıl Orkestra) Sovyet casusluk ağında en önemlilerden birini kurmuşlardır (Akar, 2005, s. 257). Kızıl Orkestra, Hollanda, Fransa, Belçika, İtalya ve İsviçre’de Alman faaliyetleri ile ilgili Sovyetler adına istihbaratta bulunmuştur (Richelson, 1986, s. 14).

4.1 Soğuk Savaş’ta kullanılan istihbarat yöntemleri

Post- modern dönemde istihbara hakkında çalışma koşullarını ve ulaşılan bilgiler ışığında ortaya çıkmış olan yenilikleri 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü’nden Doç. Dr. Sait Yılmaz bir rapor hazırlayarak değerlendirmiştir. Soğuk savaş dönemi ile günümüzde yer alan devlet istihbarat anlayışı hakkında oluşan farklılıkları ortaya koyan Yılmaz çarpıcı bilgilere ulaşmıştır:

“Bilgi akışının sürekli artması, istihbarat birimlerini fazla yüklemekten dolayı zorlamaya başlamıştır. Bilginin bu kadar fazla olmasıyla birlikte belirli bir hikayesinin olmayışı istihbaratçıları veri madenciliği ve diğer süreçlere zorlamaktadır. İstihbarat Soğuk Savaş döneminde amacın “ne yaptığına dair” ulaşılmış olan gerçek-teknik uyarılara bağlıydı. İstihbaratın bilgilerin daha ince ayrıntıyla analiz edildiği, belirsizliğin daha çok yaşandığı bu yeni dönemde istihbaratın üzerinde durduğu nokta, ana amacın nerede, ne zaman ve nerede bir kriz meydana gelebilir, sübjektif

“muhtemel- politik uyarılar “olmuştur. Gelecek hakkında olan ve ileride ne olacağıyla ilgili olan gerçek istihbarattır. Geleceğin istihbaratında yöntemler ve kurumlar sadece değişmeyecek, bürokratik ve özel konseptler de değişime uğrayacaktır. İstihbaratın fazla kullanılıp entegre edilmesi sonucu istihbarat her sektörde yaygınlaşacak ama bir o kadar da tanımlanamaz hale gelecektir. Kısaca istihbarat hem gelişecek hem de dönüşüme uğrayacaktır. Soğuk Savaş döneminde strateji istihbarata bağlı olmakta ve bu teşkilat Fordist yöntemle çalışmaktaydı. Bugün baktığımızda faaliyete geçilebilir bir istihbarata bağlıdır, bunun nedeni hedefin caydırmak değil önlemek olmasıdır. Bundan dolayı, teröristlerin, potansiyel rakiplerin eğilim ve kabiliyetlerine nüfuz edilmesi gerekmektedir. İstihbarat süreçten ziyade bir savaş olmuştur. Ayrıca istihbarat, modernist kuramın odağında olan devletin bir işlevi olmasından çok özelleşmekte, devlet dışı aktörlerin konumu gittikçe artmaktadır.”

İstihbarat yüz binlerce çalışanıyla birlikte Soğuk Savaş döneminde dünyadaki en geniş endüstrisi olmuştur. Her devlet çeşitli antlaşmalar aracılığıyla birbirine kenetlenmiş, rekabet içerisinde olan ve genelde bilgileri birbirlerinden gizleyen büyük istihbarat teşkilatları oluşmuştur. 1947 yılında Amerika Birleşik Devletleri CIA’yı, 1952 yılında İngiltere gizli servislerini ortaya çıkararak MI5 ve MI6’yı, 1954 yılında Sovyetler Birliği KGB’yi, 1946 yılında Fransa SDECE’yi (Dış Dokümantasyon ve Karşı İstihbarat Servisi), 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti MSS’yi (Devlet Güvenlik Bakanlığı) ve 1951 yılında da İsrail Mossad’ı (İstihbarat ve Özel Görevler Enstitüsü) kurmuşlardır.

Casusluk faaliyetinde bulunanların kahramanlıkları yayın ve eğlence dünyasında önemli ürünler olmuştur. İstihbarat servislerinin komik ama bazen ölüme sebep olduğu olaylar sinema filmlerinde, televizyon dizilerinde, kitaplarda yer bulmuştur. İlk kez İngiliz casus James Bond tarafından 1953 yılında başlayan casusluk serileri birçok devlet için de propaganda aracı olarak görülmüştür. İngiliz Gizli Servisi’nin 00 adlı daha da gizli grubu içerisinde en değerli pek bilindik gizli ajan. Bazen üstlerinin kurallarına karşı çıkarak bile olsa bir yandan kendisini bir yandan ülkesinin çıkarlarını amansızca savunan fedai. 1953

yılında İngiliz yazar Ian Fleming tarafından yaratılan Bond karakterinin maceraları 1962 yılından itibaren sinema perdesinde seyirciye ateş ederek ve ekranı kırmızıya bulandırarak başlamıştır. Bond filmleri aracılığıyla Batı dünyası (Black, 2004, s. 137) ;

- Örtülü faaliyetler ve insan istihbaratında yaşamış oldukları stres unsurlarından dolayı kendi bünyelerinde bulunan casuslarının daha büyük kahramanlar olduklarını,
- Soğuk Savaş ortamı ve bu ortamdaki korkulan (Doğu ya da Sovyetler Birliği temel olarak) veya ABD tarafından iyi bir durumda gösterilmeyen devletlerin yaptıkları veya yapabilecekleri mantıklı olmayan ve tüm insanlığı tehdit edebilecek nitelikte olan faaliyetleri göstererek kendi halkı üzerinde istemiş olduğu baskıyı kurabilme ve kamuoyundan destek alabilme gibi iki önemli fonksiyonu icra etmiştir.

1945 yılında Dr. Robert Oppenheimer tarafından gizlice yürütülmüş, Nagazaki ve Hiroşima'ya atılan ve Japonya'nın savaştan çekilmesine neden olan atom bombalarının üretilmiş olduğu Manhattan Projesi ve istihbarat servislerinin atom casusluğu hedefi olmuştur (Whitaker, 1999, s. 6). Bu projeyi elde edebilmek adına Sovyetler Birliği hammadde kaynağı ve bilimsel altyapı yanında geniş çapta bir casus ağı da kullanmıştır. ABD Kore'de 1951 yılında komünist Kuzey Kore ile savaşmakta iken, Senatör Joe McCarthy ülke içerisinde komünist Amerikalıları avlamaya çalışmıştır. 1953-54 yıllarında, Ethel ve Julius Rosenberg ailesiyle birlikte bu projede çalışmış ve MI5 içinde yer alan bir köstebek aracılığıyla temiz belgesi alan Alman bilim adamı Klaus Fuchs, Sovyetler Birliği'ne atom bombası sırlarını verdiklerinden dolayı Rosenberg ailesi elektrikli sandalyede ölüm cezasına, Fuchs ise hapis cezasında çarptırılmıştır (Volkman, 2005, s. 188).

Bunun karşısında, Sovyetler Birliği de nükleer silah çalışmalarını gizlemiştir. KGB analizlerine göre 1940 ve 1950'li yıllarda Batı istihbarat servisi ile ortaya konulan karşı istihbarat önlemleri diplomatik görünümde olan casusların vermiş oldukları raporlara bağımlı olmuşlardır. Alınan bu önlemler Albay Oleg Penkovski'nin 1961 yılında Sovyet nükleer çalışma ve silahları ile ilgili vereceği bilgilere engellemeye yeterli olmamıştır. Bu dönemde, 1955,

Penkovski Amerikan ve İngiliz istihbarat servislerine nükleer silahla birlikte, GRU (Genel İstihbarat Dairesi) şifreleri ile dünyanın birçok yerinde çalışan GRU ajanlarına ait bilgileri iletmiştir (Volkman, 2005, s. 44). Albay Penkovski'nin en iyi başarısı 1962 yılında olan Küba füze krizi sırasında olmuştur. O yıllarda büyük krizler yaşanmıştır çünkü ABD, Sovyetler Birliği üzerinde uçan U-2 keşif uçaklarını kaybetmiş Küba'daki Domuzlar Körfezi'ni gerçekleştirmişlerdir. Bu olaylar istihbarat başarısızlığı olarak görülmüş bununla birlikte Sovyetler Birliği'nin Berlin'i bölen "Utanç Duvarı ya da "Berlin Duvarı" olarak geçen duvarı inşa etmesi daha olumsuz olayların yaşanmasına neden olmuştur (Dünya Casusluk Tarihi Ansiklopedisi, 4, İstanbul, Artel Yayınları, 1974: 1073).

Sovyetler Birliği ve Amerika arasında olan silahlanma yarışı uzaya sıçramıştır. Uzaydan dünyayı vurabilecek silahların yerleştirilmesi, casus uyduların atmosfere koyulması, iki tarafın güçlerini yarıştırmaya durumu olarak görülürken, dünyayı güvensiz bir konuma itmiştir (Whitaker, 1999, s. 8). Bu mücadele sonunda "detante; yumuşama" politikası ortaya koyulmuş ve üretilen silahların ortadan kaldırılması ilgili görüşmelerin yapılmasına neden olmuştur. Bu durumda, START-I/II, INF gibi silahsızlanmayla ilgili girişimlerin sonucunda indirimlerin uzaydan ve yerinde kontrolünü gerekli görmüştür. Bunun sonucunda uzayda bulunan istihbarat ve keşif uydularının iletmiş olukları bilgilerden yararlanılmıştır (Caşın, 2002, s. 278).

Soğuk Savaş Döneminde dezenformasyon ve aldatmaya yönelik alınmış olan tedbirler ortaklaşa yürütülmüştür. Batı, komünist Doğu Berlin'e Sovyet askeri haberleşmesini elde etmek için 1950 yılında "Altın Operasyonu" kod adıyla bir tünel inşa etmiştir (Volkman, 2005, s. 52). Bu tünel sayesinde yaklaşık olarak yarım milyon Sovyet haberleşmesi hakkında bilgi edinilmiş ve tünel bir yıl kadar çalışmıştır. Sovyetler Birliği'nin tünellin farkına varmasıyla birlikte bu durum son bulmuştur. Ancak, gerçek aslında bu değildir. George Blake İngiliz istihbaratında görev alan bir çalışan bir ajandır ve bu tünele başlanmadan önce KGB'yi yapılmakta olan planlarla ilgili uyarmıştır. Buna rağmen, plan uygulanmaya devam etmiştir ve Batı istihbaratı bir yıl kadar yanlış bilgilendirilmiştir (Whitaker, 1999, s. 12).

4.2 Soğuk Savaş'ta kullanılan politik istihbarat metotları

Dünya liderleri İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan sürede istihbarat teşkilatının gerekli olduğunu düşünmüyorlardı. İstihbarat onlar için sadece savaşı kazanma amacını gerçekleştirmede gerekliydi. CIA kanunu ile ABD Başkanı Harry Truman'ın 1947 yılında "barışı korumak için istihbarat gereklidir" cümlesi uygulamaya geçti. Askerler bu duruma karşı çıktı, İkinci Dünya Savaşı'nda askerle istihbarat yaptığına ve savaş zamanı CIA askerlerin emrinde olacağına göre CIA neden olacaktı? CIA'nın iki görevi vardı (Barger D. G., 2005, s. 88). Bunlar, ülke dışında bulunan örtülü faaliyetleri uygulamak ve stratejik sürprizleri haber vermektir. Örtülü ve açık faaliyetler birbirine karışmış duruma geldi. İstihbaratın sivilleşmesiyle birlikte aynı zamanda özelleşti ve askerileşti. Artık istihbarat, klasik istihbaratçıların görevi değildi. Asıl mesleği istihbarat olmayan birçok yeni yüzlü istihbaratlar ortaya çıktı. Soğuk Savaş sonrasında hakim olan güçlerin yönlendirme ağı ve denetimini uygulayabilecek projeksiyonları bulunan devletler, kendilerine yapılan tehdit ve güvenlikle ilgili durumları sorgulamadan onay verdiler. Bu yönlendirmelerin etkisinde kalan devletler, yeni güvenlik durumu için hazırlıklı olmayan devletlerdi ve bu devletler ulusal güvenliklerini koruma altına almak adına birçok zorlukla mücadele etmişlerdir.

İstihbaratın önemli olayları önceden tahmin edebilmesini etkileyen üç madde vardır (Friedman, 2014, s. 78) . 1) Teşkilat ve toplama konusunda kaynakların yeterli derecede olması, 2) Bilgilerin analizinden daha çok bu bilgilerin toplanmasının herkes tarafından kabul edilen sabit bir fikir olması, 3) Komite sistemi; koalisyona bağlı kalınarak analiz üretebilmenin gerçekleri ortaya çıkarma ya da sessiz kalmanın risk oluşu. Stratejik istihbarat; ülkesinin emniyette olabilmesi ve kendisinin de sürekliliği için liderin ne yapması gerektiğini belirten, lidere bu konuda sunulmuş olan seçeneklere sınırlama getiren ve bunun gibi birçok farklı koşulları oluşturan bir modeli ortaya koymaktır. Bunların en başında coğrafyanın bağlı olduğu koşullar gelmektedir. Örneğin, Almanya'nın Kuzey Avrupa'da bulunduğu yeri, doğuda ve güneyde bulunan pazarlara hakim olabilmenin getirdiği güç, bu pazarlarda ihracat ve siyasi anlamda hakimiyet kurabilme zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Alman Birliği'nin 1871 yılında kurulmasından bu yana bu gerçek

değişmemiştir. Ayrıca savunmada bulunabilmek için herhangi bir doğal engelin olmaması onun her durumda dış tehditler konusunda hassaslığına neden olmuştur. Bundan dolayı bir yandan ihracatla uğraşırken diğer yandan da askeri ve siyasi boyutta güvenliğin sağlanması için fiziksel olarak tedbirler alınması gerekmektedir. Basit görünen bu modelde Alman başbakanı her kim olursa olsun, ülkenin izleyeceği yolu net bir şekilde tahmin edilmesine imkan sağlamaktadır. Almanya içeride dağılmadan birlik içerisinde olmalı ve ihracat yapmalıdır. Berlin ise bu şartları kolay hale getirecek siyasi ortamı yaratmalıdır. Bir diğer madde ise, askeri ortamdan kaçınılması gerektiğidir. Son madde ise, durumun kontrolden çıktığı durumda, düşmanın istediği şekilde çatışmanın ortaya çıkmaması için beklemek yerine kendisinin başlatması gerektiğidir. Bu modelde, en etkili olan çözümün ihracat yapılması ve Alman liderlerde bulunan iç siyasi zorunlulukların ortaya koyulması belirtilmektedir. Alman başarısının altında yatan sırları buradan net bir şekilde görebilmekteyiz. Almanya ciddi oranda Avrupa ülkelerine ihracat yapmaktadır ve bu ticareti kolaylaştıracak ölçüde de birliğini şekillendirme yolundadır. Almanya'nın baka bir ülkeye Avrupa Birliğine ait kuralların farklılaşmasına izin vermek, ihracatı daha az miktara indirmek ve ülkesini Kuzey Avrupa düzlüğünden ayırmak gibi bir seçeneği bulunmamaktadır (Yılmaz, 2014, s. 47).

CIA, SSCB ve Sovyet donanmalarının 1960 ve 1980 yılları arasında bulunan bilgilerini içermekte olan, 2 binden daha fazla sayfanın bulunduğu 82 belgenin gizliliğini ortadan kaldırmıştır. Bu belgelerde CIA'in Yarbay Pyotr Popov ve Albay Oleg Penkovskiy'den edinmiş olduğu bilgiler yer almaktadır. Bazı belgelerde ise adı verilmeyen yasadışı kaynaklara ait bilgiler bulunmaktadır.

Penkovskiy ABD'ye 1961-1962 yılları arasında 5 bin adet gizli belge vermişti. Bu belgelerden biri de Sovyet Lideri Nikita Kruşçev'in "dış politikada ulaşmak istediği hedeflerini yerine getirebilmesi için donanma ve orduların kullanılması gerektiğine" ait belgedir.

Soğuk Savaş döneminde bu belgelerin SSCB'nin donanma ve askeri prensipleri daha net bir şekilde görebilmesi açısından çok önemli olduğu da belirtilmiştir. Gizli bir şekilde elde edilen bu belgeler o dönemde direkt Dışişleri Bakanlığı'na, ABD Başkanları'na ve Pentagon'a verilmekteydi.

Orduya verilen rolün abartılmaması ve ordunun gücünün gerçek ihtiyaçlar ile paralel olması istihbaratın güçlü olmasına bağlıdır. Örneğin, Meksika'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya ile ittifak yapması ve ABD'yi işgal etmesi yönünde iddialar ortaya atılmış, Amerikalılar İngilizlerden gelebilecek herhangi bir işgale karşı Kızıl Savaş Planı'nı hazırlamaya başlamıştı (Friedman, 2014, s. 135). Alman beşinci kolunun İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD'yi vurmasına yönelik birçok görüş ortaya atıldı. 1991 yılında Koalisyon Kuvvetleri Komutanı Norman Schwarzkopf aynı şekilde hatıralarında şunları aktarmıştır; "İstihbaratçıların söylediklerini uygulamış olsaydım, Kuveyt sınırında hala bekliyor olacaktım." CIA, ordu komutanları ve Schwarzkopf'ın istihbaratı kullanmayı bilmediklerini açıklamıştı. CIA'ya göre ordu, basit ve kesin bilgilere ulaşmayı hedefliyor, karşılaşmış oldukları zorluklarla mücadele etmek istemiyordu. Ordu ise, kurnazlık ve hipotezlerle uğraşmak istemediğini, tatbik edilebilir ve hızlı bir istihbarat istediğini belirtiyordu. ABD'nin tehdit algılamasının ABD ve NATO tarafından Soğuk Savaş Döneminde hazırlanmış olan Stratejik İstihbarat dokümanları ile Türkiye'ye dayatılması, ülkede bulunan kaynakların savunma harcamaları tarafından azalmasına, Rus tehdidine karşı Türkiye'nin yaklaşık olarak bir milyon kişiden oluşan orduyu beslemesine neden olmuştur. Körfez Krizi'nin çıktığı 1990 yılında Türk askeri planlamacıları Irak'a karşı hareket planlaması yapmış, ABD'nin hazırlamış olduğu Irak Stratejik İstihbarat kitabının abartılmış olduğunu, Irak Ordusuna ait bilgilerin bulunmasından dolayı Irak topraklarına girmenin pek olası bir durum olmadığını hesaplamışlardır.

Liderler, genelde bir ülkenin ulusal kabiliyetleri arttıkça ve geliştikçe, ülkenin çıkarlarını daha fazla anlatır ve tanımlamaya başlar; sadece sınır güvenliğiyle kalmaz daha da ilerisine odaklanır, dışarıda bulunan pazarlara girmek için çabalar, ülke dışında bulunan ulaştırma ve hammadde rotalarını uygulamayı ister, uzakta bulun vatandaşları için tedbirler alır, ideolojik veya dini inançlarını yaymaya çalışır, dünyada ve kendi bölgesinde düşüncelerinin doğruluğunu kabul eder. Buna karşılık etrafında bulunan diğer ülkeler bundan böyle uluslararası kurumların, kendi sınırlarının ve itibarlarının tehlikeli bir boyuta geldiğini düşünür. Gelişme beraberinde genişleme isteğini getirir ve cesaretlendirir, daha fazla güç ister ama bu durum güvensizlik yaratır. Geçmiş

yıllarda Fransa, İngiltere, Japonya, Almanya, Rusya ve ABD bu yolu izlemiş; yeni istekler, dışarıya doğru daha da genişleme ve emperyalizm için mücadele etmişlerdir. Nadiren çıkar çatışması barışçı yollarla çözülmektedir. Büyük ya da yükselen güç onları daha büyük bir tehditle karşılaşmadan parçalamak ve yok etmek istemektedir. Savaştan yana olmayanlar ise çıkarlarını genel olarak barışçı yollardan uygulayabileceği yöntemler aramaktadır. Eski ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, dış politika stratejisinin yakalamış olduğu başarının aptalca işler yerine krizlerden uzak durmak olduğunu belirtmiştir. Bugün “geriden iade etmek (leading from behind) ilkesi Obama dönemi olarak düşünülse de doğrusu Başkan Eisenhower’ dir(Lawrence, 2014, s. 52). ABD Eski Savunma Bakanlarından Bob Gates, Ulusal Güvenlik Konseyi’ne, Pentagon’a anlamayacakları için askeri seçenekler ile ilgili fazla bilgi aktarımında bulunmamaları, bundan dolayı Susan Power ile müdahaleye konusunda bir karara varacaklarını belirtmiştir. Hagel bu uyarıları dikkate almayınca birtakım olumsuzluklar oluşmaya başlamıştır (Richard L, 2014).

ABD’de istihbaratı üreten resmi olarak 16 teşkilatta 200.000’den fazla kişi çalışmaktadır (Yılmaz, 2013, s. 12). ABD’de 1931 özel şirket ve 1250 hükümet kuruluşu, 10.000 ‘e yakın tesislerde güvenliğe dayalı programlarla ilgili çalışmaktadır. ABD’de bugün gizli güvenliğe sahip olan 854.000 kişi’ den 265.000’i özel şirket çalışanı olarak görülmektedir. Bu rakamlara ülke içi ve dışında çalışılan ve örtülü gündemi olan güvenlik şirketleri eklendiğinde ortaya 4 milyon kişinin olduğuna dair bir sonuç çıkar, bu da ABD’nin güvenlik devleti olduğunu gösteren bir sonuç olmaktadır. Her örgüt, finans kaynakları, ortak eylem alanları, yöneticileri, istihbarat örgütleri, ilişkili şirketleri ve dinsel kuruluş bağlarıyla oluşmuş, derin ilişkileri olan, bir yumak şeklinde karmaşık yapıdadır. Eski askerler, din misyonerleri, örtülü operasyon ustası istihbaratçılar birlikte çalışmaktadırlar. Amerikan diplomasisinin ordu, idare ve organizasyonunu ve önceliğini, istihbarat bölümünde yapılan operasyonları kontrol eden Kongre komisyonları yürütme kısmında engeller yaratılmaya çalışılsa da, bilgiye ulaşım, geniş bir uzman kadro ve yurtdışındaki çıkarlar ağı net bir şekilde siyasi askeri güce aittir (Zbigniew, 2004, s. 246). Bu yapının temelinde ABD bulunmaktadır. İstihbarat teşkilleri müşteri kimdir, ne zaman istemektedir, ne istemektedir şeklinde üç dinamikten oluşmaktadır. İstihbarat

kullanıcıları ülke liderleri ve onların danışmanları başta olmak üzere politika yapıcı daire ve teşkiller ile ilgili yapılan analiz unsurlarından oluşmaktadır. İstihbarat toplum istihbarat üretimi yaparken, diğerleri ise bu ürünleri kullanmaktadır. Gerçek olan; yeni bir sınıf soyguncu ülkenin içinde ve dışında gizlilik adı altında savunma ile ilgili antlaşmalar yaparak demokrasi adına örtülü faaliyetler gerçekleştirmekte ve Amerika'nın demokrasi ile ilgili ideallerini de bir şekilde satmaktadır. Bu kişiler ayrıca ekonomik krizden hiçbir şekilde etkilenmeyen insanlardır. Hükümetin bu sözleşmeci şirketlere kendi işlerini yaptırma adı altında oluşturmuş olduğu süreç mekanizmanın en önemli noktasıdır.

4.3 ABD ve SSCB'nin Politik İstihbarat Yöntemlerinin Karşılaştırması

ABD, Soğuk Sovyetler Birliği'ne yönelik oluşturduğu güvenlik stratejisini iki temel madde üzerinde oluşturmuştur; 1) Coğrafyayı kullanmak; ABD kuşatılamaz fakat Sovyetler kuşatılabilirdi. Bu savunma alanı içerisinde çevreleme (containment) stratejisinin temel noktası olmuştur. 2) Güç; ABD küresel bir deniz gücü iken Sovyetler karaya sıkışmış bir güç olmaktaydı. Bu durum da ABD'nin denizi gücüne bağlı deniz aşırı varlık bulundurma ve takviye (hızlı reaksiyon güçleri) stratejisinde temel kuralı oluşturmaktaydı. Sonuç olarak, Batı deniz ticareti sayesinde varlığını sürdürürken, Sovyetler coğrafyanın olumsuzluğu ve sosyalizmin verimsiz olmasından dolayı parçalandı. ABD Soğuk Savaşı idare edebilmek için NATO ve IMF gibi kuruluşlara liderlik yapmış ve bunlar da Batının refahı ve Sovyetleri kuşatmak için kurulmuştu. 2.Dünya Savaşı'ndan bu yana Amerikan stratejisi sabittir; öncelikle bölgesel güçlerin güç ve rekabet dengelerinin aynı olmasını beklemek, bu olmadığı takdirde mümkün olabildiğince az bir riskle müdahalede bulunmak (George, 2014) bundan dolayı bölge içerisinde düşmanlıklar sürekli olarak beslenir ve büyük gücün yapmış olduğu masraflar olabildiğince en aza indirilir. Stratejinin amacını anlayamayan ya da anladığı halde uygulamayanlar cezalandırılır ve en son noktada egemenliklerini kaybetmiş olurlar. ABD, İran ve Irak'ın uzun, birbirini yıpratma noktasına getirecek bir savaş isterken, Irak'ın İran'ı yendiği takdirde ödül olarak Kuveyt'i işgal etmesine itiraz etmeyeceğine dair ikna etti (George, 2014).

ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında temel stratejisi, Sovyetlerin Almanları zayıf düşürmesi ve daha sonra Fransa'ya girip, zayıflamış olan Almanları yenmesi olmuştur. Roosevelt, gerçek stratejinin ne olduğunu anlatamayacağı için, bunun yerine ideallerden “dört özgürlükten ve BM’den bahsediyordu. Annesi Amerikalı olan Churchill, 20’li yaşlarda Londra’ya gelmişti. Amerika’yı sevmesinin yanında zamanla İngiltere’yi de alt etmesinin asıl nedeni ise kıskançlık beslemesi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı zamanında onun belirlemiş olduğu İngiliz stratejisi “beklemek” üzerine kurulan bir strateji olmuştur; sonuç olarak Almanların zayıflamış olacağını ve ABD’nin de savaşa dahil olacağını biliyordu. Savaş sonrasında Amerikalılara olan minnettarlığını belirtirken, özel konuşmalarında “ABD’nin İngiltere’nin derisini ve etini yüzdüğünü” söylüyordu. 1955’te İngiliz Parlamentosu’nda yapmış olduğu konuşmada iki şey üzerinde durmuş, tavsiye etmişti; “insan” güçtür ve Amerikalılardan asla ayrılmayın (Boris, 2014, s. 215). İngiltere bu tavsiyeye hala uymaktadır. Churchill; “Politikacılar gelecek seçimleri düşünür, devlet adamı ise gelecek nesil’i” demişti. İngilizlere göre; Amerika’nın doğu sahilinde bulunan akademik-politikacı-medya kompleksi ve onların bağlı olduğu okulları doğru nesil’i yetiştirmede öncü olacak gerçek bir vizyon oluşturmakta başarısız oldular. Fransa, Charles De Gaulle döneminden bu yana dünyadaki zayıflayan bir konumda olması endişe vermektedir. Soğuk Savaş döneminde daha da artmış olan Amerikan gücünü, ulusal çıkarlarına özellikle Ortadoğu bölgesinin içinde bulunduğu kritik ekonomik ve stratejik çıkarlarına karşılık bir tehdit olarak algılanıyordu. Fransa, Amerikan gücünün artmasını bir hedef haline getirmişti. Buna net bir şekilde karşı koyamayacağından dolayı Fransa çıkarlarının yararlanacağı bir ittifak ortaya koymak üzere Birleşmiş Avrupa fikrini ortaya atmıştır. Ancak, bir yandan Fransa’nın çok kültürlü, çok dilli bir imparatorluğun içine çekilmesinden de çekinmiştir. De Gaule’in stratejisi iki katmandan oluşmaktaydı; Avrupa’nın, Amerika karşısında eşit bir gücü olacak ve Fransa, psikolojik anlamda baskı altında olan Almanya’yla birlikte ortaklaşa Avrupa’yı kontrol altında tutacaktı.

Soğuk Savaş süresince Varşova Paktı’nda bulunan ulus-devletlerle birlikte yapılacak olan konvansiyonel savaş için büyük çapta teknolojilerden yararlanan bir ordu kurulmuştur. Ancak bu ordu Irak, Vietnam ve Afganistan’da bulunan

yamalı bohça ordu ya da ayaklanmacılar ile savaşmıştır. Yeni durumlara ayak uydurabilmek için yapılmış olan bu faaliyetler pek bir işe yaramamıştır. ABD Silahlı Kuvvetleri de büyük güçlerle mücadele etmek yerine odak noktası olarak terörle mücadeleyi belirlemiştir. ABD ile hiçbir devletin savaşmayı istemeyeceği düşüncesi önümüzdeki 50 yıl için hazırlanmış olan ordunun mantığında yer almıştır. Savaş dışı operasyon ve asimetrik savaşlar, sistematik savaş ve büyük güç savaşları arasında bulunmaktadır. Uzun süre boyunca düşmanı yıpratmaya yönelik olan Asimetrik savaş yen bir savaş türü değildir. Savaşların önemi birbirlerinden farklıdır, özellikle sistematik ve büyük güç savaşları, uluslararası sitem ve güç dengelerini belirlemeye yarayan ve felaket sonuçlar ortaya çıkaran savaşlardır. Nükleer bir savaşın Soğuk Savaş döneminde çıkmamasının nedenlerinden en önemlisi iki ülke liderinin mantıklı davranması ve ülkelerine zarar gelecek herhangi bir davranışta bulunmamaları olmuştur (Yılmaz, 2014, s. 6).

Bu dönem, istihbarat ajanlarının ve Amerikalı komutanların psikoloji savaş üzerine yoğunlaştıkları bir dönem olmuştur. Rusya'nın Ukrayna toprağını işgal etme olayını da ABD istihbaratı tespit etmede başarılı olamamıştır (Lake, 2014). Rusya Federasyonu ve ABD'nin Ukrayna'da olan gelişmelere bağlı olarak askeri anlamda karşı karşıya gelebilme durumu ortaya çıkmıştır. Ancak bu ülkeler için zaman savaş zamanı değildi. Çünkü iki ülke de böyle bir savaş için hazır değillerdi ve ABD için ortada savaşın çıkmasına değer bir durum yoktu. Ukrayna, buna bağlı olarak bazı gerçeklerin ortaya çıkmasını sağladı. Bunlardan ilki, 1990'dan beri Ruslar askeri kabiliyetleri konusunda oldukça gelişmişti. İkincisi, iki ülke arasında bulunan çıkar ilişkisinin işbirliğinin önüne geçmesidir. Üçüncü ise; gelecekte meydana gelebilecek krizlerin iki ülke arasında konvansiyonel savaşa yol açabilme durumunun olması ve iki tarafında askeri kabiliyetlerini birbirlerine göre yeniden düzenleme şekline gidecek olmasıdır. Ukrayna, büyük güçler arasında savaşın olabileceğini göstermiştir (George, 2014).

CIA Soğuk Savaş döneminde Sovyet seçkinlerinin arasına sızmayı amaç edindi. Sovyet Merkez Komitesi'nin ve komutanlarının konuşmalarından haberdar olmak ya da bu konuşmaları bir şekilde elde edebilmek için her yol denendi. Bundan dolayı James Bond tipi ajanlar yetiştirilmeye başlandı. Sovyet

liderlerinin bildiklerini hakkında bilgi edinmek CIA' nın en büyük amacı olsa da, onların Sovyet Birliği'nin çöküş zamanını bile göremedikleri ortaya çıktı. Sovyet casusluk faaliyetleri de, organize bireylerden kurulmuş olan bir tertibat üzerine kuruluyken, diğer ülkelerden farklılık göstermekteydi. Bu teşkilat, Birinci Dünya Savaşı döneminde kurulmuş Leninist partiler üzerinde uygulanmaktaydı. Sovyet casusluk sistemine Komünist partiler iki ayrı boyut kazandırmıştır. Bunlar 1) Ulusal güvenlikten dolayı bu örgütler doğrudan ekonomik, siyasi ve askeri casusluk faaliyetleri yürütmekteydi. 2) Sovyetler'e çalıştığı ülkelerde Geniş Komünist partiler ağı devrim yapabilmek için büyük operasyonların yapılmasında imkanlar sağlıyordu. Ancak bu ikisi arasında bir uyum yoktu; devrimin temelinde tanıtım, açık olma yatarken, casusluğun temelinde gizlilik vardı. Bundan dolayı Sovyetler İkinci Dünya Savaşını temel alarak, siyasi devrime katkı sağlama amacıyla olan ajanlar yetişmesini sağladılar. Ancak, 1950 ve 1960'ı yıllarda ABD içerisinde bulunan ajanların bir devrim yaratması ile ilgili inanç kalmayınca, Stalin bunları Komünist Partisi'nin propaganda aracı olarak kullandı. ABD yönetimi, ajanları ve siyasi yandaşları birbirinden ayırmak imkansız olduğundan dolayı Komünist Parti ile ilişkisi olan herkesi saf dışı bırakmış ve cadı avı başlatmıştır. McCarthyciliğin sebep olduğu kanunsuz ve abartılmış olan cadı avı ABD halkını derinden etkiledi ve sadece halk değil ayrıca istihbarat ve güvenlik bölümleri de komplo teorilerinden nefret etmiş oldu (Yılmaz, 2014, s.8). ABD'de 1945-2008 yılları arasında tutuklanan 27 yabancı ajanın %45'i Rusya ya da Sovyetler adına görev almaktaydı. Ancak, ajan trafiğinde 2000'lerden sonra bir değişim oldu. 2000-2008 yılları arasında tutuklanmış olan 38 yabancı ajanın %65'i Çin ve diğer Ortadoğu ülkelerine ait bir yüzdelik dilimdi (Jennifer & Gerber, 2009, s. 3).

4.3.1 Soğuk Savaş Döneminde ABD İstihbarat Topluluğu

Askeri liderler İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan barış zamanı içerisinde istihbarat teşkilatının olması gerektiğini düşünmüyorlardı. İstihbarat onlar için sadece savaşları kullanmak için kullanılması gereken bir teşkilattı. Truman'ın 1974'teki "barışı korumak için de istihbarat gereklidir" teorisi CIA kanunu ile ortaya atılmış oldu. CIA'nın başlangıçta iki görevi vardı, bunlar ülke dışında bulunan örtülü faaliyetleri uygulamak ve stratejik sürprizler hakkında haber vermektir. İstihbarat stratejisinin hedefi ise, gizli istihbarat

ittifakları ve yeni teknoloji ile birlikte Sovyet silahlarının gelişmiş olması, bilimsel uygulamaları ve en önemlisi de komşu ilişkilerle ilgili liderlerin plan ve niyetlerini ortaya çıkarmak oldu. İkinci Dünya Savaşı sırasında görüntü ve sinyal istihbaratının önemli olduğunun farkına varılması teknolojik arayışları da bu tarafa yönlendirdi. Savaş'tan kısa bir zaman sonra U-2 Keşif Uçakları, bilgisayarın en eski örnekleri, uzay programları ve örtülü operasyonlarla ilgili özel araçların gelişim göstermesi konusunda bazı ciddi adımlar atıldı. 4 Haziran 1956 yılında Sovyetler Birliği üzerinde uygulanan U-2 uçuşundan yaklaşık iki ay sonra keşif uydusu üretiminin sağlanması için operasyonel anlamda bazı gerekçeler sunulmaya başlandı. CIA, hassas fotoğrafları ve üretilen istihbaratı ABD Başkanı'na, askeri planlamacılara ve ekonomi analizcilerine yayılmasını sağlayacak bir analiz merkezinin oluşturulmasına karar verdi (Yılmaz, 2013, s. 62).

ABD politik yapısının her seviyesinde bulunan kuvvetler dengesi istihbarat toplumunun yeniden şekillenmesinde etkili olmuştur. CIA'nın 1947 yılında kurulmasından sonra sivil bir istihbarat teşkilatının inşasına askerler tarafından itiraz edilmiştir. Nedeni ise; askerlerin savaş döneminde askeri istihbarat teşkilatını kurmuş olmaları ve herhangi bir savaş durumunda bu teşkilatın faydasının olmayacağını düşünmeleridir (Newsletter, 2002, s. 22).

ABD istihbaratında 1945-1956 yılları arasında devrimsel olarak değişimler yaşanmıştır. Ülke liderlerinin vermiş olduğu destek, teknolojik bir ortamda deney yapma ve bu konuda risk alma yeteneği, istihbarat için uygun bir ortam oluşturulması, istihbarat bölümlerinde liderliğin devamlılığın sağlanması ve iç uyumu değişikliklere yardımcı olan faktörler olmuştur. Sovyetler' in 1940 yılında ilk nükleer denemesi yapması 1947 yılında Ulusal Güvenlik Kanunu'ndan sonra önemli olaylardan ilki olarak görülmektedir. ABD dış politikasının vasıtası olan CIA, Soğuk Savaş sırasında önce Sovyetler Birliği'ne karşı yapılan ideolojik savaşta, daha sonra İran ve Guatemala gibi ülkelerde darbe yapılması esnasında kullanılmıştır. Sovyetler' in Küba'ya güze tesisi kurma amacını ortaya çıkarması en büyük başarısı olmuştur (Yılmaz, 2013, s. 64).

CIA çalışanlarına 1959 yılında CIA Karargah'ında konuşma yapan dönemin ABD başkanı Eisenhower şunları söylemiştir: ABD temel amaç olarak küresel

barışın korunmasını benimsemiştir. Bunu, adil ve sürekli bir barış sağlayacak düzenleme ve politika sayesinde geliştirmemiz gerekmektedir. Bu da, doğru ve geniş bir bilginin elde edilmesiyle olmaktadır. Ancak ABD'nin arka planda yapmış oldukları hiç masum ve barışçı bir Amerikan çizgisiyle bağdaşmıyordu. David Wise ve Thomas B. Ross tarafından 1964 yılında çıkartılan *The Invisible Government* aslı kitabın içeriğinde ABD'nin görünen ve görünmeyen yüzlerinin olduğuna dair bilgiler yer almaktaydı. Görünen yönetim gazetelerde okumuş olduğumuz, görünmeyen ise espionaj yapan, küresel anlamda istihbarat toplayan ve gizli operasyonlar gerçekleştiren örtülü mekanizma olmaktadır. 1960'larda bu kitap büyük ses getirdi ve CIA Direktörü Jhon Mc Cone yayınevinden bu kitap gizli bir şekilde alınıp bazı bölümlerin silinmesi talebinde bulunsa da, yayınevi bu isteği kabul etmedi. ABD istihbarat toplumun 1964 yılına kadar DIA, CIA ve NSA'nın içinde bulunduğu 9 üyesi bulunmaktaydı. İstihbarat toplumu, seçimleri etkiliyor, örtülü operasyonlar gerçekleştiriyor, hükümetleri değiştiriyor, Başkan'ın ve Kongre'nin bilgisi ve kontrolü olmadan istediklerini yapıyordu. Müttefik ülkelerde rejimin etkilenmemesi için “yabancı yok (nooutsider) prensibi ortaya koyuluyor ve uygulanıyor, Amerikan gizli servisi de kontrolü elinde bulunduruyordu (Engelhardt, 2013, s. 65).

CIA örtülü operasyonların Soğuk Savaş döneminde temel hedefi her zaman ve her yerde komünizm olmuştur (B. Hugh, 1981, s. 194-195). CIA, Soğuk Savaş Dönemi'nde Kennedy'den Reagan dönemine kadar, ABD'nin çıkarlarına göre dünyayı manipüle etmiş, Sovyet muhalifi olan gruplara silahlanma ve eğitime bakımından yardımcı olmuş, ancak bunları gölgede tutmayı başaramamıştı. Yabancı ajanlar, arka kapılar, dezenformasyon, gizli banka hesapları CIA'nın önde gelen vasıtaları olmuştur (Fisher, 2011, s. 78).

4.4 Tarihsel ve Kurumsal Çerçeve

ABD Başkanı Ronald Reagan tarafından 4 Aralık 1981 tarihinde yayınlanan 12333 sayılı Başkanlık emri ile kurulan ve resmi olarak:

- Ulusal İstihbarat Direktörlüğü Ofisi (DNI)
- Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA)
- Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA)

- Ulusal Taktik İstihbarat Dairesi (NRO)
- Ulusal Coğrafi İstihbarat Ajansı (NGA)
- Savunma İstihbarat Ajansı (DIA)
- Kontrespiyonaj Saha Faaliyetleri Birimi (CIFA)
- Dışişleri Bakanlığı İstihbarat ve Araştırma Birimi (INR)
- Kara, Hava ve Deniz İstihbarat Birimleri
- Federal Soruşturma Bürosu (FBI)
- Uyuşturucuyla Mücadele Kurumu İstihbarat Birimi (DEA)
- Enerji Bakanlığı İstihbarat Birimi
- Hazine Bakanlığı İstihbarat Birimi (OTFI)
- İç Güvenlik Bakanlığı (DHS) İstihbarat Birimi
- Sahil Güvenlik İstihbarat Birimi (CGI) (Johnson, 2009, s. 363)

gibi 17 istihbarat kurumunu bünyesinde bulunduran ABD İstihbarat Topluluğu, dış ve iç istihbaratı toplamak, askeri alanda planlamalar yapmak ve Amerikan çıkarlarını dünya genelinde savunabilmek amacıyla casusluk faaliyetlerini uygulamakla görevlendirilmiştir.

IC'ye ait görevlerin belirleyen ve amaçlarını ortaya çıkaran altı maddelik 12333 sayılı Başkanlık emri şu şekildedir:

- Ulusal Güvenlik Konsey, Dışişleri Bakanlığı ve ABD Başkanı'nın istemiş olduğu istihbaratı bir araya getirmek, istihbaratın dağıtım ve üretim faaliyetlerini gerçekleştirebilmek,
- Birleşik Devletlere karşı yönetilen istihbarat operasyonları,
- Uluslararası terörist organizasyonlar, narkotik kökenli olan legal olmayan organizasyonlar ve yabancı güçler tarafından Birleşik Devletlere yönelik tertip edilen her türlü illegal faaliyetleri bertaraf etmek amacıyla yönelik istihbarat toplamak
- Örtülü operasyonlar düzenlemek
- Diplomatik misyonlara kriz yönetimi ile ilgili destek olmak
- ABD Başkanı'nın bazı zamanlarda talep edebileceği spesifik konularla ilgili istihbarat toplamak (Reagan, 2003, s. 108)

Bu 17 istihbarat birimi, dört ana gruba ayrılmaktadır:

- Ulusal Düzeye İstihbarat Birimleri
- Savunma Bakanlığı İstihbarat Birimleri
- Askeri İstihbarat Birimleri
- Sivil İstihbarat Birimleri (Richelson, 1995, s. 13)

Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından yapılmış bir araştırmada, ABD İstihbarat Topluluğu, yapmış olduğu istihbar operasyonlar, çalışma şekli ve birçok uzmanlaşmış farklı organizasyonunu bünyesinde barındırmasından dolayı dünya çapında önemli bir organizasyon şeklinde tanımlanmaktadır (Council , 1997, s.1).

4.5 Ulusal Düzeye İstihbarat Birimleri

ABD devlet yapısının bu kadar çok sayıda istihbarat organizasyonunu bünyesinde bulundurması ve birçok farklı kaynaktan istihbarat toplamasının en önemli nedeni, yapısında istihbarat müşteri sayısının çok fazla olmasıdır. Bu istihbarat birimleri içerisinde bulunan dört kurum, sivil mahiyette hükümet adına istihbarat elde etmektedir. Bu kurumlar, ulusal düzeye bulunan karar alıcılara istihbarat üretmekle görevlendirilmiştir. Teorik olarak IC'ye ve doğrudan ABD Başkanı'na bağlı olduğu düşünülen bu kurumlar aslında hiçbir kuruma bağlı değildirler. Burada bahsedilen kurumlar; NSA, CIA, NGA ve NRO' dur (Richelson, 1995, s. 15).

1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasasına göre CIA:

- Kamu kurumları tarafından ulusal güvenlik alanıyla ilgili elde edilmiş olan istihbaratı tek bir bölümde toplayarak, Ulusal Güvenlik Konseyi'ne sunmak
- Kamu kurumları tarafından ulusal güvenlik alanıyla ilgili elde edilen istihbaratı kullanarak Ulusal Güvenlik Konseyi'ne önerilerde bulunmak
- Merkezi düzeye toplanmakta olan istihbaratın analizini gerçekleştirerek tüm kamu kurumları ve bürokrasideki karar alıcılar adına dağıtım sağlama
- Kamu kurumları tarafından toplanan, ancak merkezi düzeye işlendiği zaman Ulusal Güvenlik Konseyi'nce ulusal düzeye kullanılabilecek

istihbaratı tespit ederek gelişmesini sağlamak ve Konsey üyelerine sunmak

- Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından bir konu ile ilgili doğrudan talep edilebilecek bir istihbaratı toplamak ya da ulusal güvenliği ilgilendirebilecek diğer herhangi bir konuda da kendiliğinden istihbarat toplamak (U.S. Congress, 1983, s. 7).

4.5.1 Soğuk Savaş Dönemin de SSCB istihbarat kurumları

Rus Polis Teşkilatı Çar Korkunç IV zamanında 16. Yüzyılda kurulmuştur. Ülke siyasi hayatında Çar'ın yanında karar alıcı olarak bulunan Boyarlar ile yaşanan sürekli çatışma hali ve dış tehditlerin yoğunluğu nedeniyle Çar iktidarın tek sahibi olmayı amaçlamıştır. Rus asilzadeleri ile mücadele eden Rus Polis Teşkilat, Rus uyruklularının hareketlerini kontrol etmede görevli, Çar 1.Nikola zamanında görünürde bir jandarma teşkilatı olsa da, aslında rejimin ve Çarın devamını sağlayabilmek için çalışmakta olan bir iç istihbarat servisi olmaktadır. Bu Rus Gizli Polisine ait 3. Şube Hitler Almanya'sında bulunan Gestapo kadar ünlüydü. Gestapo gibi halkı sorgulamadan hapse atma, tevkif etme yetkilerini elinde bulunduruyordu. Bu teşkilat kazanmış olduğu kötü şöhreti unutturabilmek adına 1881'lerde Okhrana adını aldı. Kötü isim yapmış teşekküllerin bu şöhretlerini unutturabilmek adına isim değiştirdiklerine pek çok kez rastlanmıştır. Okhrana da Bolşevik Devrimi'nin ilk yıllarında lağvedilip 20 Aralık 1917'de kurulmuş olan Çeka 1918 tarihli kanunla Polonyalı Djerzinski'nin de istemesiyle resmen uygulamaya geçmiştir. Ancak, Çeka da 1917 yılında sıcak tasfiye döneminde kötü bir ün bıraktığından, 1922'de GPU, 1924'te OGPU olarak adını değiştirmiştir. OGPU'nun yerini 10 Temmuz 1934 yılında NKVD almıştır. 3 Şubat 1941 yılında çıkartılan bir kanunla da NKVD'ye ek olarak NKGB kurulmuş, 1946 yılında NKVD ve NKGB servisleri de Bakanlık olarak tekrar düzenlenmiş, isimleri de NKVD'den MVD'ye ve NKGB'den MGB'ye şeklinde değiştirilmiştir. Mart 1946 'da MGB'nin adı KGB olmuştur (Atay, 2002).

Bu arada Stalin dönemine ait istihbarat servislerinden de bahsetmek gerekmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan önce Dünyanın en iyi istihbarat servisi

olan Stalin'in altı servisi bulunmaktaydı. Bunlardan beşi farklı bölümlerde operasyonel çalışmalar yapıyordu. Bu beş servis şunlardı:

- Kızılordu'nun 4. Bürosu,
- NKVD'nin Dış Ülkeler Servisi,
- Siyasi İstihbarat Kısmı Narkomindel,
- Dış Ticaret Bakanlığına bağlı Endüstriyel ve Ticari İstihbarat Bölümü
- Komünist Enternasyonalı İstihbarat Bölümü
- Stratejik Değerlendirme Servisi: Bu bölüm, beş büronun toplamış olduğu haberleri Politik büro'ya ileten İstihbarat Analiz ve Koordinasyon Bölümü'dür. Bu altıncı bölümün adı da Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreterliği Gizli İşler Dairesi (Department Confidential Secretariat du Comité Central parti Communiste) idi.

İstihbarat ve casusluk işleri Rusya'da her zaman kuvvetli bir konumda olmuştur. Rusya Gizli Servisi olan KGB Dünyanın en etkili gizli servisi olmuştur ve CIA'ya kendini alternatif bir gizli servis şeklinde kabul ettirmiştir. ABD Dışişleri Bakanlarından C.Herter'in tahminine göre; bütün dünyadaki (Rus) ajanların sayısı uzun yıllar 300.000, FBI Başkanı Hoover'e göre ise bu rakam 400.000 olmuştur. Bunlardan en az 22.000'i adam kaçıрма, sabotaj, siyasi suikast gibi işlerde yetişen kişiler olmuştur.

Doğu Blok'un çökmesiyle birlikte açılmış olan gizli serviste bulunan arşivler, istihbarat uygulamalarında bulunan sırrı ortaya çıkarmıştır. Sosyalist diğer ülkeler tarafından "büyük birader" olarak kabul edilen KGB, eski Doğu Almanya'nın Güvenlik Bakanlığı'nda kısa adı MfS olan 10 numaralı daire, sosyalist diğer dost ülkelerin istihbarat teşkilatlarıyla ortaklığından sorumluydu. Bu dairede özellikle Rusçanın daha ön planda olması ve birçok çevirmenin istihdam edilmesinin temel nedeni, Sovyet İstihbarat Örgütü olan KGB'nin örnek alınması olmuştur. Kendine ait olan istihbarat bilgilerini müttefiklerinden saklayan KGB, Mfs'in ulaştığı olduğu tüm bilgiler, Sovyetler Birliği'nin de ilgi alanında olan kişilerle ilgili izleme kayıtlarında olduğu gibi, Rus istihbaratına doğrudan aktarılırdı. Bu gerçeği, Doğu Almanya'nın imhasının son anda önlendiği arşivlerinin bir bölümü ortaya koymaktadır. Tarihçi Jedlitschka "Büyük ağabeyin" ağırlığı üzerinde durmuş ve "eğitim malzemeleri ve yıllık

raporlar var, KGB'nin sorguya çekme yöntemleri ile ilgili belgeleri var" demiştir(Soğuk Savaş döneminin istihbarat arşivi, 2009).

4.6 Rus İstihbarat Servisleri

Sovyetler Birliği'nin en ünlü istihbarat teşkilatı 1954 yılında kurulmuş olan, bütçesi ve çalışanıyla Sovyet Devlet Güvenlik Komitesi (KGB) olmuştur. Dünyanın birçok yerinde resmi ve gayri resmi çalışanları aracılığıyla operasyonları uygulama ve istihbarat toplama gibi görevlerde bulunmuşlardır. Resmi görevlileri; konsolosluk, elçilik, ticaret misyonları ve uluslararası kuruluşlarda devlet tarafından bizzat görevlendirilmiş, gayri resmi görevliler de gitmiş oldukları ülkenin vatandaşları gibi çalışmışlardır. Ülke dışında olduğu kadar ülke içinde de rejim muhaliflerinin takip ve tespiti, karşı istihbarat, asayişin sağlanması ve sınır koruma gibi birçok alanla ilgili görevlerde bulunmuşlardır (Atay, 2002, s. 323).

KGB'nin iç örgütü 1991 yılından itibaren öncelikle FSK (Federal'naya Sluzhba Kontrazvedky; Karşı İstihbarat Federal Servisi), sonra da FSB'ye (Federal'naya Sluzhba Bezopasnosti; Federal Güvenlik Servisi) dönüşmüştür. Ekim 1991 yılında dış örgütü ise CSR (Centralnaya Sluzhbza Razvedkyin Merkezi İstihbarat Servisi), Aralık 1991 'de ise SVR (Sluzhba Vneshney Razvedki; Dış İstihbarat Servisi) olarak değiştirilmiş ve ilk başkan da Yevgeni Primakov) olmuştur.

1991 yılında Gorbaçov'u devirme amaçlı KGB'nin son şefi olan Vladimir Krioutchkov'un da içerisinde bulunduğu darbe girişiminin başarılı olamamasından sonra yeni bir teşkilatlanma süreci ve serviste de büyük bir çöküş dönemi yaşanmıştır (Barron, 2005, s. 128). Darbe öncesinde 420.000 olan personelin 20.000'i istifa etmiş, 80.000'i ise emekliye gönderilmiş ve serviste bir nolu dış istihbarat, iki nolu istihbarata karşı koyma ve on altı nolu ise kod ve sinyali çözme bölümleri olarak dağıtılmıştır (Atay, 2002, s. 324).

Sovyetler Birliği'nin çöküşü olayından en az şekilde etkilenen Askeri istihbarat servisi GRU (Glavnoye Razvedovatel'noye Upravlenie; Genel İstihbarat Dairesi) olmuştur. Bağımsız Devletler Topluluğu Silahlı Kuvvetleri Ana Komutanlığı'na 1992 yılında bağlanmış ve Nisan 1992 'de ise Rusya Savunma

Bakanlığı'nın kurulması sonucu Rusya'nın askeri istihbarat kolu olarak değişmiştir (Federation of American Scientists [web], 2005).

1912 yılında iki ayrı yönde, aynı anda başlayan iç düzeni koruma amaçlı örgütlenme hareketi, sadece NKVD bünyesinde 1930'ların sonunda sürdürülmekte olan tek yönlü gelişmelere dönüşmüştür. 1940'lı yıllardan itibaren NKVD bünyesinde devam eden tek yönlü gelişme MVD ve KGB örgütlerinin birer kuruluş olarak ayrı ayrı ortaya çıkmasına giden yolun açılmasını sağlamıştır. Bu gelişimin tamamlanması 1960'lı yıllara kadar devam etmiştir. Rusya istihbaratına ait olan bu inceleme KGB ile sınırlı olduğundan, Rusya İç İşleri Bakanlığı (MVD) Birimlerine daha fazla yer verilmemiştir.

Rusya Federasyonu, Çeçenistan başta olmak üzere ülkede bulunan muhalif gruplarla yapılan mücadeleyi kontrol altına alabilmeyi müteakip iç (FSB) ve dış (SVR) istihbaratı ile olan ilgisini tamamıyla ekonomi alanına çevirmiştir. Eski KGB ajanları ile yönetilmekte olan Rusya da Batı'nın egemenliğine kafa tutanlardan biri olmuştur. FSB, Rus ekonomisinin güçlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır ve yabancı yatırımları kabul eden ve yeni oluşturulan komite elemanlarının FSB' den teşkil edilmiş olması herkes tarafından bilinen, sır olmayan bir durum olmuştur. Parlamento içerisinde bulunan FSB elemanları espionaj ile mücadele içerisinde olduğu için yeni bir yasa hazırlığında olmuştur (Yılmaz, 2008, s. 137).

MVD ve KGB çıkarılan yasa ve belirli bir döneme ait olan kararlara dayanarak ortaya çıkmamışlardır. Bu örgütler tam aksine, uzun süreli bir evrimleşme sonucu, başlaması 1971'lere kadar giden bir süreç sonucunda ortaya çıkmışlardır. Bu evrim süreci güvenlik sistemi ve Sovyet istihbaratın bir sonucudur.

4.7 Sovyet Kontrol Sistemi

1917 Bolşevik İhtilaliyle birlikte Rusya'da uygulamaya koyulan Sovyet sosyalist rejimi, ikiye bölünmesine neden olduğu Doğu Blok denilen dünyanın diğer yarısında etkisi altına almış olduğu tüm toplumların siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal yapılarında önemli derecede değişiklikler yaptıktan sonra beklenmeyen bir anda çöküş yaşayarak tarihte yer almıştır. İkinci Dünya

Savaşı'ndan sonra dünyanın iki kutba ayrılmasıyla bir tarafta ekonomi alanında hür teşebbüs ve özel mülkiyet ile liberalizmden yana olan hür dünya ülkeleri bulunurken; diğer yanda, merkezi planlama ve kamu mülkiyetine dayanan sosyalizmi savunmakta olan Doğu Blok ülkeleri bulunmuştur. Dünya, bu iki bloğu temsil eden özellikle XX. Yüzyılın ikinci yarısında, Sovyetler Birliği (SSCB) ile ABD arasında yaşanan asker, ekonomik ve siyasi anlamda çekişmelere tanık olmuş, ancak Sovyetler Birliği de bu yarışın olduğu ortamdaki 80'li yılların sonlarında kaybederek ayrılmıştır (Özsoy, 2006, s. 39).

Sovyet Devlet'in temel niteliklerinden biri merkezileştirilmiş kontrol olmuştur. Yirmiyi aşan Sovyet Cumhuriyeti içerisinde bulunan nüfusun önemli bir kısmı farklı etnik gruplardan meydana gelmiş ve bu gruplarla birlikte "Rus" etnik grubu arasında çekişmeler devlet tarihine paralel biçimde ilerlemiştir. Bu olay bazı dönemlerde iç ve dış güçler tarafından engellenmek istenmiş ve İkinci Dünya Savaşı esnasındaki örnekler başta olmak üzere üzücü deneyimlere konu olmuştur. Bu acı deneyimler tarihi süreçte Sovyet liderliğinin kontrol nosyonunun oluşmasını sağlamıştır. Buna göre, Sovyet liderliğinin "kontrolü" nü kaybetme yönünde olması ya da askeri yetenek ve imkanların azalmasının sınırlar boyunca ve içte istikrarın olmadığı bir duruma yola açacağına dair görüşler sunulmaya başlanmıştır (Atay, 2002, s. 316).

Sovyetlerin merkezi planlama organı, Sovyet bilimcileri (Sovietolog) ve Batı iktisatçıları yanıltmış, Sovyet ekonomisiyle ilgili olayları anlamalarına ve bundan dolayı onun geleceğine dair tahmine bulunmalarını engellemiştir. Merkezi planlama organının yatırım oranlarını kontrol altında tutmasından dolayı, Batılı iktisatçılar, bu oranlardan yola çıkarak SSCB'nin oranlarından görülen ekonomik büyümenin net olduğuna karar vermişler ve Sovyet ekonomisindeki çöküş ile ilgili herhangi bir tahminde bulunmamışlardır. Sovyetlerin şişirme olarak gösterilen oranlarına inanmışlar ve bu nedenle sistemin çöküşü karşısında da hazırlıksız bulunmuşlardır (Roberts, 2002, s. 165).

Genel olarak Sovyet kontrol sisteminin yapısında şu alt birimler bulunmakta ve çok geniş kapsamlı bir mekanizmayı ifade etmektedir:

- Parti ve Hükümet Alt Sistemi,

- Sovyet Yüksek Kumanda Alt Sistemi (Savunma Konseyi),
- Ana Askeri Komite (Genel Kurmay),
- Devlet Güvenlik Komitesi (KGB),
- İç İşleri Bakanlığı Birimleri,
- Dış İşleri Bakanlığı Birimleri (MVD),
- Sivil Savunma Alt Yapısı,
- Taarruz Sonrası Önlemler Alt Sistemi.
- Aynı zamanda, bu kontrol mekanizması Rusya’da, iç- dış güvenlik sisteminin ve Sovyet istihbaratın olduğu iskeleti, çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu çerçevede de sistemin odak noktasını MVD ve KGB’nin örgütlenmesi oluşturmuştur (Atay, 2002, s. 317).

Sovyet halkları için Sovyet sistemi acı bir deneyim olmasının yanında, bütün insanlık için de aynı şekilde ibret alınacak derslerle doludur. Bu sistem, sadece onun uygulandığı dünyanın çok geniş bir coğrafyasını değil, bu soğuk savaşın etkisiyle birlikte dünyanın geri kalmış, özgür olarak tanımlanan bölümünü de derin bir yarayla etkilemiştir. XX. Yüzyılda devlet ve toplum yapıları üzerinde çok önemli derecelerde etkileri bulunan bu sistemin çöküş nedenlerini araştırılması, gelecek adına buradan alınması gereken dersler bakımından son derece önem taşımaktadır. Sovyet örneğinden ders almayan ekonomiler ise bu durumla tekrar karşılaşabilmektedir. Ders alanlar ise; aynı kurumlar, aynı ideolojiye ve bunun yanında daha birçok farklı açıdan aynı özellikleri bünyesinde barındırmasına rağmen yıkılmayan Çin örneğinde olduğu gibi, ayakta kalmayı başaracaklardır (Marsh, 2003, s. 165-166). Bu çalışmada, öncelikle Sovyet sosyalist sisteminin iktisadî tarihi özetlenecek, daha sonra bu sistemin çöküşün neden olan maddeler detaylı bir şekilde incelenecek sonuç olarak da bu tarihî vakadan alınması gereken dersler belirtilecektir (Özsoy, 2006, s. 95).

4.7.1 SSCB’de Gorbaçov dönemi

Gorbaçov’un 1985 yılında iktidara gelmesiyle, ekonomideki kötü gidişe engel olmak ve diğer meydana gelen sorunları çözebilmek adına için birtakım reformlar hazırlanmıştır. Bu planlar Gorbaçov liderliğinde uygulanmış ve amaç olarak, Sovyet sosyalizmini yeniden yapılandırma benimsenmiştir. Bu reform

programında iki bölüm bulunmaktadır. Bunun birincisi tekrar yapılanma anlamında olan “perestroyka” diğeri ise açıklık ve şeffaflık anlamlarında olan “glasnost” olmuştur. İktisadî reform anlamına gelen yeniden yapılanma (perestroyka) ile 1980’li yılların başından itibaren iyiye gitmeyen ekonomiyi düzene sokmak, iktisadi büyüme alanında oluşan gerilemeyi engellemek, ekonomi alanında geniş ölçüde dinamizm yakalamak ve köklü yapılacak bir değişimi kapsamıştır. Ayrıca teknolojiye modernizasyonu faaliyete geçirmek, özel iktisadi alanlarını daha geniş tutarak özelleştirmenin oluşturulmasında bir zemin hazırlamak, uluslararası ekonomik ilişkilerde de istenilen yönde bir değişimi sağlamak olarak sıralanabilir. Mihail Gorbaçov’un, Glasnost reformu ile Sovyetler Birliği’nde demokrasi ve şeffaflığı daha ilerletmek adına için sunmuş olduğu başlıca fikirler şu şekilde sıralanmaktadır: iş yerlerinde demokrasinin daha da gelişmesini, parti içerisinde demokrasinin ileri boyuta taşınmasını, basın-yayın ve bilim sanat alanlarında daha fazla özgür davranılmasına olanak sağlamak, muhalif ve eleştirilere daha fazla anlayışlı olmak ve toplumsal örgütlenmenin gelişmesini ve daha da ilerlemesini sağlamak olarak sıralanabilir (Ölmezoğulları, 2012, s. 191-192). Bu doğrultuda önerilenlerin temeli anayasal demokratik ve hukukun üstünlüğü üzerine bir devletin kurulmasının gerekliliğidir. Katı Sovyet rejiminin de çözüme ulaşmaya başladığını ve yumuşamaya başladığını söylemek mümkün olacaktır.

Gorbaçov’un Glasnost ve Perestroika politikaları, beklenmeyen sonuçları beraberinde getirmiş; üzerindeki baskıdan biraz kurtulan Sovyet halklarında sistemin rehabilitasyonundan ziyade milliyetçilik duyguları ön planda olmuştur. Sovyet halkları özgürlüklerini daha ön planda tutmuş ve ekonomik refaha tercih etmişlerdir. Muhtemelen bu durum, ortaya konulan sistemin Sovyet halkları tarafından kredisinin artık bitmiş olmasından dolayı olmalıdır. Mart 1990’da Rus hakimiyetini arttıracak ve aynı doğrultuda Gorbaçov’un gücünü arttıracak olan Başkanlık sistemine onay verilmiştir. 5 Şubat 1991’de partinin aynı zamanda iktidar tekelinin de bitirilmesinden sonra, 19 Ağustos 1991’deki Komünist darbe girişimin hüsrarla sona ermesiyle Komünist Parti Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin tarafından kapatılmıştır. SSCB’yi oluşturmakta olan cumhuriyetlerin 21 Aralık 1991 tarihinde Alma-Ata’da yapılmış olan zirve toplantısında Bağımsız Devletler Topluluğu’nu (BDT) ilan etmelerinin ardından

bu imparatorluk resmi olarak dağılmıştır (Artam, 1993, s. 13). Böylece topraklar üzerinde 1917 Bolşevik ihtilaliyle birlikte faaliyete geçirilen sosyalist sistem bir anlamda tarihe karışmıştır. Analizler, Gorbaçov'un, Sovyetlerin çöküşüne neden olacağını, hiç düşünmeden onu iyi yapabilmek amacıyla çaba gösterdiğini iddia etmektedir (Michael, 1993, s. 270).

Reagan "Yıldızlar Savaşı Projesi"ni ortaya çıkardığında Gorbaçov Sovyet sisteminin artık durmuş olduğunu duyurdu. Sovyetlerin eski gücü artık azalmıştı. Gorbaçov "Eğer glasnost ve perestroyka yoluna gidilmeyecek olursa, Sovyet rejimi ve Rusya ayakta kalamayacak" dedi. KGB ve Kızıl Ordu onay verdi fakat en büyük engel yargı ve idari bürokrasisinden geldi. Askerler bu mali güçle birlikte Sovyetlerin ABD karşısında olamayacağını farkındaydı. Birinci sınıf bir ordu, ikinci sınıf bir toplum ve üçüncü sınıf bir ekonomi ile birlikte bu durum daha fazla devam edemezdi. Halk tarafından harcamalar finanse edilemedi. KGB'nin gelecek tahminine göre derin çapta reformlar yapılmadığı takdirde Sovyetler ağır bir yenilgiye uğramış olacaktı. Gorbaçov, entelektüel gücünü de kullanarak Sovyet toplumunu bu duruma ikna etmeyi başardı. Otoriter rejimin baskılarından sıkılmış olan birçok aydın onu destekledi, köklü değişimlerin ve reformların sağlanmasında önemli bir adım attı(Rusya dosyaysı: Petro, Lenin, Gorbocov, Putin (I-II-III-IV), 2016).

4.8 Detant Dönemi (Yumuşama)

“Uluslararası ilişkilerde yumuşama (detant), bloklar arasında oluşan gerginliği ortadan kaldırmak için karşılıklı görüşmelerin tercih edildiği bir dönem olmuştur. Doğu- Batı ilişkilerinde yaşanan gerginlik ve çatışma bu dönemde izlenmiş olan politikalarla daha da azalmıştır. Yumuşama politikası, barışı getirecek anlaşma, yakınlaşma ve iş birliği aşamalarından meydana gelmektedir. Yumuşamanın ortaya çıkmasındaki en önemli sebeplerden biri, nükleer olarak meydana gelen dehşet dengesinden dolayı, taraflar arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların büyük zararlara yol açma ihtimalinin olmasıdır. Ayrıca, her iki blokta da görülen, Fransa'nın Batı, Çin Halk Cumhuriyeti'nin de Doğu bloğunda karşı taraflarla olan ilişkilere yeni boyutlar getirmesi, iki kutuplu sıkı sistemden iki kutuplu gevşek siteme geçiş yapılmasını daha da kolay hale getirmiştir.

İki kutuplu dünyayı nükleer bir savaş haline getiren Küba Bunalımı'nın barışa yönelik yollarla çözüm bulması gerek SSCB, gerekse de ABD yumuşama siyasetine doğru ilerlemekte olan bir dış politikayı takip etmeye başladı. Öncelikle olası bir kriz anında doğrudan iletişimde bulunabilmek için faaliyetlerde bulunuldu ve yukarıda da belirtildiği üzere 20 Haziran 1963 yılında Washington ve Moskova arasında bir "kırmızı telefon" hattı kuruldu. Yine bunalımdan iki süper almış olduğu diğer bir ders ise silahlanmayı kontrol altında tutabilmek adına için adımlar atılması oldu. Bununla birlikte nükleer silah denemelerine engel koyma çabaları da sonuç getirmeye başladı. Buna ilk örnek ise 5 Ağustos 1963 yılında ABD, SSCB ve İngiltere arasında imzalanmış olan ve yeraltı denemelerinin haricinde, havada, karada ve denizde yapılan nükleer denemelerin durdurulmasına karar veren bir anlaşma olmuştur. İlişkiler arasındaki "Yumuşama" kavramı her iki süper güç tarafından farklı şekillerde görülmektedir. SSCB tarafından bu kavramın anlamı, kendi hâkimiyet bölgesinin güvence altında olması ve dünyada ABD'yle eşit bir süper güç olarak tanınmak istemesiydi. Washington'a göre ise "yumuşama" dönemi Doğu-Batı Sorunu'nu ortadan kaldırmaya ve çözmeye yönelik dinamik bir süreç şeklinde görülmektedir. Her koşulda, bu dönemde her iki bloğu da silahlanma yarışı devam etti. 1960'lı yılların sonuna doğru SSCB kıtalararası nükleer füzelerle ilgili ABD ile eşit duruma geldiğinde, her iki ülkede, meydana gelen "dehşet dengesinin" daha fazla silah bulundurmayı mantıksız hale getirdiği düşüncesi hâkim olmuştur (Öcal, 2017, s. 175).

SSCB ve ABD'ni 1950'li yılların sonunda güç anlamında birbirine denk olması dünyayı nükleer bir savaş olma durumuyla karşı karşıya getirmiştir. İki devletin birden çıkması muhtemel bir savaşta aynı durumda zarar görecektik olmaları, savaşa neden olabilecek çatışmaların ortadan kaldırılmasını zorunlu hale getirmiştir. SSCB Başkanı Nikita Kruşçev ve ABD Başkanı John Fitzgerald Kennedy, bir araya gelerek 1961 yılında aralarındaki durumu yumuşatmışlardır. Bu süreç içerisinde başkanlar, bazı silahlarda silahlandırma ve silahsızlanma yolunu seçmeyi tercih etmişlerdir.

SSCB'nin bu dönemdeki stratejisi; Çin ile yaşanmakta olan ideolojik sorun, Ussuri Nehrinde olan sınır çatışması ile birlikte daha da tehlikeli boyutlara gelmiş, bu durum Moskova'nın Batı ile olan ilişkilerinde normalleşme

düzeyinin yaşanmasına sebep olmuştur. Kruşçev liderliğinde bulunan komünist rejim, SSCB'nin yalnızca geçerli olduğu statükonun korunduğu süre boyunca ABD ile barışın olduğu bir ortamda kalabileceği düşüncesindeydi. Sovyet liderlere göre ise iç politikada yapılmış ve başarılı olamamış reformların ardından dış politikada başarılı olunması bir zorunluluktur. Kennedy'nin ölümünden yaklaşık bir yıl sonra (Ekim 1964) Kruşçev'in, Komünist Parti Merkez Komitesi'nin vermiş olduğu kararla görevine son verildi. Halefi olan Leonid Brejnev, Kruşçev'in Batı'ya karşı olan sıcak siyasetini uygulamaya devam etti, nedeni ise ekonomide ve iç politikada reformlara odaklanması gerektiği gerçeğiydi. 1966 yılında ise Moskova nükleer silahların yayılmasına engel olabilmek adına için bir anlaşma yapılmasından yana olduğunu belirtti. Konu Mayıs 1968 yılında Reykjavik NATO toplantısında konuşularak, Varşova Paktı ülkeleri ile birlikte silahlanmayı daha kontrol altında tutabilmek adına pratik ve somut uygulamaların faaliyete geçmesine karar verildi. 1 Temmuz 1968 yılında SSCB, ABD, İngiltere tarafından Nükleer silahların daha fazla yayılmaması için bir anlaşma imzalandı. Yumuşama politikası silahlanmayı kontrol altında tutmaya yönelik yapılan anlaşmalarla ve bloklar arasında bulunan kültürel ve ekonomik değişim programlarıyla birlikte desteklendi. Geçerli olan statüko her iki taraf bakımından onay verilebilecek bir durum olarak sunuldu, fakat ekonomik, siyasi ve ideolojik tezatlık ve rekabet hep varlığını sürdürdü. Bu dönemde Doğu blokunda SSCB-Çin tartışması olurken Batı bloğunda da Fransa NATO'nun askeri alanından çıkmış ve bu örgüt ile bulunan ilişkilerini azaltmıştır. Daha önemli olan bir gelişme de 1964 yılında Batının gündeminde olan Kıbrıs sorunuyla birlikte oluşan Türk-Yunan tartışmalarıdır. Bu anlaşmazlığa paralel Ortadoğu'da bunalım ve krizler yaşanmakta, savaşlarda da (1967 Arap-İsrail Savaşı) artış olmaya başlamıştır. Türkiye'nin içinde bulunduğu stratejik anlamdaki önemi Batı tam kavrayamamış ve bu olay Türk-Amerikan ilişkilerinde de olumsuz sonuçlara neden olmuştu (Johnson mektubu). Bu durum Ankara'da Washington'a karşı Küba bunalımında meydana gelen güvensizliğin artmasına ve 60'lı yıllardan sonra da SSCB ile ikili ilişkilerini daha da geliştirmesine sebep olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Türk dış politikası belki de ilk kez çok kutuplu olarak açıklayabileceğimiz bir dış politikadan da faydalanmaya çalışmıştır (Oral, 2001, s. 653-853).

4.8.1 Detant Dönemi Gerginlikleri

Soğuk Savaş'ın devam ettiği 45 yıl boyunca, dönem hiçbir şekilde homojen bir yapıda olmamıştır. Bundan dolayı, yılları net bir şekilde birbirinden ayırmak pek mümkün olmamaktadır. Ancak, soğuk savaşın kendini yavaştan göstermesi ve yumuşamanın da başlamış olduğu Küba bunalımının yaşanmış olduğu döneme kadar olan süre zarfında, yaşananlar açısından farklı özellikler barındırmaktadır. Dolayısıyla bu devreyi inceleme kolaylığı açısından yapılan ayırmada, “soğuk savaşta çatışma ve dengeler dönemi” başlığı altında incelemek daha doğru olacaktır.

Soğuk Savaş döneminde, Küba bunalımının sonucuyla başlayan ve gerginliklerin daha az olduğu dönem, Varşova Paktı tarafından “barış içinde bir arada yaşama (coexistence) olarak, NATO tarafından da “yumuşama (detant)” olarak tanımlanmıştır. 26 yılı içeren bu dönem dünyanın birçok yerinde çatışmaları barındırsa da, yumuşama ismi olarak döneme en uygun ifade verilmiştir. Bu dönem içerisinde, Kıbrıs, Vietnam, Arap- İsrail bölgesi, Doğu Avrupa ve Hindistan'da çatışmalar olsa da, taraflar 90'lara kadar herhangi bir nükleer savaşın yaşanmasını istemedikleri için temkinli davranmışlardır (Sander, 2014, s. 293).

Bu dönemde dikkat çekmiş gelişmelerden biri de bloklar içerisinde ortaya çıkmış olan sorunlardır. Türkiye'nin garantörlük hakkını kullanarak Kıbrıs'a müdahalede bulunması sonrası, Yunanistan'ın da NATO'dan ayrılması ve 1980 yılında geri dönmesi, SSCB'nin Çekoslovakya'ya müdahalesi, bu durumun en çarpıcı örnekleri olmuştur. Bununla birlikte dönem içerisinde, Helsinki Nihai Senedi'nin kabul olması da yumuşamada önemli bir etken olmuştur.

SSCB, barış içerisinde birlikte olma siyasetini dış politikada devletlerin rejimlerine bakmadan uygulamalıdır. Ayrıca, uluslararası alanda başlamış olan iyi ilişkiler sürekli olarak barışa dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda halkların barışı ve güvenliği adına aktif bir şekilde çalışmalar yapılmalı ve bu politikamızın da parçalarından biri olmalıdır. ABD ve SSCB gibi dünyanın iki büyük gücü arasında dostluğun kalıcı bir şekilde sağlanması, dünya barışı açısından önemli bir etkidir. İki ülke arasında yaşanmakta olan bu ilişkiler karşılıklı barışta yer alan beş ilkeye göre değerlendirilmelidir: Bu ilkeler; karşılıklı çıkarlara dayalı eşitlik, devletlerin içişlerine karışılmaması,

karşılıklı olarak egemenlik haklarına ve toprak bütünlüğüne saygı göstermek, siyasi ve ekonomik iş birliğidir (Langlois, 1991, s. 286-298).

Kore ve Çin 50'lerin başlarında sorunların çözüme kavuşması ve Japonya'nın 1956 yılında BM' e kabulü ya da Almanya sorununun genel anlamda bir çözüm bulması dönemin başında olumlu gelişmeler olarak görülürken, Kore ve Küba sorunlarının dünyayı bir şekilde etkilemesi, Çin-Sovyet gerginliği ya da Berlin ayaklanması dönemin yapı olarak başlangıç yıllarından ve yumuşamanın yaşandığı süreçten farklı bir durumda olduğunu göstermektedir.

4.8.2 Bandung Konferansı

Dünya Savaşı, uluslararası ilişkilerin sil baştan düzenlendiği bir süreç olarak görülmektedir. Özellikle bu savaş, 19. yüzyılda sömürgecilik sürecinin ve bunun sonucu ortaya çıkan ideolojik farklılıkların devamı olarak küresel anlamda bir takım sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu savaşla birlikte, çıkar çatışmalarına son veren ABD ve Batı Avrupa, karşılarında yeni bir rakip olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) önderliğinde bulunan komünist bloğu bulmuştur. Bu ideolojik kamplaşma uluslararası alanda iki kutuplu bir yapı anlamına gelirken, bu kamplaşmanın dışında, bu farklılığın dışında kalan, geçmişte emperyalizm ve sömürgeciliğin nesnesi olan ve “Üçüncü Dünya” ülkesi olarak tanımlanan ülkeler tarafından bir inisiyatif oluşturulmuştur. Buna bağlı olarak, Savaş sonrasında yapılan uluslararası yapılaşmalardan en önemlisinin Bandung Konferansı olduğunu söylemek mümkündür (Özay, 2015, s. 2).

Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmış olan Batılı Devletler, savaştan geriye kalan yıkıcı etkileri silememişken, bu kez de komünizm ve kapitalizm ideolojileriyle birlikte dünyayı kutuplaşma ve ayrışma durumuna getirmişlerdir. Afrika ve Asya üyelerinin katılmasıyla meydana gelen Bandung Konferansı, dünyanın geleceğiyle ilgili ümit edilen bir politikanın oluşturulabileceğini belirtmiştir. Siyasi ve sosyo-kültürel açıdan birbirlerinden ayrılan ve tarihsel bağları sömürgeci güçlerle farklı olan her ülkenin konferans sırasında göstermiş olduğu tavırlar arasında, ayrışmalar kadar benzerlikler de bulunmaktaydı.

18-24 Nisan 1955 tarihleri arasında Bandung'da toplanmış olan Asya Afrika Ülkeleri Konferansı buraya oranla Bandung Konferansı ismiyle bilinmektedir.

2.Dünya Savaşının olduğu yıllarda bağımsızlığına kavuşabilen bir çok Asya ve Afrika ülkeleri bağımsızlıklarını korumayabilmek ve emperyalist politikalar karşısında savaşılabilmek için birçok konuda işbirliği yapma gerekliliğini uygun görmüşler ve bu amaçla ilk olarak Endonezya Başbakanı Dr.Ali Sastroamidjojo'nun tercihiyle Mayıs 1954'te Birmanya, Seylan, Hindistan, Pakistan ve Endonezya'nın da katılımlarıyla Seylan'ın baş şehri olan Colombo'da ikinci olarak da Aralık 1954'te Endonezya'nın Bogor şehrinde iki farklı toplantıda buluşmuşlardır. İkinci kez yapılan toplantıda 1955 yılında Bandung'da Asya ve Afrika ülkelerinin katılmaları gereken bir konferansın yapılması adına karar verilmiştir. Konferans, Güney ve Kuzey Kore, Güney Afrika Cumhuriyeti, İsrail ve Milliyetçi Çin ülkeleri haricinde yirmi dokuz ülkenin katılımıyla toplandı. Konferansta bir tarafta Türkiye, Irak ve Pakistan gibi Batı yanlısı olan bir grup, diğer tarafta ise Hindistan, Mısır ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi Batı'nın karşıtı olan diğer bir grup ortaya çıkmıştır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa ve Orta Asya'da uyguladıkları politikaları geniş çapta tartışma yaşanmasına neden olmuş, sömürgeciliğin bütün yönleriyle mahkum edilmesine ilişkin düşünce konusunda anlaşma sağlanabilmiştir.

Genel itibariyle bu konferans, Batı, yani sömürgeci güçlerle birlikte Doğu, yani sömürgeleştirilmiş olan topraklarda yaşayan halkların, 2. Dünya Savaşı döneminde bu bölgeyi tekrar 'Asyalılaştırma' iddiasındaki Japon askeri'nin araya girmesi sonucu yaşanmakta olan kopma sürecinde gündeme gelmiştir. Bu bağlamda, Batılı 'efendiler'den maddi olarak yaşanmış olan bu kopmanın, yerli halkın direkt buluşmasını olanak sağladığı fikrine kapılmak yanıltıcıdır. Yüzyıllardan beri sömürgecilik ve emperyalizm süreçleriyle karşı karşıya kalan halkların, asli değerlerinden ne derece vazgeçebildiği, bu değerlerin temellerini ne denli kadar doğru bir şekilde nesillere aktarıldığı ya da sömürgecilik' ten sonra asıl köklerle bağlantı kuracak kurumsallaşmanın, düşünce bakımından, hangi boyutlarda konuşulduğu, tartışıldığı vb. sorular cevap beklemektedir. Endonezya Başbakanı Ali Sastroamidjojo'nun açılış konuşması sırasında konferansın amaçlarını açıkladığı ve oldukça 'genelleştirilmiş ifadeler' temel alındığında, bu toplumların ve siyasal elitin henüz sömürgecilikle karşı karşıya olduğu görülmektedir (Cheng Guan, 2008, s. 17).

4.8.3 Bağımsız Devletler Topluluğu

Üç Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin 8 Aralık 1991 tarihinde (şimdiki Rusya Federasyonu, Belarus Cumhuriyeti ve Ukrayna) Başkanları'nın imzaladığı Bağımsız Devletler Topluluğu Kuruluş Antlaşmasında "SSCB'nin bir uluslararası hukuk süjesi ve jeopolitik gerçeklik olarak varlığının sona erdiği" belirtildi (Kajenov, 2002, s. 11). Bu şekilde, Sovyetler Birliği, kendi varlığının yetmişinci yıldönümüne bir yıl üç hafta gibi bir süre kalmasına rağmen ortadan kalktı (Moiseyev, 1995, s. 3). Ancak bir yandan da Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) gibi yeni oluşumlar ortaya çıktı (Voitovich, 2001, s. 2). Topluluğun meydana gelmesi çok karışık ve tartışmalı bir boyutta olmasına rağmen, o, çağdaş dünyamızın siyasi ve ekonomik olarak bir realiteye dönüştü. Bu noktada bazı hukuksal alanda önemli temeller atıldı, ekonomi, savunma ve dış politika alanlarıyla ilgili çok-taraflı bir ortaklık oluşturulmaya çalışıldı. Şu anda, Topluluk, eski SSCB Cumhuriyetlerinden 12'sini (Azerbaycan, Ermenistan, Belarus, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, Ukrayna) bünyesinde barındırmakta olup, bu noktada eski SSCB Cumhuriyetlerinden yalnızca 3'ü (Estonya, Letonya, Litvanya) bulunmamaktadır. Topluluk bünyesinde, bazı karşılaşılan zorluklarla mücadele edilerek, Ekonomik Birlik Hakkındaki Anlaşma'ya dayanarak homojen bir ekonomik alan oluşturma amaçları hala sürmektedir. Bu alan, 11 saatlik şeridi kapsayan ve dünyanın kara kısmının altıda birini barındıran (daha kesin bir ifadeyle 22229,6 bin knr'lik) bir genişlikte olup, Avrupa Birliği'ne üye olan 15 devletin oluşturmuş olduğu toplam alandan 7 defa büyüktür. Uzmanların analizlerine göre, dünyadaki toplam doğal kaynaklarının dörtte biri, sanayi potansiyelinin de %10'u kadar bir yer bu alanda bulunmaktadır.

Eski SSCB'de bu olay öncesinde çok büyük çapta bir devlet krizi meydana gelmiştir. 1990 yılında bazı Cumhuriyetler tarafından onaylanmış bağımsızlık bildirileri Sovyetler Birliği'nde bulunan üniter modelin ortadan kaldırmaktaydı. Bu şartlarda, yeni bir Birlik Antlaşması için hazırlık yapılmaya başlanmıştı. Ancak Ağustos 1991'de tamamlanmış olan Antlaşma taslağı, "Ağustos darbesinin başarısız olmasından dolayı imzalanamadı ve Sovyetler Birliği son aşamada dağılma sürecine girdi (Hüseynov, 2003, s. 388). Birliği oluşturmakta

olan Cumhuriyetlerin çoğu bağımsızlığını ilan ederek, yasal düzenlemeleriyle ilgili maddeleri kabul ettiler. Estonya, Litvanya, Letonya ise bu birliğin dışında kalarak uluslararası toplum tarafından da bağımsız devlet konumunda oldular

Minsk kentinde 8 Aralık 1991 yılında Rusya Federasyonu, Belarus Cumhuriyeti ve Ukrayna Devlet Başkanları aracılığıyla imzalanmış olan Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Kuruluş Antlaşması dibace harici 14 maddeden oluşmaktadır. Antlaşmanın dibacesinde şunlar yer almaktadır (Hüseynov, 2003, s. 389).

“Biz, Yüksek Akit Taraflar olarak anılacak Rusya Federasyonu, Belarus Cumhuriyeti ve Ukrayna, Birlik Antlaşmasını 1922 yılında imzalayan ve SSCB'nin kurucusu olan devletler olarak, SSCB'nin jeopolitik gerçeklik ve hukuk süresi anlamında varlığının bitmiş olduğunu açıklıyoruz.”

Ayrıca, aralarında bulunan mevcut durumdaki ilişkilere ve halklarımızın tarihsel ortaklığına dayanarak ve iki taraflı Yüksek Akit Taraflar arasında imzalanmış olan antlaşmalara dayanarak,

Demokratik hukuk devletlerini kurmaya çalışarak,

Devlet egemenliğinin karşılıklı olarak tanınması ve bu duruma saygı duyulması, kendi kaderini belirleme ile ilgili ayrılmaz eşitlik, hak ve içişlerine karışmama kuralları, kuvvet kullanma ya da diğer birçok baskı yöntemlerini kullanmama, anlaşmazlıkların barış yoluyla halli, uluslararası hukukun diğer genel ilke ve normları temel alarak ilişkilerimizi geliştirmeyi amaçlayarak,

Ülkelerimiz arasında dostluğun, iyi komşuluk ilişkilerinin ve karşılıklı yararlı olabilecek tüm iş birliklerin bundan sonraki gelişimine ve güçlendirilmesine halklarımızın ulusal çıkarlarına en köklü bir şekilde uygun olduğuna, güvenlik ve barışa hizmet ettiğine inanarak,

Birleşmiş Milletler Antlaşması, Helsinki Nihai Senedi ve AGİK'e ait diğer belgelerin hedef ve ilkelerine bağlılığımızı bir daha onaylayarak, İnsan ve halkların haklarına ait genel anlamda kabul edilen uluslararası ilkelere uyma zorunluluğunu üstle”nerek aşağıdakiler hakkında ortak bir karar aldık."

BDT Kuruluş Antlaşmasına göre, üç devlet başkanı, devletlerarasında bulunan mevcut ilişkilere ve halklarının ortak bir tarihine göre, demokratik hukuk devletini kurabilmek ve karşılıklı ilişkileri daha da geliştirebilmek hedefiyle bu

adımı attı. Bu belgede, diğer SSCB devletlerin, BDT'nin, Anlaşmada belirtilen hedef ve ilkelere onay veren diğer devletlerin katılmasına olanak sunulduğu vurgulanmıştı. Antlaşmada ayrıca : “BDT üyesi olan devletler; uluslararası alanda güvenliğin ve barışın güçlendirilmesine ilişkin gayret göstererek, eski SSCB'nin sözleşme ve anlaşmalarından kaynaklanan uluslararası görevlerin yapılmasına garanti verecek, nükleer silahlar ve bunların yayılmamasına ilişkin denetimi kendi bünyelerinde bulunduracaktır” maddesi de yer alıyordu.

"Bağımsız Devletler: Azerbaycan, Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Ukrayna, aralarında bulunan ilişkinin, egemen eşitliğin ve devlet egemenliğinin karşılıklı tanınmasına ve bu duruma saygı duyulmasına, eşitliğin yaşanmasına ve içişlerine karışmama ilkelerine, kuvvet kullanma ya da kuvvet tehdidinde bulunmaktan, ekonomik ve diğer baskı yöntemlerinin her birinden kaçınmaya, anlaşmazlıkları barış yoluyla çözümlenmesine, ulusal azınlıklar da dahil olmak üzere her insanın hak ve özgürlüklerine saygı duyulmasına, görevlerini iyi niyete dayanarak yerine getirilmesine, uluslararası hukukun genel anlamda kabul edilen diğer kural ve ilkelerine bağlı olarak gelişeceği demokratik hukuk devletlerini kurmaya çalışarak; birbirlerinin toprak bütünlüğüne ve mevcut sınırlarına saygı duyara, derin tarihi kökleri bulunan dostluk, iyi komşuluk, karşılıklı olarak faydalı işbirliği ilişkilerinin güçlendirilmesinin halkların çıkarlarına uygun olduğunu, güvenliğe ve barışa hizmet ettiğini kabul ederek, barışın ve milletlerarası anlaşmanın korunması ile ilgili kendi görevlerini anlayarak, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Kuruluş Antlaşmasının hedef ve kurallarına bağlı olarak aşağıdakileri beyan etmektedir:" Ne devlet, ne de devlet-üstü oluşum olan Topluluğa (Belyayeva, 2002, s. 350) üye devletlerin karşılıklı ilişkileri, eşit temellere dayalı kurulacak koordinasyon kurumları sayesinde gerçekleştirilecektir.

4.8.4 Varşova Paktı'nın dağılması

İkinci Dünya Savaşından sonra 14 Mayıs 1955'te Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri dostluk ve askeri birlik anlaşması olan Varşova Paktı'nı imzalamışlardır. Almanya'ya yakın olan devletlerin saldırılarına ve bu saldırılara onay verecek olan NATO'ya karşı oluşturulmuş pakta birçok ülke bulunmuştur. Romanya, Macaristan, Sovyetler Birliği, Arnavutluk, Çekoslovakya, Polonya, Demokratik

Almanya Cumhuriyeti ülkeleri Varşova Paktı üyeleri arasında yer almaktadır. Sovyetler Birliği Varşova Paktı ile birlikte hakimiyetini daha da genişletmiştir. Sosyalist ülkeler arasında imzalanmış olan bu anlaşma askeri yardım ve karşılıklı dostluk özelliği taşımaktadır ve çok taraflı ikinci birlik olarak yer almaktadır. Birincisi ise karşılıklı ekonomik yardım edilmesiyle amacıyla kurulmuş olan konsey olmaktadır.

Sovyetler Birliği hakimiyetinin ve Stalinist yönetimin sert tavrının altı tekrar çizilmiştir. Macaristan, Gorbaçov ve Polonya yönetimi altında 1980'li yıllarda Sovyetler Birliğinde oluşan reform neticesinde Varşova Paktı'nın varlığıyla ilgili düşünölmeye başlanmıştır.

Ekim 1990'da Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin Federal Almanya'ya katılmasıyla birlikte Varşova Paktı'ndan da çekilmiştir. Askeri yapı Varşova Paktı'nın geride kalan üyeleri tarafından 31 Mart 1991'de sona ermiştir. 1 Temmuz 1991'de de paktın son bulmasına karar verilmiştir. Varşova Paktı'nın eski üyeleri de, Rusya hariç, NATO üyesi olmuşlardır. 1999 yılında ise Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, 2004 yılında da Bulgaristan, Romanya, Slovenya, Slovakya ve Baltık ülkeleri de NATO'ya kabul edilmiştir.

4.8.5 Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesi

Yirminci yüzyılın önemli dönüşömlerinden biri Soğuk Savaş'ın sona ermesi olmuştur. Beklenmedik ve barışçıl bir şekilde sonlanması Uluslararası İlişkiler teorileri bakımından, Soğuk Savaş'ın aslında herkes tarafından sorunlu bir durum olarak algılandığının da bir göstergesidir, Soğuk Savaş'ın son bulması Uluslararası İlişkiler ile ilgili teorilere de meydan okumuştur (Herrmann & Lebow, 2004, s. 152).

SSCB'nin yıkılması bir yandan iki süper güçten biri olan ABD'nin diğer süper güç olarak görölen Sovyetler Birliği karşısında kazanmasını simgelemiş, diğer bir yandan da Soğuk Savaş döneminde yaşanan iki kutuplu yapının sonu anlamına gelmiştir. 1990 Ağustosunda ABD Başkanı Bush'un Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle ortaya çıkan Körfez Krizi esnasında kullanmış olduğu “yeni dünya düzeni” kavramı iki kutuplu yapının artık sona erdiğini ve uluslararası sistemde yeni oluşan bir yapının ortaya çıktığını belirtmiştir. (Tayyar, 2004, s. 521).

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının bitişi diğer savaşlarda olduğu gibi, herkes tarafından biliniyordu. Ancak, Soğuk Savaşın devam mı ettiği yoksa sona mı erdiği konuyla ilgili şüpheler bulunmaktadır (Oğultürk, 2005, s. 78).

Berlin Duvarı'nın 1989 yılında yıkılmasıyla birlikte Sovyet Blok'unun da biteceğine dair ipuçları da verilmiş oldu. NATO zirvede olduğu bir noktada, kuruluş nedeni olduğu Sovyet Birliği'nin yıkılmasıyla kurumsal olarak büyük sıkıntılar yaşamaya başladı. NATO'nun kurulmasında etken olan Sovyet tehdidinin ortadan kalkmış olduğu net bir şekilde gözükmekteydi. Bu tehdidin ortadan kalkmasıyla Avrupa'nın güvenlik sisteminde bulunduğu rolün ve NATO'nun varlığının sorgulanmasına neden olmuştur (Ali Bal, 2003, s. 26-27).

1991 yılında Batı Avrupa ülkelerinin tümü daha küçük sorunlarla mücadele etmiştir. Bu sorunlar, Baltık devletleri arasında yaşanan vatandaşlıkla ilgili sorunlardan, Yugoslav devletleri arasında yaşanan çatışmaya kadar uzanmıştır (Oğultürk, 2005, s. 79). Yugoslavya'da yaşanmakta olan dini ve etnik sorunlar bu sorunlar arasında en ciddi olanıdır. Bu çatışmalar sonucunda Kosova, Bosna ve Makedonya'ya huzur ve barışı getirebilmek amacıyla askeri müdahalelerin uygulanması kaçınılmaz olmuştur. Avrupa güvenliğini bu yaşanan çatışmalar tehdit etmeye başlamıştır. Yugoslavya'ya yaşanan çatışmalar 2. Dünya Savaşından beri can kaybının en fazla olduğu savaş olmuştur ve can kaybının birçoğu da silahsız sivillerden oluşmuştur. Dahası, bölgede yaşanmakta olan çatışmalardan ziyade, bir soykırım halini almıştır. Nedeni ise, farklı grupların bölgeleri etnik anlamda temizlemesi sonucu toplu katliamların yaşanmış olmasıdır.

Bunun sonucunda iltica problemleri hızlı bir şekilde artmıştır. Örneğin, şu anda Almanya ve Yugoslav göçmenlerden dolayı dünyadaki bütün mültecilerin yüzde üçü kendi sınırları içerisinde yaşamaktadır. İstatistikler ise Almanya'nın nüfus olarak yüzde dokuzunun yabancı göçmenden oluştuğunu ve Almanya'da 7 3 milyon yabancı yerleşimcinin bulunduğunu göstermektedir. Bu bölgedeki çatışmalar, Slovenya ve Hırvatistan'ın Almanya ve Avustralya'ya, Rusya'nın Sırp'lara, Bosna ve Kosovalıların da Müslüman ülkelere daha yakın olmasıyla yüzyıllar öncesinde yaşanmış olan bazı sorunların tekrar ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Raymond Garthoff' (1998, s. 65) Soğuk Savaş'ın sona erme nedenini şu iki maddeye bağlamıştı; Mikhail Gorbachev gibi bir Sovyet liderinin Marxist, Leninist dünya görüşünden vazgeçmiş olması ve bunu 1986'dan 1991 yılına kadar somut eylem şeklinde göstermiş olması ve ikinci olarak da bu gerçeğin Batı tarafından tanınıp, bundan sonra geçersiz olan değişmez ideolojik düşman fikrinden vazgeçmesidir. Garthoff (1998, s. 66), Gorbachev'in Soğuk Savaş'ı bitirmede önemli olduğunu bildirmektedir. Bu bakımdan, Soğuk Savaş'ın sonu, Neo-realizmin temel olarak üzerinde durmadığı ve özne (agency) niteliği (yapıdan bağımsız karar verme kapasitesi olan) tanımadığı bir iç politika aracılığıyla oluşturulmuştur. Soğuk Savaş'ın bitmesinde Ronald Reagan dönemindeki (1981-1989) ABD'nin dış politikasının rolü olduğunu belirtenlere göre ise, ki bunlar genel olara Cumhuriyetçi Parti'den ya da Reagan hükümetinde görev alanlardan oluşmakta, Reagan hükümetinin benimsemiş olduğu yeniden silahlanma ve Yıldız Savaşları gibi sert politikalar, Sovyetler'i Soğuk Savaş'ı bitirecek stratejik anlamda ödünler vermek için zorlamıştır. Reagan hükümetinin benimsediği retorik ve politika iki süper güç arasında "ikinci soğuk savaş" (1979-1986) (Halliday, 1986, s. 92) olarak bilinen gerilimin en yüksek derecede olduğu döneme damga vurmuştur. Şöyle ki, ABD'nin nükleer silahlarla ilgili ilanları ve 1983 yılında Grenada'da ve 1986 yılında da Libya'da oluşan askeri müdahaleler yeni bir savaşın ortaya çıkacağını kanıtı oldu. (Scott, 2001, s. 83). Mesela, Reagan'ın Orta Amerika'ya karşı takınmış olduğu tutum ve Nicaragua olayında Sandinista yönetimini bitirmek için isyancı Contra'lara karşı vermiş olduğu destek uluslararası alanda büyük tartışmaları beraberinde getirdi. Reagan hükümetinin eylemlerini ve retorik'in iciddiye alan Sovyetler ABD'nin nükleer anlamda bir ilk saldırı planı olduğuna inanmaya başladılar.

Doğu Almanya'da bulunan komünist hükümeti desteklemek açısından Sovyetler Birliği, bir güç kullanmadığında ve Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nda kalabalıklar tarafından yıkıldığında, Soğuk Savaş'ın sona erdiğini söylemek mümkündü. Bu Soğuk Savaş neden sona erdi? Argümanlardan biri, çevreleme politikasının etkili ve başarılı olduğunu gösterdi. İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında George Kennan, şöyle bir iddia ortaya atmıştı: "Eğer Sovyetler Birliği'nin yayılmasını ABD durdurabilme gücünde olsaydı, ideolojii beslemek

mümkün bir durum olmayacak ve Sovyet komünizmi de gittikçe eriyip yumuşayacaktı. Bunun sonucunda, farklı fikirler ortaya atılacak, insan artık komünizmi geleceğin dalgası olarak görmeyecek ve tarihin Komünizmden yana olduğunu görecektir”.

Üç temel sebebi inceleyerek Soğuk Savaş’ın bitmesinin zamanlaması ile ilgili daha net değerlendirmelere varabiliriz: Tetikleyici, orta dereceli ve derin sebepler... Soğuk Savaş’ın sona ermesinde en önemli sebep, bireysel olanıydı: Mikhail Gorbaçov. Kendisi, komünizmin yerine bir şey koymaktan ziyade, onu reforma tabii tutmayı istedi. Bununla birlikte, reform hızla, üstten değil direkt alttan idare edilen bir devrime dönüşmüş oldu. Gorbaçov iç ve dış politikasında başlatmış olduğu birçok eylem ile birlikte hem Sovyetler’in devam eden çöküşünü daha da hızlandırdı, hem de Soğuk Savaş’ın daha çabuk sona ermesini sağladı. İlk kez 1985 yılında göreve başladığında, Gorbaçov, mevcut ekonomide başlayan çöküşe engel olmanın bir yolu olarak Sovyet halkını disiplin altına almaya çalıştı. Disiplin, sorunu çözmede yeterli olmayınca ise, Perestroyka ya da ‘‘yeniden yapılandırma’’ düşüncesini ortaya attı; ama yeniden bir yapılanmayı sağlamaya yetmedi; çünkü Sovyet bürokratlar, onun emirlerinin uygulamaya geçmesini engellediler. Gorbaçov, bürokratlarını harekete geçirebilmek adına Glastnost, ya da açık tartışma ve demokratikleşme yoluna başvurdu. Halkın sistemin yürütülmesine dair rahatsızlığına çözümler getirerek, bürokratlar üzerinde de baskı kurabileceğine, bu şekilde de Perestroyka’nın işlevini yerine getirebileceğin gösterebileceğine inanmıştı. Ancak glastnot ve demokratikleşme sonucunda insanlar fikirlerini açıkça söylemeye ve o yönde tercihlerini belirlemeye başladıkları zaman, birçok kişi ‘‘Eski günlerimizi geri istiyoruz. Yeni bir Sovyet vatandaşı şekli yoktur. Bu, emperyal bir hanedanlıktır ve bu imparatorluğa biz ait değiliz,’’ diyerek farklı açıklamalara yöneldi. Gorbaçov, Ağustos 1991’de sertlik yanlılarının başarılı olamadığı darbe girişiminden sonra giderek net bir hal alan Sovyetler Birliği’nin dezentegrasyon sürecinin de yolunu bir şekilde açmış oldu. Aralık 1991 itibariyle de Sovyetler Birliği tarih’te silinmişti. Gorbaçov’un ‘‘yeni anlayış’’ olarak nitelendirdiği dış politikası da, Soğuk Savaş’ın bitişine katkıda bulundu. Bu politikada iki unsur bulunmaktaydı:

- Ortak güvenlik kavramı gibi fikirleri değiştirmek de: Gorbaçov ve etrafında bulunan kişiler, gittikçe karşılıklı bağımlılık düzeyi artmakta olan bir dünyada, güvenliğin sıfır toplam olduğu bir oyuna benzediğini söylediler ve herkesin bu oyunda ortaklaşa fayda sağlayabileceğine dair görüşlerde bulundular. Rekabetin olduğu bir ortamda, nükleer tehdidin varlığı, her şeyin bir anda silinebileceği anlamına geliyordu. Bundan dolayı fazla nükleer silah üretmeye çalışmaktan ziyade, Gorbaçov, “kendi kendine yeterlilik” doktrinini ortaya atmış; buna göre de düşük düzeyde bir korunma olanağının yetebileceğine inanmıştı.
- Yayılmacılığın, faydadan daha çok maliyet bakımından zarar getireceğine dair inancı: Sovyetlerin Doğu Avrupa üzerinde kurmuş oldukları denetim, fazla maliyetliydi ve çok az derecede de fayda sağlamaktaydı. Afganistan’ın işgali ise son derece maliyetli bir şekilde sonuçlanmıştı.

5. SONUÇ

Bu tezin temel argümanı, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin, dünya barışının kayıtsız şartsız zaferine yol açmadığı açıktır. Soğuk savaşçıların kahramanları ve kurbanları, şu anki hükümet yetkilileri ve dünün siyasi savaşlarının gazileri, bilim adamları, gazeteciler, farklı ülkelerden gelen sıradan insanlar bu yüzleşmeyi hissetmeye ve geleceğe bakmaya çalışmaktadır. Bugün, tüm insanlık için parlak bir gelecek umuduyla iki kamp arasındaki barışla ilişkilendirildiği için bulutsuz ve parlak görünmemektedir

“Soğuk savaş”, doğal olarak, yalnızca iki askeri blok arasında değil, aynı zamanda iki ideolojik kavram arasında da, geleneksel, güçlü yüzleşmenin bir tür kaynaşması haline geldi. Dahası, ahlaki değerler etrafında mücadele, ikincil, yardımcı bir karakterdi. Yeni çatışma sadece nükleer silahların varlığı nedeniyle önlendi.

Karşılıklı garantili yıkım korkusu, bir yandan, dünyadaki ahlaki ilerlemenin (insan hakları, çevre sorunu) ve diğer yandan gerçek sosyalizmin (silahlanma yarışının dayanılmaz yükünün) ekonomik ve politik çöküşünün nedeni oldu. Tarihin gösterdiği gibi, ekonomik olarak etkili olmasa da hiçbir sosyo-ekonomik model, eğer varlığının anlamı evrensel hümanist ideallerin gerçekleştirilmesine yönelik değilse, herhangi bir katı ahlaki ilkeye dayanmazsa, tarihsel bir bakış açısına sahip değildir. “Soğuk savaş” sonucu insanlığın ortak zaferi, politikadaki ve toplumdaki ahlaki değerlerin zaferi olabilir. Rusya'nın bu amacına ulaşmasına katkısı oldu ve uzun vadede de dünyadaki konumunu belirledi.

Bununla birlikte, Soğuk Savaş'ın sonu, tüm nüfus gibi, iki büyük devletin uluslarını ve hükümetlerini boşa çıkarmamalıdır. Toplumun sağlıklı, gerçekçi fikirlere sahip tüm güçlerinin temel görevi, ona ikincil bir dönüşü engellemektir. Bu bizim zamanımızla ilgilidir, çünkü belirtildiği gibi, füze savunma sisteminin konumlandırılmasının yanı sıra yakın zamanda Rusya ve Gürcistan, Rusya ve Estonya, eski Sovyet cumhuriyetleri arasında ortaya çıkan

atışmalarla bağlantılı olarak muhalefet mümkündür. Soğuk Savaş yılları, komünizm ve devrimci hareketlerle yüzleşmek için ABD'nin, esasen Sovyetler Birliği'ne karşı savaştığı, dünyaya egemenliğini sağlamadaki asıl hedefini gerçekleştirmedeki en büyük engeli temsil eden ülke olarak savaştığı için zemin hazırlamıştır.

Özel hizmetlerin yüzleşmesi, muhtemelen Soğuk Savaş'ın en gizli kısmıdır. Buzdağının tepesinde sayısız casus skandalı ve teşhisi, diplomatin kitlesel çıkarılması, yakalanan casusların tutuklanması ve yargılanması, keşif uçağı, üçüncü dünya ülkelerinde darbeler ve devrimler vs. yer almaktadır. Su altında, dünyanın farklı yerlerinde Soğuk Savaş lkelerinin günlük istihbarat mücadelesi ve karşı istihbarat mücadelesini anlatan tonlarca arşiv bulunmaktadır.

Her türlü çatışmada olduğu gibi, NATO lkelerinin özel hizmetleri ile Varşova Paktı arasındaki çatışmalarda kazananlar ve kaybedenler vardır. Bununla birlikte, Batı'da, görüş, son zamanlarda KGB ve GRU'nun Sovyet gizli servislerinin bu mücadelede kazandıklarını vurgulayarak, yukarıda belirtilen istihbarat servislerinin istihbarat çalışmalarının etkinliğinin CIA, Mi-6 ve Batı'nın diğer istihbaratlarının aynı etkinliğinin büyüklüğüne ulaştığını gösteren kanıtlar olarak öne sürmektedir. Gizli servisler Soğuk Savaş'ta büyük bir rol oynamış, liderlerine sağladıkları, doğru ya da yanlış olarak verdikleri bilgiler, Soğuk Savaş'ın her cephesinde SSCB ve ABD'nin birçok yerel zaferini ve yenilgisini açıklamıştır.

KAYNAKLAR

- Acar, Ü. (2011). *İstihbarat*. Ankara : Akçağ Yayınevi.
- Akalın, C. (2003). *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akar, A. (2005). *Casuslar*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ali Bal, M. (2003). *Modern Devlet ve Güvenlik*. İstanbul: IQ yayıncılık.
- Aristoteles. (2000). *Politika*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Armaoğlu, F. (2010). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Artam, A. (1993). *Türk Cumhuriyetlerinin Sosyo-Ekonomik Analizleri ve Türkiye İlişkileri*. İstanbul: Sabri Artam Vakfı.
- Atay, M. (2002). *Rusya Gizli İstihbarat Sevisleri: KGB'nin Kısa Tarihi*. Ankara: Avrasya Dosyası İstihbarat Özel.
- Atay, M. (1996). *Stratejik Ulusal Güvenlik İstihbaratı*. Strateji Dergisi.
- Avcı, G. (2004). *İstihbarat Teknikler, Aktörleri, Örgütleri ve Açmazları* (Cilt 1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- B. Hugh, T. (1981). *Strenghts and Weaknesses in Past US Covert Action, In Intelligence Requirements for the 1980s: Covert Action, Roy Godsen* . Washington : National Strategy Information Center.
- Barger, D. G. (2005). *Toward A Revolution in Intelligence Affairs*. Arlington: National Security Research Division.
- Barger, D. G. (2005). *Toward A Revolution in Intelligence Affairs*. Arlington: Rand Corporation.
- Barron, J. (2005). *KGB, Sovyet Gizli Ajanlarının Gizli Çalışmaları*. Nebioğlu Yayınevi.
- Belyayeva, İ. (2002). *Mejdunarodnoye Pravo (Uluslararası Hukuk)*. Moskova.
- Bilge, S. (1992). *Türk-Sovyet Birliği İlişkileri 1920-1964 Güç Komşuluk*. Ankara.
- Black, J. (2004). *Understanding Intelligence in the Twenty-First Century*. New York: Routledge.
- Boris, J. (2014). *The Churchill Factor: How One Man Made History*. Hodder & Stoughton.
- Bozdağ, F. İstihbarat nedir, ne değildir? *Sahipkiran*. Sasam Staj, Ankara.
- Bozdağ, F. (2016, 09 01). *Sahipkiran*. Nisan 09, 2018 tarihinde Sasam: <http://sahipkiran.org/2016/09/01/istihbarat-nedir/> adresinden alındı
- Bozeman, A. (1992). *Strategic Intelligence and Statecraft. Selected Essey, Brassey's* (45) , 1.
- Çağrı, E. (1996). *Avrupa 'nın İntiharı' ve İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Temel Sorunlar* (Cilt LI). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.
- Caşın, M. H. (2002). *Soğuk Savaş Sonrasında Askeri Stratejik İstihbaratın Yeni Vizyonu*. Ankara: Avrasya Dosyası İstihbarat Özel.
- Çevik, A., & Birsan, C. (1995). *Psikopolitik Yönden Kimlik Gelişimi ve Etnik Terörizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.
- Cheng Guan, A. (2008). *The Bandung Conference and the Cold War International History of Southeast Asia*. Singapore: Singapore National Univerity.

- Council, N. S.** (1997). *Report on Presidential Review Memorandum/NSC 11: Intelligence*. Washington .
- Czajkowski, A. F.** (1970). *Techniques of Demostic Intelligence Collection* . Studies in Intelligence.
- Daugherty, W. J.** (2007). *The Role of Covert Action*, in Loch K. Johnson: *Handbook of Intelligence Studies*. Routledge.
- Davutoğlu, A.** (2010). *Stratejik Derinlik ve Türkiye'nin Uluslararası Konumu*.Ankara.
- Duverger, M.** (1984). *Politikaya Giriş*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Engelhardt, T.** (2013). *How the US Intelligence Community Came Out of the Shadows*. MotherJhones.
- Erhan, Ç.** (2010). Avrupa'nın İntiharı ve İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Temel Sorunlar. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51, 259.
- Erol, M. S., & Bingöl, O.** (2013). Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat. 14.
- Esenbel, M.** (2000). *Türkiye'nin Batı İttifaka Yönelişi*. İstanbul.
- Fisher, M.** (2011). *CIA Outsmarted by Hezbollah: Is This the Cost of Counterterrorism?* The Atlantic.
- Friedman, G.** (2014). *Amerika'nın Gizli Savaşı*. İstanbul: Pegasus yayınları.
- Garthoff, R. I.** (1998). *Who is to Blame for the Cold War?* Cambridge: Cambridge University Press.
- George, F.** (2014). *The Virtue of Subtlety: A U.S. Strategy Against the Islamic State*, *Geopolitics Weekly*. New York.
- George, F.** *US Defence Policy in the Wake of the Ukrainian Affair*.
- George, F.** (2014). *US Defence Policy in the Wake of the Ukrainian Affair*. *Geopolitical Weekly*.
- Gönlübol, M.** (2000). *Uluslararası Politika*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Gözen, R.** (2008). *Türk Dış Politikası*. Ankara: Platin Yayınları.
- Griffiths, M. R.** (2011). *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Gülmez, N., & Tahancı, B.** (2014). Soğuk Savaş Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* , 226.
- Halliday, F.** (1986). *The Making of the Second Cold War*. London: Verso.
- Hayden, M. V.** (2007). *CIA Director's Remarks at the INSA Dinner, Celebrating the 60th Anniversary of the National Security Act of 1947*.
- Herman, M.** (1999). *Intelligence Power in Peace and War*. Cambridge University Press.
- Herrmann, R., & Lebow, R. N.** (2004). *What Was the Cold War?When and Why Did it End?* New York: Study of International Relations.
- Hogan, M.** (1983). *The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe 1947-1952*. New-York: Cambridge University Press.
- Hook, W. S.** (2014). *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze*. İstanbul: İnkilap Kitapevi.
- Hüsametdin, İ.** (2005). *AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*. Ankara: Adres Yayınları.
- Hüseynov, F.** (2003). *Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Oluşumunun Hukuki Boyutları*. Bakü: Kafkaz Üniversitesi Yayınları.
- İnaç, H.**
- Jacobs, M.** (2011). *Imagining the Middle East: The Building of an American Foreign Policy*.

- Jeffrey, R.** (1986). *The US Intelligence Community*. Massachusetts: Ballinger Publishing Company.
- Jennifer, S., & Gerber, B.** (2009). *Vaults, Mirrors and Masks: Rediscovering US Counterintelligence*. Washington: Georgetown University Press.
- Johnson, L. K.** (2009). *Handbook of Intelligence Studies*. Oxon: Routledge Press.
- Kajenov, A.** (2002). Mejdunarodnaya pravosubyektnost SNG (BDT'nin Uluslararası Hukuk S jeliği). *Belarus Uluslararası Hukuk ve Uluslararası İlişkiler Dergisi* (1), 11.
- Kapani, M.** (2000). *Politika Birimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Kennedy, P.** (1985). *The Realities Behind Diplomacy*. London: Fontana Press.
- Kennedy, P.** (1994). *Büyük G  lerin Yükseliş ve   k şleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kennedy, P.** (1991). *Büyük G  lerin Y kselişleri ve   k şleri*. İstanbul.
- Keskin, Y.** (2016). Çevreleme Politikasının Çin'e Uygulanabilirliği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* , 3.
- Kocabaşı, S.** (2004). *T.C. Devleti Tarihi, İ n  Dönemi Milli şef Dönemi-Demokrasiye Geçiş (1938-1950)*. İstanbul.
- Korkmaz, T.** (2001). *Yeniden Yapılandırma Kuralları*. İstanbul: TİMAş, İkinci Baskı.
- Köseli, M.** (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemlerinin İstihbarat Analizinde Kullanılması* . Güvenlik Stratejileri.
- Lake, E.** (2014). *Putin's Bluff? US Spies Say Russia Won't Invade Ukraine*. The Daily Best.
- Langlois, G.** (1991). *20.Yüzyıl Tarihi*. Yumuşama Dönemi ve Tarihi.
- Lawrence, K.** (2014). *Obama's Strategic Restraint: Doing "Smart Stuff"*. National Interest.
- Marsh, C.** (2003). Learning from your comrade's mistakes: the impact of the Soviet past on China's future. *Communist and Post-Communist Studies* , 165-166.
- Mattox, H. E.** (2007). *Legacy of Ashes: The History of the CIA*. New York: Doubleday.
- Michael, E.** (1993). *U kraha mnogo pri in* (Cilt 2). Moskova: Voprosı Ekonomiki.
- MİT.** (2017, 01 12). *Milli İstihbarat Teşkilatı*. 04 09, 2018 tarihinde İstihbaratın Oluşumu: <http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html> adresinden alındı
- Moiseyev, E.** (1995). *Pravovoy slatus SNG (Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Hukuki Statüsü)*. Moskova.
- Newsletter, M. C.** (2002). New York.
- Öcal, M.** (2017). Soğuk Savaş'tan Bir Kesit: Yapısal Değişiklikler ve Bloklar Arası İlişkiler. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* , 175.
- Oğultürk, C.** (2005). *Soğuk Savaş Sonrası Yeni Avrupa Güvenliği ve NATO'nun Transformasyonu*. Gebze: Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü.
-  lmezoğulları, N.** (2012). *Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Oral, B.** (2001). *Türk Dış Politikası- Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B.** (2002). *Türk dış politikası: 1919-1980*. İstanbul: İstanbul-İletişim.
- Orlov, A.** *Sovyet İstihbaratının Esasları*. (S. Savaşman,  ev.)
-  zay, M.** (2015). Bandung Konferansı'nın 60.Yılı:1955-2015.
-  zdağ,  .** (2016). *İstihbarat Teorisi*. Ankara: Kripto Yayınevi.
-  zdağ,  .** (2003). Stratejik İstihbarat. *Avrasya Dosyası* , 122.

- Özsoy, İ.** (2006). *Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler*. İstanbul: Güz Yayınları.
- Öztürk, O. M.** (2007). *Amerika Çökerken Yeni Kutuplaşma*. Ankara: Fark Yayınları.
- Parker, R.** (2005). *2.Dünya Savaşı*. (M. Günay, Çev.) Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Pehlivanlı, H.** (1993). *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Tedkik Heyeti Amirlikleri*. Ankara: Güneş Basımevi.
- Peter, D.** (1990). *The KGB: Masters of the Soviet Union*. London: Robson Books.
- Reagan, R.** (2003). *Executive Order 12333: United States Intelligence Activities*. Executive Orders.
- Richard L, R.** (2014). *Please Come Back*. Defense News.
- Richelson, J.** (1995). *A Century of Spies: Intelligence in the Twentieth Century*. Oxford: Oxford University Press.
- Richelson, J.** (1986). *Sword and Shield: The Soviet Intelligence and Security Apparatus*. Massachusetts/Cambridge: Ballinger Publishing Company.
- Roberts, P. G.** (2002). *My Time with Soviet Economics*. The Independent Review.
- Rusya dosyası: Petro, Lenin, Gorbocov, Putin (I-II-III-IV).** (2016, 12 25). 10 02, 2018 tarihinde Özel Büro İstihbarat Grubu: <http://www.ozelburoistihbarat.com/ulkeler-kitalar-dosyasi/rusya-dosyasi-petro-lenin-gorbacov-putin-i-ii-iii-iv-2081> adresinden alındı
- Sander, O.** (2014). *Siyasi Tarih: 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sander, O.** (1979). *Türk - Amerikan İlişkileri 1947-1964*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler.
- Sarınay, Y.** (2006). *Türkiye'nin NATO'ya Girişi ve Türk Dış Politikasına Etkileri (1952-1990)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Satterthwaite, J.** (1972). *The Truman Doctrine: Turkey*. Annals of the American Academy of Political and Social Science.
- Scott, L.** (2001). *International History 1945-1990*. New York: Oxford University Press.
- Şenel, M., & Şenel, T.** (1997). *İstihbarat ve Genel Güvenlik Konularımız*. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü yayınları.
- Soglaşen'iye o sozdanii SNG (BDT Kuruluş Antlaşması).** (1991). Minsk.
- Soğuk Savaş döneminin istihbarat arşivi.** (2009, 04 14). 09 30, 2018 tarihinde <https://www.dw.com/tr/so%C4%9Fuk-sava%C5%9Fd%C3%B6neminin-istihbarat-ar%C5%9Fivi/a-4177600> adresinden alındı
- Sönmezoğlu, F.** (2006). *II. Dünya Savaşı'ndan günümüze Türk dış politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F.** (2002). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Stevan W, H., & Spanier, J.** (2003). *Amerikan Dış Politikası*. İnkılap Yayınevi.
- Sümer, G.** (2008). *Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü, Uluslararası İlişkiler (Cilt 5)*. Ankara.
- Tayyar, A.** (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tekeli, İ., & Selim, İ.** (2004). *Cumhuriyetin Harcı Modernitenin Altyapısı Oluşurken*. İstanbul.
- The Modernization of Intelligence in WWI.** (2018). 05 08, 2018 tarihinde CIA: <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol-62-no-1/pdfs/modernization-of-intelligence-wwi.pdf> adresinden alındı

- Tışlık, N., & Akbal, Ö.** (2006). *İstihbarat ve Türkiye-Geleceğin Güvencesi İstihbarat*. Konya: NKM Yayınları.
- Topal, C.** (2015). Soğuk Savaşın İlk Yıllarında Türkiye-ABD İlişkilerinde Ekonomik Yardımların Etkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi* , 7.
- Türköne, M.** (2005). *Siyaset*. Ankara: Lotus Yay., 2. baskı.
- Tzu, S.** (1992). *Savaş Sanatı*. ((. S.-Z. Ataman), Çev.) Ankara: Anahtar Kitapevi.
- U.S. Congress, H. P.** (1983). *Compilation of Intelligence Laws and Executive Orders*. Washington : U.S. Government Printing Office.
- Uçarol, R.** (1985). *Siyasi Tarih*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Ülman, H.** (1991). *Türk-Amerikan Münasebetleri*. Ankara: Sevinç Matbası.
- Ünal, A.** (2011). *İstihbarat*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Voitovich, S.** (2001). *The Commonwealth of Independent States: An Emerging Institutional Model*. European Journal of International Law.
- Volkman, E.** (2004). *Casusluk*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Volkman, E.** (2005). *Tarihin Seyrini Değiştiren Gizli Ajanlar*. (E. Günsel, Çev.) İstanbul: Truva Yayınları.
- Whitaker, R.** (1999). *The End of Privacy*. New York: The New Press.
- Yakut, K.** (2015). *İkinci Dünya Savaşı*. Anadolu Üniversitesi.
- Yılmaz, S.** (2013). *ABD İstihbaratı*. Ankara: Kripto Yayınları.
- Yılmaz, S.** (2015). *İstihbarat Örgütleri*. Ankara: Kripto Yayınları.
- Yılmaz, S.** (2008). Jeopolitik ve İstihbarat Savaşları. *21.Yüzyıl* , 137.
- Yılmaz, S.** (2014, Eylül 9). *Savunma ve İstihbarat*. Haziran 23, 2018 tarihinde Ulusal Kanal: <https://www.ulusal.com.tr/m/?id=3565&t=makale> adresinden alındı
- Zabunoğlu, Y. K.** (1973). *Kamu Hukukuna Giriş*. Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Yay., no: 328.
- Zbigniew, B.** (2004). *Tercih*. İstanbul: İnkılap kitapevi.
- Zelizer, J.** (2010). *Arsenal of Democracy: The Politics of National Security from World War II to the War on Terrorism*. New York: Basic Books.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: İsmayıl Hasanov
Doğum Tarihi: 01.06.1993
Doğum Yeri: Azerbaycan, Salyan Şehri
Tel No: +905342632575:
+994517521260

Eğitim

Yüksek Lisans – (2016- 2019) - İstanbul Aydın Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı – Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri

Lisans – (2010-2014) –Bakü Slavyan Üniversitesi – Gazetecilik ve Dil Edebiyat Bölümü – Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

Yabancı Dil

Türkçe - İleri

İngilizce - İyi

Rusça- İyi

Azerbaycanca- Ana dil